

Marcela Andoková — Erika Brodňanská

Tendencie prekladu biblickej a starokresťanskej literatúry na Slovensku po roku 1989

UNIVERZITA
KOMENSKÉHO
V BRATISLAVE

Marcela Andoková — Erika Brodňanská

**Tendencie
prekladu biblickej
a starokresťanskej
literatúry
na Slovensku
po roku 1989**

2025

UNIVERZITA KOMENSKÉHO V BRATISLAVE

Publikácia bola vydaná v rámci riešenia grantového projektu VEGA č. 1/0210/22 *Sto rokov klasických štúdií na Univerzite Komenského v Bratislave* a VEGA č. 1/0644/24 *Reflexia antických motívov v stredovekých hrách proej ženskej dramatickej Hrotsvity z Gandersheimu*.

© Autorky, 2025

doc. Mgr. et Mgr. Marcela Andoková, MA, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Filozofická fakulta,
Katedra klasickej a semitskej filológie

doc. Mgr. Erika Brodňanská, PhD.

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Filozofická fakulta,
Katedra klasickej filológie

Recenzenti:

doc. Mgr. Erika Juríková, PhD.

Ústav cudzích jazykov, Jesseniova lekárska fakulta UK v Martine,
Univerzita Komenského v Bratislave

doc. Mgr. Róbert Horka, PhD.

Katedra biblických vied, Rímskokatolícka cyrilometodská
bohoslovecká fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave

Publikácia je šírená pod licenciou Creative Commons CC BY-NC-SA 4.0 (vyžaduje sa: povinnosť uvádzať pôvodného autora, len nekomerčné použitie, povinnosť odvodené dielo zdieľať pod rovnakou licenciou ako pôvodné dielo). Viac informácií o licencií a použití diela: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

https://stella.uniba.sk/texty/FIF_AB_starokrestanska_literatura_SVK_preklad_po_1989.pdf

Vydavateľ:

Univerzita Komenského v Bratislave

ISBN 978-80-223-6181-1 (tlač)

ISBN 978-80-223-6182-8 (online)

Obsah

<i>Predslov</i>	6
<i>Zoznam použitých skratiek</i>	9
<i> Zoznam biblických skratiek</i>	10
<i> Zoznam skratiek mien autorov a ich diel</i>	10
1 Od prekladu Homéra k latinskej Biblii.....	12
1.1 (Najstaršie) preklady Biblie do slovenčiny.....	26
1.2 Prístupy k prekladu biblických textov na Slovensku v 21. storočí	30
2 K prekladu diel starokresťanských autorov po roku 1989	51
2.1 Preklady (zvlášť) v rámci edičných radov a antológií.....	55
2.2 Preklady diel apoštolských otcov	78
2.3 Preklady spisov sv. Augustína mimo edícií.....	80
2.4 Z autorskej dielne pápežov	82
2.5 Preklady starokresťanských autorov v učebných textoch a učebniciach	85
3 Súčasné trendy v preklade kázňovej tvorby do slovenčiny.....	89
4 Básnická tvorba starokresťanských autorov v slovenskom preklade	96
4.1 K prekladom poézie z klasických jazykov na Slovensku...	101

<i>Záver</i>	111
<i>Resumé</i>	114
<i>Preklady biblických textov na Slovensku v 21. storočí</i>	119
<i>Prehľad slovenských prekladov starokresťanských textov</i> <i>(za posledné štvrtstoročie)</i>	121
<i>Preklady iných gréckych alebo latinských autorov</i>	144
<i>Bibliografia</i>	146
<i>Pramene a preklady</i>	146
<i>Sekundárna literatúra</i>	148
<i>Menný register (od staroveku do konca 19. storočia)</i>	169
<i>Menný register (od začiatku 20. storočia)</i>	172

*Ktokoľvek si myslí, že chápe Sväté písmo
či akúkoľvek ich časť, avšak ich vykladá takým
spôsobom, ktorý nijako nesmeruje k budovaniu
tejto dvojitej lásky k Bohu a k blížnemu,
wôbec ich nechápe tak, ako by mal.*

Sv. Augustín: O kresťanskej náuke I, 36, 40

Predslov

V oblasti moderného prekladu z antických literatúr sa do dejín slovenskej kultúry zapísal ako zakladateľská osobnosť profesor Miloslav Okál¹ (1913 – 1997), známy svojimi prekladmi Homéra, Aristotela, Marka Aurelia či filozofa Seneku.² Ako prekladateľ sa po prvý raz predstavil v roku 1943 na stránkach časopisu *Slovenské pohľady*³ prekladmi Senekových listov 90 a 95.⁴ V úvode listu 90 čítame: „Kto môže, Lucilius môj, pochybovať o tom, že je síce zásluhou nesmrteľných bohov, že žijeme, ale zásluhou filozofie, že žijeme dobre?“⁵ Tento list hovorí veľmi príznačne o prínose filozofie k napredovaniu ľudskej civilizácie, ale aj o neprírovnostiach, ktoré sú plodom ignorovania vznešeného intelektuálneho rozmeru človeka.⁶ Okálov záujem o Senekovu literárnu

¹ Profesorovi Okálovi ako prekladateľovi bola venovaná vedecká konferencia s medzinárodnou účasťou, ktorá sa uskutočnila na pôde Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave v roku 2014 (ANDOKOVÁ a HORKA: *Hovorová reč či literárne dielo?* ... (2023), s. 187). Príspevky z konferencie boli následne dopracované a v tom istom roku publikované pod editorskou taktovkou Daniela Škovieru, Ludmily Buzássyovej a Jany Gruskovej v knihe *Klasický filológ Miloslav Okál* (Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave). *Ars interpretandi* bola tiež spoločným menovateľom príspevkov, ktoré ponúkol ešte v roku 2008 zborník *Sambucus III – Práce z klasickej filológie, latinskej medievalistiky a neolatinistiky* (Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave). V súvislosti s prekladom boli prof. Okálovi venované dva z nich.

² ŠKOVIERA, *Miloslav Okál ako kritik* ... (2008), s. 109.

³ In: *Slovenské pohľady*, 1943, 59, č. 1, s. 30–38 a č. 8–9, s. 500–505.

⁴ ANDOKOVÁ, *Seneca filozof* ... (2014), s. 69.

⁵ *SENECA: Listy Luciliov, XI – XX* (2012), s. 106.

⁶ ŠKOVIERA, *Miloslav Okál. Prvý* ... (2013), s. 129.

korešpondenciu súvisel s jeho kvalifikačnou dizertáciou *Filozof Seneca a Pavol apoštol*,⁷ ktorá otvára dvere k pochopeniu interpretácie rímskeho filozofa, neraz označovaného v zmysle kresťanskej tradície ako *philosophus Christianus*.⁸ Dvojzväzkový preklad Senekových listov, doplnený bohatým komentárom, ktorým sa M. Okál predstavil v roku 1947,⁹ otváral navrhovaný, ale z ideovo-politických dôvodov vzápätí zastavený rad *Antická knižnica Matice slovenskej*. Hoci išlo o významný kultúrny čin – úplnou zbierkou Senekových listov v tom čase nedisponovala ani česká prekladateľská tvorba, zastavenie radu a vydania listov nevzbudilo na Slovensku nijaký ohlas, čo snáď možno vysvetliť uchopením vládnej moci komunistickou stranou vo februári 1948.¹⁰

Mocenské pomery v krajine sa následne prejavili aj vo výbere prekladaných autorov a diel z gréčtiny i latinčiny. V povojnových rokoch 20. storočia sa prekládali diela rôzneho štýlu, žánru a dĺžky – filozofické spisy, lúboštná poézia i tzv. „základné diela“, akými sú Homérove eposy, Vergiliova *Aeneida* či Hérodotos.¹¹ Až so zmenou režimu sa v deväťdesiatych rokoch konečne otvoril priestor aj pre vydávanie biblickej a starokresťanskej literatúry. Z profesorov klasickej filológie pôsobiacich na Slovensku

⁷ OKÁL, Miloslav: *Filozof Seneca a Pavol apoštol*. Bratislava: Spisy Filozofickej fakulty Slovenskej univerzity 1943.

⁸ ANDOKOVÁ, *Seneca filozof ...* (2014), s. 68.

⁹ Lucius Annaeus SENECA: *Listy*. Prel. M. Okál. Turčiansky sv. Martin: Matica slovenská 1947. Novšie jazykovo prepracované vydanie Senekových listov pochádza z roku 2012. Listy vyšli vo vydavateľstve Thetis, ktoré je zamerané v prevažnej miere na vydávanie antickej literatúry a popri nových prekladoch antických autorov ponúka tiež reedície starších diel, preložených do slovenského jazyka či už z gréčtiny alebo latinčiny, pričom zvláštny dôraz kladie na opätovné vydávanie prekladov M. Okála.

¹⁰ ŠKOVIERA, *Miloslav Okál. Prvý ...* (2013), s. 132.

¹¹ LÁBAJ, *Súčasný stav prekladania ...* (2024), s. 236n.

dostal túto možnosť až Daniel Škoviera a následne jeho žiaci, ktorí sa pod jeho vedením začali venovať dielam významných cirkevných otcov alebo sa sústredili na štúdium biblickej gréčtiny (*koiné*). V tejto publikácii ponúkame hlbší pohľad na to, aké diela boli v tejto oblasti výskumu doposiaľ preložené a komentované, a taktiež na to, aké projekty či inštitúcie zastrešili ich vydávanie tak v knižnej, ako aj v časopiseckej podobe. Zároveň je naším cieľom poukázať na to, aké trendy pri prekladaní starokresťanskej a biblickej literatúry na Slovensku aktuálne prevládajú, čo ich motivuje a aké ciele sledujú. Primárne nám pritom nejde o kritické posudzovanie prác jednotlivých slovenských kolegov, sústredíme sa skôr na predstavenie výsledkov ich práce, a keď ich komentujeme, robíme to najmä prostredníctvom slov recenzentov, ktorí sa k ich prácam na slovenskom odbornom fóre priebežne vyjadrili. Veríme, že tak pomôžeme našim čitateľom lepšie sa zorientovať v danej problematike, a zároveň im ponecháme priestor na to, aby si vedeli na konkrétne publikácie vytvoriť vlastný názor.

Autorky

Zoznam použitých skratiek

CSsR	<i>Congregatio Sanctissimi Redemptoris</i> (Redemptoristi)
OP	<i>Ordo Praedicatorum</i> (Dominikáni)
OSA	<i>Ordo Sancti Augustini</i> (Augustiniáni)
OSU	<i>Ordo Sanctae Ursulae</i> (Uršulínky)
SDB	<i>Societas Sancti Francisci Salesii</i> (Saleziáni)
SJ	<i>Societas Jesu</i> (Jezuiti)
APVV	Agentúra na podporu výskumu a vývoja
CCL	<i>Corpus Christianorum, Series Latina</i> , Turnhout 1953 –
CSEL	<i>Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum</i> , Wien 1865 –
KEGA	Kultúrna a edukačná grantová agentúra Ministerstva školstva, výskumu, vývoja a mládeže Slovenskej republiky
LXX	<i>Septuaginta</i>
PL	<i>Patrologiae Cursus Completus, Series Latina</i> , Paris 1844 – 1864
VEGA	Vedecká grantová agentúra Ministerstva školstva, výskumu, vývoja a mládeže Slovenskej republiky a Slovenskej akadémie vied

Zoznam biblických skratiek

Starý zákon

<i>Am</i>	Kniha proroka Amosa
<i>Gn</i>	Kniha Genezis

Nový zákon

<i>Jn</i>	Evanjelium podľa Jána
<i>Jak</i>	Jakubov list
<i>1, 2 Pt</i>	Prvý a Druhý Petrov list
<i>Hebr</i>	List Hebrejom

Zoznam skratiek mien autorov a ich diel

AUG. Augustinus

De doct. christ. *De doctrina christiana* (O kresťanskej náuke)

Dolb. *Sermones Dolbeau*

Tr. euang. Ioh. *In Iohannis euangelium tractatus CXXIV*
(Komentár k Jánovmu evanjeliu)

Tr. ep. Ioh. *Tractatus in epistulam Iohannis ad Parthos*
(Komentár k Prvému Jánovmu listu)

BOËTH. Boëthius

Isag. *In Porphyrii Isagogen commentorum editio secunda*

CIC. Cicero

Opt. Gen. *De optimo genere interpretandi*
(O najlepšom spôsobe prekladu)

HIER. Hieronymus

Ep. *Epistulae* (Listy)

HOR.	Horatius
<i>Ars</i>	<i>De arte poetica</i> (O básnickom umení)
PLIN.	Plinius Mladší
<i>Ep.</i>	<i>Epistulae</i> (Listy)
QUINT.	Quintilianus
<i>Inst.</i>	<i>Institutio oratoria</i> (Základy rétoriky)

1

Od prekladu Homéra k latinskej Biblii

Európa sa zrodila z prekladu a prostredníctvom prekladu. Dejiny prekladu aj Európy sú teda svojím spôsobom neoddeliteľné. Z veľkých civilizácií je západná jediná, ktorej zakladajúcimi knihami sú preklady: z gréčtiny pre vedu a filozofiu a z hebrejčiny pre Bibliu.¹² Preklad využívali od počiatku svojej literárnej činnosti už starí Rimanovia. Na začiatku ich literatúry stojí Grék Livius Andronicus (3. stor. pred n. l.), ktorý sprístupnil Rimanom základné dielo gréckeho písomníctva – Homérovu *Odysseiu*.¹³ Hoci preklad vyhotovil predovšetkým pre potreby školského vyučovania,¹⁴ snažil sa ho uchopiť ako umelecké dielo a vytvoriť tak text blízky originálu, ktorý by zachytil nielen obsah, ale i umelecké kvality danej predlohy. Zachované zlomky svedčia o jeho úprimnej snahe držať sa pôvodiny a pritom písať zrozumiteľne, zachovať, čo sa dá vyjadriť vlastným jazykom, a prispôbiť, resp. upraviť to, čo je „nepreložiteľné“, či už z dôvodu obmedzenosti jazykových prostriedkov, v dôsledku rozdielov

¹² MESCHONNIC, *Poétique* ... (1999), s. 32n.

¹³ V latinskej verzii *Odusia*. O kvalitách Andronikovho prekladu si však možno urobiť obraz len na základe niekoľkých zachovaných zlomkov, ktoré poskytujú dohromady nie viac ako 45 veršov (ŠUBRT, *Římská literatura* (2005), s. 36).

¹⁴ KYTZLER, *Fidus interpres* ... (1989), s. 43.

v kultúre a myslení alebo z umeleckých dôvodov.¹⁵ Livius Andronicus nemal pri svojej práci k dispozícii nijakú teóriu prekladu. Raní autori rímskej literatúry sa venovali prekladaniu v praxi. Dramatici ako Plautus (254 – 184 pred n. l.) či Terentius (195 – 160 pred n. l.) priznávali, že ich komédie vychádzajú z gréckych vzorov. Rozsiahlejšie pojednanie o povahe prekladu sa v latinskom prostredí objavilo až na konci rímskej republiky, v gréckej literatúre sa pred byzantským obdobím nehovorí o preklade takmer vôbec.¹⁶

Gréci sa o prekladateľskú činnosť príliš nezaujímal. Ani grécki cestovatelia ako Hérodotos či Pausanias nepociťovali potrebu učiť sa jazyk navštívených krajín, pretože im všade boli k dispozícii tlmočníci, príslušníci tamojších národov, ktorí ovládali gréčtinu. Práve Hérodotos podáva už v 5. stor. pred n. l. rozsiahle svedectvo o tlmočníkoch, opisuje ich prácu v Egypte¹⁷, ale aj na perzskom dvore či u Skýtov:¹⁸ „K nim totiž prichádzajú aj niektorí Skýti, od ktorých nie je ťažké sa to dozvedieť, prichádzajú sem aj Gréci z obchodného mesta Borystenu a z iných obchodných miest pri Čiernom mori. Tí Skýti, ktorí k nim chodia, potrebujú pri obchodných vyjednávaniach

¹⁵ CONTE, *Dějiny římské literatury* (2003), s. 50n.

¹⁶ GARCEAU, *The fidus interpres ...* (2018), s. 49.

¹⁷ V druhej knihe svojich *Dejín* (II, 164) spomína Hérodotos sedem kást, na ktoré sa delí obyvateľstvo Egypta a počíta medzi ne aj tlmočníkov: „Egyptfania sa delia na sedem kást. Sú to: kňazi, vojaci, pastieri dobytky, pastieri sviň, obchodníci, tlmočníci a kormidelníci. Toľko je tried (kást) v Egypte a ich mená sa odvodzujú od zamestnania.“ (HÉRODOTOS, *Dejiny II* (1985), s. 163).

¹⁸ VERTANOVÁ, ANDOKOVÁ, ŠTUBŇA a MOYŠOVÁ, *Tlmočník ako rečník* (2015), s. 12n.

sedem tlmočníkov, lebo musia použiť sedem cudzích jazykov.“¹⁹ Gréci nepotrebovali cudziu literatúru, mali vlastnú dlhú písomnú literárnu tradíciu, pomocou ktorej helenizovali okolitý svet. Premýšľali nad teoretickými otázkami súvisiacimi so skúmaním jazyka, ale iba v kontexte vlastného jazyka, teda gréčtiny. Mali silný sklon spájať označenie vecí s ich podstatou, čo im v konečnom dôsledku sťažilo vystúpenie z vlastnej jazykovej kultúry.²⁰

Kým teda Gréci nikdy neformulovali teoretické základy prekladu, u Rimanov položil základ prekladateľskej teórie filozof a jeden z najväčších rímskych rečníkov, Marcus Tullius Cicero²¹ (106 – 43 pred n. l.), ktorý musel riešiť celý rad prekladateľských problémov pri štúdiu neľahkých filozofických textov. „Rímska teória prekladu vznikla v okamihu, keď v rímskej estetike prevládla zásada *μίμησις τῶν ἀρχαίων* – *imitatio optimorum*, napodobnenie klasických vzorov, nie však iba ako *imitatio* (napodobnenie), ale ako tvorivé *aemulatio* (súperenie). Pre Rimanov tak preklad, *interpretatio*, nebol mechanickou prácou, ale umeleckou činnosťou, v zmysle tvorivého súperenia (*aemulatio*)“.²² Termín

¹⁹ HéRODOTOS, *Dejiny* IV, 24 (1985), s. 240. V antickom svete sa tlmočníci zďaleka neriadili zásadami verného pretlmočenia informácie, ako je tomu dnes. Naopak, ich úlohou bolo podať správu tak, aby bola pre prijímajúcu stranu čo najpriateľnejšia. V prípade odovzdania negatívneho posolstva predstaviteľovi vyššej moci išlo totiž tlmočníkovi v nejednom prípade nielen o dobré meno, ale zavše dokonca aj o život.

²⁰ Pozri bližšie DOSTÁLOVÁ, *Preklad v antice ...* (2005), s. 221 – 228.

²¹ Cicero, ktorý študoval u viacerých významných gréckych rečníkov či filozofov a sám výborne ovládal grécky jazyk, položil v Ríme základy latinskej filozofickej terminológie. Svoj prístup k prekladaniu gréckych rečí i filozofických diel osvetlil v spisoch *De oratore*, *De finibus bonorum et malorum* a najmä v diele *De optimo genere oratorum*. Cicero tu hovorí, že pri preklade z gréčtiny do latinčiny sa neusiluje o doslovnosť (*ut interpretes*), ale o to, aby preklad znel ako pôvodné latinské dielo, zachovávajúce ducha, nie slová. Porov. Cic. *Opt. Gen.* 5, 14.

²² DOSTÁLOVÁ, *Preklad v antice ...* (2005), s. 226.

interpres (tlmočník, prekladateľ), resp. *fidus interpres* (verný prekladateľ) bol niekedy dokonca chápaný skôr pejoratívne. Toto slovné spojenie (*fidus interpres*) sa po prvý raz objavuje u Quinta Horatia Flacca (65 – 8 pred n. l.) v diele *De arte poetica*,²³ kde radí mladým básnikom, aby radšej spracovali tradičné témy svojím vlastným jedinečným spôsobom, než aby sa pokúšali napísať niečo úplne nové.²⁴ „Verný tlmočník“ bol pre neho otrockým prekladateľom, ktorého prístupu sa treba skôr vyhýbať, než ho nasledovať. Horatius zdôraznil, že napodobňovanie gréckych vzorov je pre rímskych autorov nevyhnutné, no má byť tvorivým spracovaním zdedeného materiálu, nie otrockým prekladom. Už Cicero nechcel byť tlmočníkom, ktorý prekladá *uerbum e uerbo* (doslovne), ale rečníkom (*orator*),²⁵ ktorý prekladá podľa zmyslu a ktorému ide o zachovanie štýlu a sily slov pôvodného jazyka.²⁶ Keď Horatius použil vo svojej básni výraz *interpres* spolu s frázou *uerbo uerbum*, reagoval tak pravdepodobne

²³ HOR. *Ars* 131 – 135: *publica materies priuati iuris erit, si / non circa uilem patulumque moraberis orbem, / nec uerbo uerbum curabis reddere fidus / interpres, nec desiliens imitator in artum, / unde pedem proferre pudor uetet aut operis lex.*

Námet, čo stvární už iný, / vlastníctvom tvojím sa stane, ak nebudeš omáľať iba / bežné a konvenčné motívy vzoru, ani jak verný / prekladateľ sa doslovne pridí-
žať originálu, / ani sa nedáš jak epigón do slepej uličky vohnať, / odkiaľ ti vybá-
dnuť zabraňuje strach a svojbytnosť diela. (Preklad prevzatý z: HORATIUS, *O umení básnickom ...* (1986), s. 241).

²⁴ GARCEAU, *The fidus interpres ...* (2018), s. 352.

²⁵ V čase Cicerona sa rozlišovali dva prekladateľské prístupy podľa toho, či išlo o literárne alebo neliterárne texty. Neliterárne texty (vládne nariadenia, právne a obchodné dokumenty a pod.) sa mali prekladať prísne doslovne. Prekladateľ takýchto textov bol *interpres*. Literárne texty sa mohli prekladať voľnejšie. Práve to robil Cicero, keď prekladal Aischinove a Démostenove reči (PANCZOVÁ, *Preklad z biblickej gréčtiny ...* (2018), s. 17).

²⁶ CIC. *Opt. Gen.* 5, 14: *Nec conuerti ut interpres, sed ut orator, sententiis isdem et earum formis tamquam figuris, uerbis ad nostram consuetudinem aptis. In quibus non uerbum pro uerbo necesse habui reddere, sed genus omne uerborum uimque seruaui.*

na Cicerona.²⁷ Slávny učiteľ rečníctva Quintilianus (35 – 100 n. l.) bol zas presvedčený o tom, že preklad nemá byť iba čírou parafrázou, ale skôr zápasom a súťažou o dosiahnutie toho istého významu (*circa eosdem sensus certamen atque aemulatio*²⁸).²⁹

Zrejme pod vplyvom Horatiových odporúčaní sa ešte v 6. storočí obával kresťanský autor Boëthius, že by mohol byť považovaný iba za „verného tlmočníka“, keďže Porfyriovo dielo preložil slovo za slovom,³⁰ a o tri storočia neskôr vyslovil rovnakú obavu Ján Duns Scotus v predslove k prekladu knihy *De Caelesti Hierarchia* od Dionýza Areopagitu.³¹

Obdobný prístup k prekladu ako vidíme u Cicerona či Horatia, preferoval v prvých storočiach kresťanstva aj sv. Hieronym (347 – 420), autor latinskej podoby Biblie (označovanej ako *Vulgata*; t. j. všeobecne rozšírená, všetkým prístupná).³² Poverenie

²⁷ GARCEAU, *The fidus interpres ...* (2018), s. 352.

²⁸ QUINT. *Inst.* 10, 5, 5.

²⁹ Cicero, Quintilianus a Plinius Mladší odporúčali preklad aj ako prostriedok na zdokonalenie štýlu reči. Porov. napr. PLIN. *Ep.* 7, 9: „Predovšetkým je užitočné, a mnohí to aj odporúčajú, prekladať či už z gréčtiny do latinčiny alebo z latinčiny do gréčtiny. Takýmto cvičením si osvoíš presnosť a bohatosť slovníka, množstvo figúr a schopnosť vyjadrovať sa, a popri napodobňovaní najlepších vzorov aj sám ľahšie vytvoríš niečo podobné. Zároveň ti pri prekladaní nesmie uniknúť to, čo si si nevšimol pri čítaní. Napomáha to chápaniu a kritickému úsudku.“

³⁰ BOËTH. *Isag.* 1, 1, CSEL 48, s. 135: *uereor ne subierim fidi interpretis culpam, cum uerbum uerbo expressum comparatumque reddiderim.*

³¹ Porov. KYTZLER, *Fidus interpres ...* (1989), s. 45. Na Slovensku sa myšlienkovému odkazu a dielu Dionýza Areopagitu venuje Juraj Vittek v publikácii *Antológia – Patristika a scholastika*, ktorý k štúdiu venovanej tomuto autorovi zaradil tiež preklad jeho diela *Mystická teológia* (s. 90 – 117).

³² Hieronymov preklad bol cirkevnými otcami dlho ignorovaný a nepatril k najrozšírenejším latinským prekladom. Svoje označenie *Vulgata*, teda všeobecne rozšírená latinská podoba Biblie, si vyslúžila až v stredoveku, v 9. storočí, a oficiálnym textom katolíckej cirkvi sa stala až po Tridentskom koncile (1545 – 1563) (ŠUBRT, *Římská literatura* (2005), s. 369 – 370). V roku 1546 bola vyhlásená za oficiálny latinský preklad Biblie,

preložiť Bibliu do latinčiny dostal ako sekretár pápeža Damasa. Závazným a jednotným znením biblického textu mal nahradiť existujúce preklady (tzv. *Vetus Latina*³³), charakteristické veľkou rôznorodosťou znenia. Zo začiatku spočívala jeho práca iba v revízii existujúcich prekladov z gréčtiny, no neskôr sa so starolatinskou tradíciou celkom rozišiel a starozákonné texty sa rozhodol preložiť z hebrejského originálu, a nie tak, ako bolo dovtedy zvykom, z gréckej *Septuaginty*.³⁴ Pri preklade sa mohol oprieť o prepracovanú rímsku teóriu prekladu a na základe skúseností a prekladateľskej praxe sa teóriou prekladu veľmi intenzívne zaoberal aj sám. Svoje názory zaznamenal v úvodoch k jednotlivým knihám svojho prekladu Biblie a tiež v listoch, z ktorých jeden (č. 57, určený senátorovi Pammachiovi³⁵) sám nazval

ktorému bolo treba dať prednosť pred ostatnými prekladmi, a jej opravený text vydali v rokoch 1590 a 1592 pápeži Sixtus V. a Klement VIII. Sixto-Klementínska Vulgáta sa používala až do II. vatikánskeho koncilu. Následne bola na žiadosť pápeža Pavla VI. revidovaná a v roku 1979 publikovaná pod názvom Nová Vulgáta (*Neovulgata*) ako úradný latinský preklad v katolíckej cirkvi (LA BONNARDIÈRE, *Augustin ...* (1986), s. 303, cit. in ANDOKOVÁ, *Rečnické umenie ...* (2013), s. 102).

³³ Z týchto starolatinských verzií sa nám zachovali len fragmenty, väčšinou v podobe citácií u cirkevných spisovateľov (ANDOKOVÁ, *Rečnické umenie ...* (2013), s. 102).

³⁴ STROH, *Latina je mrtvá ...* (2016), s. 118n. V prvej fáze Hieronym zrevidoval a upravil existujúce latinské preklady evanjelií, pričom jeho verzia bola pomerne konzervatívna, striktné sa držala gréckeho znenia a na sporných miestach dávala prednosť starším prekladovým variantom. Či podobnou revíziou prešli aj ďalšie časti Nového zákona, alebo či Hieronym iba prevzal niektorú zo starších prekladateľských verzií, nie je jasné. Pri preklade Starého zákona zavrhol uznávanú grécku verziu Septuaginty (LXX) ako nepresnú a rozhodol sa korigovať ju podľa hebrejského originálu, pričom používal aj Origenovu *Hexaplu* – štyri rôzne grécke preklady Starého zákona, usporiadané spolu s hebrejským textom v hebrejskom a gréckom prepise do šiestich paralelných stĺpcov (ŠUBRT, *Rímska literatúra* (2005), s. 368 – 369). Pozri tiež PANCZOVÁ, *Latinské preklady Biblie ...* (2020). Starý zákon (mimo deuterokanonických kníh) preložil Hieronym z hebrejčiny v rokoch 393 – 406 (ANDOKOVÁ, *Rečnické umenie ...* (2013), s. 102).

³⁵ HIER. *Epistola 57. Ad Pammachium. De optimo genere interpretandi.* (PL 22, 568 – 579; CSEL 54, s. 503 – 526).

De optimo genere interpretandi, teda *O najlepšom spôsobe prekladu*.³⁶ Doslovne v ňom cituje pasáže z Cicerona i Horatia, ktoré si berie za svedkov, že sa riadi starou a prijatou latinskou tradíciou, keď nevyjadruje v novom jazyku každé slovo iným slovom, ale skôr vyzdvihuje zmysel originálu.³⁷ Neunikol mu paradox, že čím doslovnejšie autor prekladá, tým viac sa vzdďaľuje od pôvodného významu. V liste 57 síce zaznieva, že vyhýbanie sa doslovnosti neplatí pre Sväté písmo, kde i syntax viet v sebe skrýva tajomstvo,³⁸ no súčasne v ňom rezonuje presvedčenie, že pri snahe o vernú interpretáciu obsahu „v Písme treba zvažovať nie

³⁶ PANCZOVÁ, *Latinské preklady Biblie ...* (2018), s. 55 a 60; PANCZOVÁ, *Latinské preklady Biblie ...* (2020), s. 40 a 45. Odkazované články sú viac-menej totožné, líšia sa v zanedbateľných drobnostiach. Jediným výraznejším rozdielom medzi nimi je, že v článku z roku 2020 sa bibliografické odkazy na primárne pramene i sekundárnu literatúru nenachádzajú len v rámci poznámok pod čiarou, ale aj ako samostatný súpis použitej literatúry na s. 49 – 51.

³⁷ KYTZLER, *Fidus interpres ...* (1989), s. 47. Hieronymovým zásadám vychádzajúcim z antickej rétoriky sa neskôr približuje aj prekladateľská produkcia spojená s formulovaním teoretických zásad u svätých Cyrila a Metoda (HRDINOVÁ, *Preklad liturgického textu ...* (2013), s. 25), ako to odhaľuje predslov Konštantína-Cyrila k prekladu evanjelia do staroslovenčiny: „... tam kde sa gréčtina a slovančina spolu zhodovali, použili sme slová toho istého výrazu; tam, kde slovo bolo buď dlhšie, alebo strácalo zmysel, pridžali sme sa zmyslu a vyjadrili sme ho iným výrazom. Lebo grécky jazyk sa nemôže vždy vyjadrovať rovnako keď je prekladaný do iného jazyka, a v každom jazyku, keď sa prekladá, môže sa stať, že slovo v jednom jazyku krásne, v druhom takým nie je, a čo v inom je strašné, v druhom nie, ... Pretože nie je možné vždy brať ohľad na grécky výraz, ale je potrebné dbať na zmysel... pretože prekladáme kvôli zrozumiteľnosti evanjeliového výkladu a nie kvôli presnosti výrazov.“ (VAŠICA, *Literárni památky ...* (1966), s. 101n). Konštantín bol, ako uvádza Katarína Bednárová, v istých medziach schopný relativizovať otázky prekladu. Bol moderný v tom, že sledoval myšlienku, nie slová, čo nebolo v stredoveku bežné, ba sa pokladalo „skôr za nebezpečné kvôli možným posunom z hľadiska ideologických / teologických interpretačných konotácií“ (*Dejiny umeleckého prekladu ...* (2013), s. 140).

³⁸ HIER. Ep. 57, 5: *Ego enim non solum fateor, sed libera uoce profiteor, me in interpretatione Graecorum, absque Scripturis sanctis, ubi et uerborum ordo mysterium est, non uerbum e uerbo, sed sensum exprimere de sensu.* (PL 22, 571; CSEL 54, s. 508).

slová, ale význam“.³⁹ Hieronym postupoval pri preklade veľmi opatrne. Zachovával už vžitý prekladový ekvivalenty a štylistické prostriedky vrátane kalkov.⁴⁰ Bol si vedomý, že „každý – či vzdelaný, alebo nevzdelaný –, keď vezme do rúk knihu a uvidí, že to, čo číta, sa líši od chuti, ktorou raz nasiakol, hneď vybuchne do kriu a nazve ma klamárom a svätokrádežníkom, lebo som sa odvážil v starých knihách niečo pridať, zmeniť či opraviť“.⁴¹

Hieronymov list Pammachiovi je prvým dokladom použitia slovného spojenia *sensum de sensu*, ktoré zodpovedá Ciceronovmu *uerbum e uerbo*, a na tomto základe sa považuje za medzník v patristickej teórii prekladu.⁴² Hieronym čelil pri prekladaní vážnemu rozporu, keď sa chcel na jednej strane riadiť zásadou voľného prekladu, no na druhej strane dodržiavať dogmu o božskej inšpirácii Písma, kde sa nesmie meniť ani slovosled. Uprostred tejto dilemy nasledoval ako skúsený prekladateľ zlatú strednú cestu, raz sa priblížil k jednému princípu, raz k druhému.⁴³ V úvode ku knihe Jób sám píše, že tu sleduje slovo, tu význam a tu dokonca oboje (*nunc uerbum, nunc sensus, nunc simul utramque*⁴⁴).⁴⁵

³⁹ HIER. Ep. 57, 10: *Non uerba in Scripturis consideranda, sed sensus*. (PL 22, 577; CSEL 54, s. 522).

⁴⁰ PANCZOVÁ, *Preklad z biblickej gréčtiny ...* (2018), s. 18n.; PANCZOVÁ, *Latinské preklady Biblie ...* (2020), s. 45 – 47.

⁴¹ *Quis enim doctus pariter uel indoctus, cum in manus uolumen adsumpserit et a salua quam semel inibit uiderit discrepare quod lectitat, non statim erumpat in uocem, me falsarium me clamans esse sacrilegum, qui audeam aliquid in ueteribus libris addere, mutare, corrigere?* (Praefatio sancti Hieronymi presbyteri in Euangelio. In: *Biblia sacra ...* (1983), s. 1515).

⁴² GARCEAU, *The fidus interpres ...* (2018), s. 352 – 356.

⁴³ MARTI, *Übersetzer der Augustin-Zeit ...* (1974), s. 76.

⁴⁴ *Prologus sancti Hieronymi in libro Iob*. In: *Biblia sacra ...* (1983), s. 731.

⁴⁵ KYTZLER, *Fidus interpres ...* (1989), s. 47.

Preklad Biblie do latinčiny predstavuje aj jednu z hlavných tém jeho korešpondencie s jeho súčasníkom, sv. Augustínom.⁴⁶ Augustín, hoci vnímal doslovnosť prekladu ako prekážku porozumenia textu, spochybnil Hieronymovo rozhodnutie vrátiť sa k jazyku originálu⁴⁷ – hebrejčine a neprekladať Starý zákon zo Septuaginty, teda z gréčtiny. Septuaginta a z nej odvodené staršie latinské preklady sa zdali totiž presnejšie⁴⁸ ako priamy preklad z východiskového jazyka. Okrem toho bolo vytvorenie Septuaginty pre Augustína, na rozdiel od Hieronyma⁴⁹, zázrakom.⁵⁰ Vo vzťahu k hebrejskej Biblii hovorí o jej prorockom charaktere, povyšuje prekladateľov na prorokov. Hieronym sa bránil tvrdením, že mu išlo viac o zachovanie presného zmyslu než poradia slov, a že sa snažil nenahradíť, čo bolo dlho uznávané, ale len zdôrazniť veci, ktoré Židia vynechali alebo pozmenili, aby tí, čo čítajú po latinsky, vedeli, čo sa nachádza v hebrejskej pôvodine.⁵¹

⁴⁶ K tejto téme pozri: HORKA, *Jednota a pluralita biblických prekladov ...* (2015), s. 19 – 29.

⁴⁷ V priebehu rokov však Augustín svoje postoje prehodnotil a postupne začal viac akceptovať Hieronymove preklady. Dokladom toho je aj text z proroka Amosa (*Am* 7, 14n.), ktorý v knihe IV spisu *De doctrina christiana* (dokončený v rokoch 426/427) hipponský biskup cituje na základe Hieronymovho prekladu. Porov. AUG. *De doctr. christ.* IV, 7, 15; tiež ANDOKOVÁ, *Rečnícke umenie ...* (2013), s. 110.

⁴⁸ Augustínova túžba po doslovnejšom preklade mohla byť sčasti spôsobená jeho vlastnými jazykovými limitmi (GARCEAU, *The fidus interpretes ...* [2018], s. 355).

⁴⁹ *...in una basilica congregatos contulisse..., non prophetasse. Aliud est enim uatem, aliud esse interpretem: ibi spiritus uentura praedicat, hic eruditio et uerborum copia ea quae intellegit transfert. (Prologus sancti Hieronymi presbyteri in Pentateucho. In: Biblia sacra ... [1983], s. 3).*

⁵⁰ Podľa legendy Ptolemaios II. požiadal 70 (alebo 72) učencov, aby preložili hebrejskú Bibliu do gréčtiny. Každý pracoval vo vlastnej cele, a keď sa po práci zišli a porovnali svoje preklady, zistili, že texty sú totožné. Porov. AUG. *De doctr. Christ.* II, 15, 22.

⁵¹ GARCEAU, *The fidus interpretes ...* (2018), s. 353 – 355.

Septuaginta predstavuje prvý a najdôležitejší preklad Starého zákona do gréčtiny. Vznikal z väčšej časti v priebehu 3. a 2. stor. pred n. l. v okruhu helenizovanej židovskej obce v Alexandrii⁵² Prekladateľmi neboli Gréci, ale bilingválni alexandrijskí Židia, ktorí sa nemohli oprieť o žiadnu grécku teóriu prekladu. Navyše boli viazaní orientálnym vzťahom k sakrálnemu textu, kde platila jediná zásada: nič nepridať, nič neubrať (μήτε προσθεῖναι, μήτε ἀφελεῖν).⁵³ Podľa staršej literatúry stálo aj v pozadí gréckeho prístupu k prekladu archaické chápanie magickej sily slova a jeho úzkeho vzťahu k označovanej veci alebo pojmu, a tým i k jeho nepreložiteľnosti. Svedkom by mohla byť časť listu sv. Hieronyma pápežovi Damasovi (Ep. 15)⁵⁴, v ktorom sa sťažoval, že Gréci nie sú schopní uspokojiť sa s prekladom termínu *hypostasis* podľa zmyslu pomocou latinského termínu *substantia* a trvajú na zachovaní gréckeho slova, ako keby sa v slabikách ukrýval nejaký jed.⁵⁵ V súčasnosti už ale vieme, že prekladatelia Septuaginty dokázali kreatívne interpretovať mnohé hebrejské syntaktické problémy krásnym gréckym idiomatickým spôsobom. Predsa sa však dôsledne držali zásady izomorfizmu. Pokiaľ to bolo možné, zachovávali rovnaký počet slov a ich poradie ako hebrejský originál. Ich doslovnosť však nebola na úkor zmysluplnosti.⁵⁶

⁵² HERIBAN, *Príručný lexikon biblických vied* (1998), s. 915 – 916.

⁵³ DOSTÁLOVÁ, *Překlad v antice ...* (2005), s. 228n.

⁵⁴ POROV. HIER. Ep. 15, 3, CSEL 54, s. 64.

⁵⁵ HIER. Ep. 15, 3, CSEL 54, s. 64: *non sufficit sensus, ipsum nomen efflagitant, quia nescio quid ueneni in syllabis latet*. K téme pozri bližšie DOSTÁLOVÁ, *Překlad v antice ...* (2005), s. 242n.

⁵⁶ PANCZOVÁ, *Preklad z biblickej gréčtiny ...* (2018), s. 16.

Rozdiel v prístupe Grékov a Rimanov k biblickému textu jasne odhaľuje sv. Augustín v diele *O kresťanskej náuke (De doctrina christiana)*, kde píše:

„Preklady Svätého písma z hebrejského jazyka do gréckeho je možné spočítať, kým počet latinských prekladov vyčíslíť nijako nemožno. Veď v raných časoch viery každý človek, ktorý náhodou položil ruky na grécky rukopis a myslel si, že má nejaké poznanie týchto dvoch jazykov, nech by aj bolo akokoľvek malé, odvážil sa pustiť do práce prekladateľa.“⁵⁷

Najstaršie latinské preklady Biblie vznikali nesystematicky, podľa katechetických potrieb tých, čo prinášali kresťanstvo na západ, pričom títo prekladatelia-evangelizátori často nemali dostatočnú jazykovú výbavu. Ich preklady charakterizovala extrémna doslovnosť, ktorá viedla občas až k nepochopeniu významu. Už Augustín poukazuje na veľký počet latinských prekladov, ktoré mali miestne cirkvi k dispozícii a ktorých kvalita bola často veľmi nízka.⁵⁸

Po Hieronymovi sa museli s vplyvom tradície na možnosti vyjadrovania v biblickom preklade vyrovnávať všetci ďalší latinskí prekladatelia. Obdobie tvorby nových latinských prekladov ukončili reformácia a Tridentský koncil. Kým protestanti

⁵⁷ Aug. *De doctr. christ.* II, 11, 16, CCL 32, s. 42: *Qui enim scripturas ex Hebraea in Graecam uerterunt, numerari possunt, Latini autem interpretes nullo modo. Vt enim cuique primis fidei temporibus in manus uenit codex Graecus et aliquantum facultatis sibi utriusque linguae habere uidebatur, ausus est interpretari.* Preklad prevzatý z: AUGUSTÍN, *O kresťanskej náuke* ... (2004), s. 65.

⁵⁸ Porov. tamže.

dávali prednosť prekladom do národných jazykov, katolíci zostali verní Vulgáte, resp. jej revidovanému vydaniu z roku 1592 (*Sixto-Clementina editio*).⁵⁹

Pokiaľ ide o preklady do národných jazykov, stojí za pozornosť tvrdenie Henriho Meschonnic, prekladateľa Starého zákona a jedného z popredných predstaviteľov francúzskej translatológie, formovanej do značnej miery prostredníctvom prekladov Biblie a ich interpretácií, ktorý dokazuje, že niektoré z veľkých kníh univerzálneho dedičstva neboli nikdy skutočne preložené (do francúzštiny), že existujúce preklady sú len akousi kistrou, amputovaným a skresleným tieňom, a že im uniká život. Sú podľa neho iba prostriedkom informujúcim o obsahu kníh. Meschonnic veľmi výstižne prirovnáva prekladateľa k prievozníkovi, ktorý si musí dávať pozor, aby sa nestal Cháronom, prievozníkom mŕtvych, ktorí stratili pamäť. Pretože nie je dôležité dostať sa na druhú stranu, dôležitý je stav toho, čo sa previedlo, v inom jazyku.⁶⁰

K dosiahnutiu žiadaného stavu, dobrého prekladu, by malo napomôcť dodržanie piatich zásad, ktoré stanovil ešte v 16. storočí francúzsky humanista, spisovateľ a filológ Étienne Dolet (1509 – 1546). Spísal ich do nerozsiahleho spisu *La manière de bien traduire d'une langue en autre*, ktorý lingvista Eugene

⁵⁹ Ako už bolo povedané vyššie (pozn. 34), text Vulgáty bol kriticky zrevidovaný, a to na základe hebrejskej, aramejskej a gréckej predlohy, a ako Nová Vulgáta publikovaný v roku 1979. Redaktori rešpektovali výrazové prostriedky pôvodiny. „Odstránili iba najdrsnejšie hebrejizmy a mnohé ponechali, takisto ponechali prvky vulgárnej latinčiny. Zachovali tradičný jazyk [...]“ (PANCZOVÁ, *Latinské preklady Biblie ...* (2020), s. 48n).

⁶⁰ MESCHONNIC, *Poétique ...* (1999), s. 16 – 18.

A. Nida⁶¹ (1914 – 2011) považoval za prvú teóriu prekladu. Podľa ě. Doleta musí prekladateľ: 1. dokonale pochopiť zmysel a tému autora, ktorého prekladá; 2. výborne poznať jazyk originálu i prekladu; 3. vyhýbať sa doslovnému prekladu; 4. používať každodenný jazyk, vyhýbať sa zriedkavým výrazom a neologizmom; 5. komponovať text tak, aby textová eufónia lahodila nielen duši, ale i ušiam.⁶² Dnes stále platí, že prekladateľ by mal na vynikajúcej úrovni ovládať normy vlastného i cudzieho jazyka, no súčasne nezabúdať, že „jazyk je kultúrnym médiom, ktoré kumuluje duchovné bohatstvo príslušnej kultúry a civilizácie“.⁶³ Mal by si tiež uvedomovať, že jeho úlohou nie je dosiahnuť totožnosť, ale skôr „presadiť“ text do iného kontextu pri rešpektovaní osobitostí tak textu, ako aj kontextu, pričom je jeho preklad len jedným z možných riešení.⁶⁴

Pri preklade Biblie, ktorá bola doposiaľ preložená do viac ako dvetisíc jazykov a dialektov, a ktorá presahuje do všetkých

⁶¹ E. Nida bol veľkou osobnosťou uvažovania o preklade v 20. storočí. Jeho práca *Toward a Science of Translating* (1964) bola mnohými pokladaná za „Bibliu nielen pre prekladateľov Biblie, ale pre teóriu prekladu vôbec“ (GENTZLER, *Contemporary Translation Theories* (1993), s. 44). Hlavnou referenčnou príručkou pre prekladateľov Biblie sa neskôr stala monografia *The Theory and Practice of Translation* (1969), ktorú vydal spolu s Ch. R. Taberom (ARTIMOVÁ, *Biblia – autor ...* (2006), s. 92). Hoci sa Nidove východiská považujú v súčasnosti v translatológii za zastaralé, pre preklad biblických textov stále platí ako aktuálna referencia.

⁶² NIDA, *Toward a Science ...* (1964), s. 15n.

⁶³ KOŽELOVÁ, *Preklad kultúrnych referencií ...* (2017), s. 202.

⁶⁴ ANDRIČÍK, *Preklad pod lupou* (2013), s. 94. V súvislosti s rôznymi kultúrami, ako aj biblickým textom nastoľuje G. Mounin zaujímavú otázku, ktorá však túto problematiku jasne osvetľuje: „Jak přeložit podobností z Evangelia o zrnu a pleveli, jak zprostředkovat chování rozsevače v civilizaci pouštních Indiánů, kde se neseje rozhazováním zrna, ale kde je každé zrno sázeno zvlášť do jamky v písku a pak hodinu po hodině chráněno před hmyzem, hlodavci, dešti, větry a chladem?“ (MOUNIN, *Teoretické problémy prekladu* (1999), s. 65).

oblastí kultúry, je to ešte o čosi zložitejšie. Preklad Biblie je historicky problémom textologickým, exegetickým, teologickým a dogmatickým. Biblický text sa skladá z mnohých čiastkových textových útvarov a bol písaný v rôznych obdobiach, pre nás historicky značne vzdialených. Jednotlivé rukopisy, ktoré sa našli, majú rôzne jazykové redakcie, rôzne komentáre a rôzne teologické interpretácie.⁶⁵ Medzi biblickými a našimi časmi sú veľké kultúrne rozdiely. Svojoľné tradičné delenie textu na kapitoly a verše má tendenciu zakrývať zmysuplné súvislosti a prevažujúce teologické úvahy zas v niektorých prípadoch skresľovať význam pôvodného posolstva. Prekladateľ čelí pri preklade prirodzenému sklonu ku konzervativizmu a tajomnosti v náboženskom vyjadrovaní.⁶⁶ Len výnimočne nie sú biblické preklady kolektívnym prekladateľským dielom. Okrem toho vznikali a vznikajú pod dohľadom biblických komisií zostavených *ad hoc*.⁶⁷ Majú slúžiť širokému okruhu adresátov. Čitatelia, najmä tí, ktorí biblický text dôverne poznajú, majú voči textu určité očakávania, neraz sa bránia akýmkoľvek zmenám

⁶⁵ Najstaršie hebrejské rukopisy Starého zákona obsahujúce texty prorokov pochádzajú z roku 895. Kompletný text pochádza z roku 930 (tzv. Ašerov kódex). Pre výskum Biblie sú dôležité tzv. Kumránske rukopisy, ktorých vznik sa datuje do 2. stor. pred n. l. Kompletný rukopis Starého a Nového zákona obsahujú nasledovné kódexy: Sinajský (4. stor.), Alexandrijský (5. stor.), Vatikánsky (9. stor.) a iné. Postupný vznik a uštieňovanie kánonu Starého zákona predstavuje viac ako 1000 rokov, zatiaľ čo znenie Nového zákona sa uštieňovalo v rozpätí 200 rokov. Porov. HERIBAN, *Príručný lexikón biblických vied* (1998), s. 563, tiež BEDNÁROVÁ, *Dejiny umeleckého prekladu ...* (2013), s. 122. Dôležité svedectvo o formovaní kánonu novozákonných kníh nám v 4. storočí poskytuje otec kresťanskej ortodoxie Atanáz Alexandrijský, ktorý vo svojom *Liste 39* spomína zoznam 27 novozákonných kníh vrátane Listu Hebrejom a Apokalypsy. Tento Atanázov list preložil do slovenčiny a vo svojej štúdii okomentoval Cyril Šesták. Porov. ŠESTÁK, *39. list sv. Atanáza Alexandrijského ...* (2011), s. 5 – 18.

⁶⁶ NIDA, *Toward a Science ...* (1964), s. 5.

⁶⁷ BEDNÁROVÁ, *Dejiny umeleckého prekladu ...* (2013), s. 120.

a verne sa držia tradície, dokonca obhajujú archaický, až nezrozumiteľný jazyk ako taký, ktorý patrí k Biblii.⁶⁸ Preklad Biblie sa v ostatných desaťročiach ocitá medzi vedeckým záujmom o text, v ktorom prevláda orientácia na východiskový text, a medzi záujmom misijným, kde hrá dôležitú úlohu výsledná podoba textu.⁶⁹ Javí sa, že preklad Biblie by mal byť „polyfónnym prekladom na rozhraní odborného – teologického, umeleckého a filozofického prekladu. V celých dejinách však neexistuje ideálny preklad, ktorý by rešpektoval všetky hlasy a spôsoby chápania či interpretácie.“⁷⁰ Nie sú už preto zvláštnosťou preklady, ktoré zodpovedajú požiadavkám príjemcu i funkciám, ktoré má daný preklad plniť – iný je preklad určený pre liturgické potreby, iný pre vedecké študijné účely, iný pre domáce štúdium.

1.1 (Najstaršie) preklady Biblie do slovenčiny

Pokiaľ ide o dejiny prekladu Biblie do slovenčiny,⁷¹ podrobne ich zmapovala a spracovala Katarína Bednárová v monografii *Dejiny umeleckého prekladu na Slovensku I. Od sakrálného k profánnemu*. Za určujúci pre nich označuje bezprostredný kontext strednej Európy a v rámci stredoeurópskeho priestoru české

⁶⁸ ARTIMOVÁ, *Biblia – autor ...* (2006), s. 99n.

⁶⁹ SALEVSKY, *Translationswissenschaft ...* (2002), s. 300 – 304.

⁷⁰ BEDNÁROVÁ, *Dejiny umeleckého prekladu ...* (2013), s. 121.

⁷¹ V porovnaní s inými európskymi národmi sa začínajú pomerne neskoro. Stojí za povšimnutie, že „historicky prvý faktograficky doložený preklad Biblie do národného jazyka na území Slovenska, ktorý vznikol v druhej polovici 18. storočia, vyšiel tlačou až začiatkom 21. storočia“ (BEDNÁROVÁ, *Dejiny umeleckého prekladu ...* (2013), s. 158).

preklady, ktorých vplyv je v prvých slovenských prekladoch – v Kamaldulskej Biblii a v preklade Juraja Palkoviča⁷² – neodškriepiteľný. Slovenskí prekladatelia sa pri výklade aj pri preklade Biblie opierali o české texty, konzultovali ich a pomáhali si nimi.⁷³ Koniec koncov, biblickú češtinu používala evanjelická cirkev na Slovensku ako bohoslužobný jazyk až do roku 1960 a české spevníky, ako aj v mnohých vydaniach publikovaný kancionál *Cithara sanctorum*, dokonca do roku 1992.

Prvý kompletný evanjelický preklad Biblie do slovenčiny pochádza od Jozefa Roháčka, ktorý sa pri práci pridržal pôvodných jazykov. Preklad vychádzal postupne po častiach od roku 1910 do roku 1936, no bol prijatý rezervovane, ba až kriticky, a nebol uznaný ako autorizovaný. Jeho problémom bola predovšetkým doslovnosť v snahe o vernosť. Protestantská tradícia rešpektovala viac tendenciu k výkladu, čo J. Roháček svojím prekladom narušal. Prvý oficiálny preklad celej Biblie vyšiel až v roku 1978 pod vedením Karola Gábriša.⁷⁴

Z katolíckeho prostredia je prvým známym kompletným prekladom Biblie do domáceho jazyka, ktorý sa zachoval, preklad *Swaté Biblia Slowénské aneb Pisma Swatého Částka I a II* (tzv. *Kamaldulská Biblia*) Romualda Hadvabného. Vznikol v kamaldulskom kláštore v Červenom Kláštore a vznik čistopisu sa datuje rokmi 1756 a 1759.⁷⁵ Prvý úplný knižný preklad Biblie

⁷² Oba tieto preklady sú prekladmi Vulgáty (PANCZOVÁ, *Latinské preklady Biblie ...* (2020), s. 48, pozn. 88).

⁷³ BEDNÁROVÁ, *Dejiny umeleckého prekladu ...* (2013), s. 126.

⁷⁴ Tamže, s. 174 – 178.

⁷⁵ Ku Kamaldulskej Biblii spolu s odkazmi na ďalšiu literatúru pozri viac v monografii K. Bednárovej (*Dejiny umeleckého prekladu ...* (2013), s. 160 – 164).

do slovenského jazyka vydal v dvoch zväzkoch v rokoch 1829 – 1832 pod názvom *Swaté Písmo starého i nového Zákona...* v bernolákovskej slovenčine J. Palkovič. Išlo o preklad, ktorý neobsahoval exegetické poznámky a vysvetlivky, vyšiel však v období, keď sa Biblia ukázala ako vynikajúci prvok výchovy, keďže osvietenstvo bolo v postoji k náboženstvu veľmi radikálne a cirkev strácala svoj tradičný vplyv na život. J. Palkovič prihliadal pri preklade na latinský a grécky text, ale i na české a nemecké osvietenské preklady Biblie.⁷⁶ Po hodžovsko-hattalovskej reforme spisovnej slovenčiny (1851) vyšiel knižný preklad, tzv. *svätovojtešská Biblia*, až v rokoch 1913 – 1926.⁷⁷ Od tohto vydania vyšlo v modernej slovenčine niekoľko ďalších prekladov, ich vydávanie však v období rokov 1948 – 1989 narážalo na mnohé ideologické prekážky zo strany štátu.⁷⁸

V roku 1995 vyšlo prvé katolícke jednozväzkové vydanie *Sväté písmo Starého i Nového zákona* (Rím: Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda⁷⁹). Neskôr vyšlo v niekoľkých ďalších reedíciách. Posledným slovenským prekladom celej Biblie je preklad Antona Boteka *Sväté Písmo – Jeruzalemská Biblia*, ktorý ho pripravil podľa hebrejskej a gréckej pôvodiny s prihliadnutím na Jeruzalemskú Bibliu, ale aj iné svetové preklady Knihy kníh. Okrem samotného textu Biblie boli preložené aj úvody

⁷⁶ K Palkovičovmu prekladu pozri bližšie BEDNÁROVÁ, *Dejiny umeleckého prekladu ...* (2013), s. 168 – 170.

⁷⁷ O dlhšej, pohnutej a problematickej histórii tohto prekladu referuje v obsiahlej štúdii Ján Debnár (1997).

⁷⁸ BEDNÁROVÁ, *Dejiny umeleckého prekladu ...* (2013), s. 160 – 173.

⁷⁹ Preklad a poznámky podľa vydání Spolku svätého Vojtecha v Trnave – Starý zákon z roku 1955, Nový zákon z roku 1986. Úvody k jednotlivým spisom pripravil prof. Jozef Heriban, SDB.

a poznámky a k textu boli pripojené tiež marginálie podľa francúzskej Jeruzalemskej Biblie.⁸⁰ Preklad bol vydávaný postupne od roku 2004. Kompletný text vyšiel po prvýkrát v roku 2009.

Po roku 1989 sa na Slovensku pristúpilo aj k ekumenickým prekladom. Pri preklade *Písma svätého. Novej zmluvy a Žalмов*⁸¹ pod vedením K. Gábriša texty pripomienkovali poverení zástupcovia jedenástich cirkví združených v Slovenskej biblickej spoločnosti a text prekladu prijalo deväť cirkví na Slovensku.⁸² Okrem Gábrišovho prekladu vznikol v rokoch 1990 – 2007 ďalší preklad pod vedením Jána Grešu a Juraja Bándyho: *Biblia – Slovenský ekumenický preklad*.⁸³ Kompletný text bol publikovaný v roku 2007 a doteraz bol trikrát revidovaný, naposledy v roku 2015. Pri ekumenickom preklade bola ako prekladateľská metóda použitá tzv. dynamická ekvivalencia⁸⁴, pretože umožňuje, ako zdôvodňuje Ján Zemánek, zrozumiteľnosť slovenského textu a zároveň eliminuje možnosť, aby sa preklad stal modernou svetskou parafrázou (1997).

⁸⁰ ĎURICA, *Prehľad vydání Biblie ...* (2019), s. 107 – 109. J. Ďurica spracoval prehľad v rámci riešenia projektu VEGA č. 1/0641/17 *Biblia v interkonfesionálnom a kultúrnom kontexte na Slovensku*, ktorý bol zameraný na štúdium Biblie ako prameňa vzdelávania a duchovnému rastu.

⁸¹ Banská Bystrica: Slovenská biblická spoločnosť 1995.

⁸² Viac k problémom ekumenického prekladu pozri ZEMÁNEK, *O niektorých problémoch prekladania ...* (1997).

⁸³ BEDNÁROVÁ, *Dejiny umeleckého prekladu ...* (2013), s. 179.

⁸⁴ Zásadu charakterizuje: 1. lingvistická analýza originálneho textu, 2. reštrukturalizácia východiskovej výpovede podľa pravidiel a potrieb prijímateľského jazyka. Veľmi úspešne sa dynamická ekvivalencia uplatňovala napr. pri preklade Biblie do jazyka prírodných národov. Známy je Nidov preklad lexémy *baránok* do severských eskymáckych jazykov pomocou funkčného ekvivalentu *tuleň*. Hoci pôsobí na prvý pohľad úsmevne, treba si uvedomiť, že v eskymáckom jazyku daná realia (ovca, baránok) neexistovala a že bolo nevyhnutné nájsť inú, plniacu podobnú funkciu (HRDINOVÁ, *Preklad liturgického textu ...* (2013), s. 78).

V období po Nežnej revolúcii sa napokon „popri filologicky a teologicky zodpovedných prekladoch rozmohlo tiež prekladanie z druhej ruky rôznej jazykovej proveniencie, rozšírili sa adaptované a parafrázované preklady, pri ktorých prevláda ich pragmatika, ale už aj komerčná funkcia“.⁸⁵

1.2 Prístupy k prekladu biblických textov na Slovensku v 21. storočí

Vyššie spomenutá dynamická ekvivalencia E. Nidu je najznámejšou metódou, ktorá sa uplatňuje pri preklade biblických textov. Pri ich prekladaní sa uvažuje v medziach: doslovný⁸⁶ kontra voľný⁸⁷ preklad, pričom neexistujú preklady, ktoré by boli čistou aplikáciou jednej z metód. Na základe existujúcich teoretických poznatkov na jednej strane a preložených biblických textov na strane druhej upozornila Jozefa Artimová na tri základné prekladateľské metódy, ktoré charakterizuje nasledovne:⁸⁸

⁸⁵ BEDNÁROVÁ, *Dejiny umeleckého prekladu ...* (2013), s. 179.

⁸⁶ Preklad, ktorý je previazaný s originálom, lipne na jednotlivostiach, nehľadí na rozdiely v štruktúre východiskového a cieľového jazyka, snaží sa o mechanickú reprodukciu originálu.

⁸⁷ Preklad, pri ktorom sa prekladateľ opiera o obsah originálneho textu skôr ako o predlohu, dopúšťa sa zmien vo forme a vo väčšej či menšej miere i v obsahu. Je v ňom výrazne zastúpený tvorivý prístup prekladateľa.

⁸⁸ ARTIMOVÁ, *Biblia – autor, ...* (2006), s. 96.

FORMÁLNA EKVIVALENCIA <i>doslovný preklad</i>	DYNAMICKÁ EKVIVALENCIA <i>voľný preklad</i>	PARAFRÁZA
* konzervatívnosť * formálna presnosť * veľká interpretačná sloboda čitateľa	* málo konzervatívny * menší dôraz na formálnu presnosť * interpretačná sloboda čitateľa potlačená	* liberálny * na formálnu presnosť sa nekladie nijaký dôraz * interpretačná sloboda čitateľa obvyčajne úplne potlačená
* preklad málo zrozumiteľný * exotickosť	* obvyčajne dobre zrozumiteľný * viac adaptuje ako exotizuje	* dobre zrozumiteľný až zjednodušujúci * adaptácia

Z rovnakého členenia, t. j. doslovný preklad, dynamický ekvivalent a parafráza, vychádzal tiež Bohdan Hroboň pri hodnotení Kralického prekladu Biblie. Podľa jeho slov nezapadá do týchto súčasných kategórií, čo je prirodzené vzhľadom na obdobie jeho vzniku, no má z nich najbližšie k dynamickému ekvivalentu. Túto skutočnosť považuje na danú dobu za revolučnú. „Šestidílka“⁸⁹ totiž zásadným spôsobom prispela k prechodu od doslovného prekladu k prekladu podľa zmyslu.⁹⁰ Preklad Kralickej Biblie bol zároveň aj výkladom a jeho reč bola logickejšia ako reč Starého a Nového zákona v pôvodných jazykoch.⁹¹

⁸⁹ Šestizväzkový preklad Kralickej Biblie je prvým kompletným prekladom Biblie z pôvodiny do češtiny, vypracovaný členmi Jednoty bratskej, ktorý bol vydaný a vytlačený v rokoch 1579 – 1594. Najmä jeho tretie revidované jednozväzkové vydanie z roku 1613 pôsobilo významne na protestantskú komunitu vyše štyri storočia a dodnes je vydávané v rôznych verziách (HROBŇ, *Anotácia k štúdiu ...* (2019), s. 144n). Česká Kralická Biblia je prekladom z gréčtiny, no jej znenie výrazne ovplyvňovali aj nemecké reformačné preklady (PANCZOVÁ, *Spracovanie gréckeho pasíva ...* (2021), s. 148).

⁹⁰ HROBŇ, *Anotácia k štúdiu ...* (2019), s. 150.

⁹¹ BEDNÁROVÁ, *Dejinyumeleckého prekladu ...* (2013), s. 178.

Na Nidovej zásade funkčnej ekvivalencie⁹² napokon stavia vo svojich prácach, zaoberajúcich sa členením a charakteristikou prekladateľských techník používaných (nielen) pri prekladoch Biblie, aj Helena Panczová. Kladie ju do popredia ako tú, ktorá charakterizuje správny preklad.⁹³ Na jej základe vyčleňuje voľný a doslovný preklad ako „nelegitímne“ postupy⁹⁴ pri prekladaní, pretože ich autori podľa nej zlyhávajú v prvom štádiu tvorby dobrého prekladu, ktorým je lingvistická analýza.⁹⁵ Chápe teda voľný a doslovný preklad ako dva krajné mantinely prístupu k prekladu, pričom formálnu ekvivalenciu a doslovnosť nestotožňuje.⁹⁶

Keď J. Artimová porovnávala existujúce preklady Biblie do slovenčiny, všimla si v súvislosti s voľnosťou prekladu istú závislosť od konfesie. Evanjelické preklady, na rozdiel od katolíckych, vykazovali tendenciu k doslovnosti a používali veľké množstvo archaizmov, čo sa dá vysvetliť historicky ich príklonom

⁹² Vo svojich neskorších prácach odporúča Nida tento termín ako vhodnejší namiesto pojmu dynamická ekvivalencia (porov. DE WAARD a NIDA, *From one Language ...* (1986), s. 7, 36).

⁹³ PANCZOVÁ, *Technika prekladu z biblickej gréčtiny* (2) ... (2013), s. 59; PANCZOVÁ, *Preklad z biblickej gréčtiny* ... (2018), s. 8.

⁹⁴ O nelegitímnosti týchto prekladateľských postupov hovorí autorka vo vzťahu k starovekým, a teda aj biblickým textom.

⁹⁵ PANCZOVÁ, *Technika prekladu z biblickej gréčtiny* (2) ... (2013), s. 63n.; PANCZOVÁ, *Preklad z biblickej gréčtiny* ... (2018), s. 9. Na druhej strane za legitímne postupy označuje lingvistický (komentárový), filologický a kultúrny preklad, pretože vychádzajú zo správnej lingvistickej analýzy originálu, ktorú lingvisticky správne rekonštruujú v prijímateľskom jazyku. Z nich „technika kultúrneho prekladu prináša text k čitateľovi, pohodlne a bez námahy, a technika komentárového prekladu zase privádza čitateľa k textu. Filologický preklad je kdesi uprostred – prináša text k čitateľovi, ale zároveň od neho vyžaduje aj istú intelektuálnu námahu a vôľu učiť sa nové veci o vzdialenej kultúre“ (pozri PANCZOVÁ, *Technika prekladu z biblickej gréčtiny* (2) ... (2013), s. 64; PANCZOVÁ, *Preklad z biblickej gréčtiny* ... (2018), s. 12 – 14).

⁹⁶ Viac k Panczovej chápaniu rozdielov medzi formálnou ekvivalenciou a doslovnosťou pozri na s. 35 – 36.

k starším českým vzorom, napr. ku Kralickej Biblii.⁹⁷ Pri ekumenickom preklade biblických novozákonných⁹⁸ a deuterokanonických kníh⁹⁹ z pôvodných jazykov sa už D. Škoviera, ako zástupca gréckokatolíckej cirkvi aj ako prekladateľ a člen komisie, snažil presadiť, hoci nie vždy úspešne, ústup od teologizujúcej doslovnosti a príklon k moderným riešeniam s dôrazom na umelecké kvality textov.¹⁰⁰ Ako vyplýva z horeuvedeného, na jazykovú podobu a úroveň slovenských prekladov sakrálnych textov malo v priebehu rokov významný vplyv viacero faktorov. Výrazný bol vplyv češtiny a jej spomaľujúci efekt na preklad textov, ale i vplyv ideologickej impregnácie a paraľýza jazyka sakrálneho prostredia, import prekladov z druhej ruky a silný sklon k tradícii. K nim treba pridať i tendenciu prekladať biblické texty jednotiacim štýlom napriek ich veľkej rôznorodosti.¹⁰¹

V posledných dvoch dekádach majú na Slovensku nemalý dopad na prístup k biblickým textom a na spôsob ich prekladu práce filologičky H. Panczovej. Prepája v nich teóriu s prekladateľskou praxou a poskytuje i metodiku ako prekladať. Jej metodický prístup súvisí s osobitnou komplikáciou, ktorá sa spája

⁹⁷ ARTIMOVÁ, *Biblia – autor, ...* (2006), s. 98.

⁹⁸ *Písmo sväté. Nová zmluva a Žalmy. Slovenský ekumenický preklad.* Banská Bystrica: Slovenská biblická spoločnosť 1995.

⁹⁹ *Biblia. Slovenský ekumenický preklad s deuterokanonickými knihami.* Banská Bystrica: Slovenská biblická spoločnosť 2008.

¹⁰⁰ BEDNÁROVÁ, KUSÁ a RYBÁROVÁ, *Slovník prekladateľiek a prekladateľov ...* (2024), s. 219.

¹⁰¹ Tento jav je možné demonštrovať na príklade štyroch evanjelií, pri preklade ktorých sa nekládol dôraz na zvýraznenie vlastností konkrétnych evanjeliových textov, hoci sú medzi nimi výrazné rozdiely. Ako konštatuje J. Artimová, čitateľ má len zriedka šancu uvedomiť si ich a postrehnúť, že autormi evanjelií sú štyria rôzni ľudia s rôznym štýlom vyjadrovania (ARTIMOVÁ, *Biblia – autor, ...* (2006), s. 98).

s prekladateľstvom Biblie. Keďže ako text kľúčový pre kresťanstvo sa Biblia študuje predovšetkým na pôde teológie, prioritne z tohto prostredia pochádzali a pochádzajú aj prekladatelia. Odborníci na biblickú exegézu však nemávajú vždy takú jazykovú kompetenciu, aká býva štandardom pri filologickom vzdelaní, čo sa, logicky, premieta i do prekladov.¹⁰² Už v roku 1999 František Kočiš, ktorý sa systematickejšie venoval úrovni slovenského jazyka v biblických textoch, konštatoval, že pri prekladoch z latinčiny sa okrem dispozície spisovnej slovenčiny preverili aj schopnosti príslušných prekladateľov, a tí nemali potrebné odborné znalosti o slovnej zásobe, morfológii a zvlášť o syntaktickej rovine slovenčiny. Navyše nemožno opomenúť, že v období pred rokom 1989 marxistická ideológia nedovoľovala, aby sa na prekladateľských prácach a na tvorbe odborného náboženského textu zúčastňovali jazykovedci.¹⁰³ Situácia sa podľa F. Kočiša príliš nezlepšila ani po zmene politického režimu, keď im prístup bol umožnený: „ani účasť niektorých jazykovedcov pri súčasných úpravách alebo aj prekladoch sakrálnych textov vrátane Jednotného katolíckeho spevníka nie veľmi zdarne prispela k jazykovej dokonalosti týchto textov“.¹⁰⁴ Vnímajúc nie práve priaznivý stav biblického prekladu na Slovensku H. Panczová vo viacerých prácach kriticky poukazuje na metodické nedostatky pri preklade, ale aj zrejmé chyby v dekodovaní textu pôvodiny, pričom svoje výhrady opiera o lingvistickú analýzu problematických častí.

¹⁰² PANCZOVÁ, *Preklad z biblickej gréčtiny ...* (2018), s. 7.

¹⁰³ Kočiš, *Spisovná slovenčina a ...* (1999), s. 268.

¹⁰⁴ Kočiš, *O preklade reálií ...* (2004), s. 146.

V súvislosti s projektom *Komentáre k Svätému písmu Starého a Nového zákona*¹⁰⁵ a projektom APVV-17-0001 *Komentár ku Knihe žalmov II a III*, ktoré sa realizujú od roku 2004 a ich výsledkom je doposiaľ 13 zväzkov komentárových prekladov biblických kníh,¹⁰⁶ sa H. Panczová jasne vymedzila proti priaznivcom doslovného prekladu ako toho najvernejšieho spôsobu interpretácie. Z možných postupov pri preklade kladie do popredia, ako sme už spomenuli vyššie, preklad lingvistický¹⁰⁷ (komentárový), filologický¹⁰⁸ a kultúrny¹⁰⁹, pričom osobitnú pozornosť venuje

¹⁰⁵ Projekt navrhol Ján Peter Záh a finančné prostriedky na vypracovanie komentárov získala Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave v roku 2004 zo zdrojov Nemeckej provincie Spoločnosti Ježišovej (Dubovský, *Komentáre k Starému zákonu* 1 ... (2008), s. 19).

¹⁰⁶ V rámci Nového zákona Markovo evanjelium, v rámci Starého zákona kniha Genesis (zv. 1), prorocké knihy Abdiáš, Jonáš, Micheáš (zv. 2), kniha Exodus (zv. 3), knihy Ozeáš, Joel, Amos (zv. 4), Žalmy (zv. 5 – 11), knihy Nahum, Habakuk, Sofoniáš (zv. 12). Bibliografické údaje pozri v zozname použitej literatúry.

¹⁰⁷ Takýto preklad nemá literárne ambície. Tvorí ho súvislý text, ktorý je neoddeliteľne spätý s textovým komentárom. Technika komentárového prekladu dbá okrem funkčnej aj na formálnu korešpondenciu, pokiaľ to nie je na úkor zmyslu. Prekladateľ vyberá z možných prekladových variantov ten, ktorý je formálne najbližší vyjadreniu v originálnom jazyku. Ide vždy o funkčne správne a zrozumiteľné vyjadrenie, ktoré však nemusí byť štylisticky pekné. Každá fráza, ktorá javí odlišnosti od úzu v prijímateľskom jazyku, sa vysvetľuje v komentári, ktorý je veľmi obsiahly, často obsiahlejší ako samotný preklad, a je zameraný lingvisticky (PANCZOVÁ, *Preklad z biblickej gréčtiny* ... (2018), s. 12).

¹⁰⁸ Filologický preklad literárneho diela vstupuje do národnej literatúry a musí spĺňať vysoké štylistické nároky. Po lingvistickej analýze originálneho textu sa preto pri tomto type prekladu vyberá z vhodných prekladových možností ten najelegantnejší variant a výsledný text musí prejsť záverečnou štylistickou úpravou. Filologický preklad sprevádzajú stručné vysvetľujúce poznámky, ktoré objasňujú menej známe reálie potrebné na porozumenie textu. Je štandardom, ktorého sa zvyčajne drží pri prekladoch antickej literatúry (PANCZOVÁ, *Preklad z biblickej gréčtiny* ... (2018), s. 12n).

¹⁰⁹ Kultúrny preklad sa od štandardného filologického prekladu odlišuje v tom, že reštrukturalizuje nielen jazykovú výpoveď, ale aj kultúrne reálie tak, aby zodpovedali paralelám súčasnej doby a konkrétneho moderného jazyka. Tento typ prekladu nemá poznámky. Komentár musí byť zabudovaný do samotného textu prekladu (PANCZOVÁ, *Preklad z biblickej gréčtiny* ... (2018), s. 14).

prvému spomenutému ako vedeckému prekladu, ktorý reflektuje každú lingvistickú položku originálu, spracováva ju adekvátnym spôsobom a v spracovaní lexiky aj gramatiky postupuje konzistentne. Snaha o formálnu ekvivalenciu (v rámci možností slovenského jazyka) pri tomto preklade neraz vzbudzuje dojem, že ide o doslovný preklad, H. Panczová preto hneď v niekoľkých prácach objasňuje rozdiel medzi nimi.¹¹⁰ „Doslovný preklad charakterizuje povrchová a univerzálna formálna korešpondencia, zatiaľ čo komentárový preklad ju zachováva len v prípade, ak je v súlade s idiómom prijímateľského jazyka“.¹¹¹ Podobne je to i so zásadou konkordantnosti. Kým doslovný preklad prekladá jeden výraz originálu jedným výrazom prijímateľského jazyka, aj keď sa sémantické polia oboch výrazov neprekrývajú, komentárový preklad neváha porušiť konkordantnosť, ak by to bolo na úkor zmyslu alebo proti slovenskému idiómu.¹¹² Technika komentárového prekladu bola pre spomenuté projekty zvolená preto, aby sa naplnil jeho cieľ, a to priviesť čitateľa k textu a oboznámiť ho so všetkými detailmi originálu, teda nielen s jeho obsahom a myšlienkovým odkazom, ale aj s formálnymi a jazykovými osobitosťami.

¹¹⁰ Porov. napr. PANCZOVÁ, *Technika prekladu z biblickej gréčtiny* (2) ... (2013), s. 64 – 66; PANCZOVÁ, *Preklad z biblickej gréčtiny* ... (2018), s. 23 – 44.

¹¹¹ Ako príklad uvádza H. Panczová genitívne spojenie ἀγάπη Θεοῦ (*agapé theou*). Doslovný preklad by zachoval genitív v preklade za každých okolností, bez hlbších úvah o tom, čo táto konštrukcia vyjadruje, či ide o subjektový (láska Boha), alebo objektový (láska k Bohu) genitív. Komentárový preklad však v prípade potreby neváha preložiť genitív predložkovým spojením. Príkladom takéhoto genitívu, preloženého pomocou predložkového výrazu, je aj biblický výraz φόβος τοῦ Θεοῦ (*fobos tou theou*): strach Boha / strach z Boha / strach či bázeň pred Bohom.

¹¹² Porov. PANCZOVÁ, *Technika prekladu z biblickej gréčtiny* (2) ... (2013), s. 65.

Projekt *Komentárov* vznikol z dôvodu absencie odborného komentára k Svätému písmu v slovenskom jazyku. Začal sa realizovať „po poradách s profesormi Pápežského biblického inštitútu v Ríme, prof. Jozefom Heribanom, a predsedom Pápežskej biblickej komisie Klemensom Stockom“, pretože autori si uvedomovali „rozsiahlu a náročnú úlohu, predovšetkým z hľadiska jazykového a filologického, ale aj teologického a historicko-biblického, jedinečnú svojho druhu v strednej Európe“. Zámerom bolo vydať jeden zväzok komentára ku každej rozsiahlejšej knihe Svätého písma.¹¹³ Každý z doteraz vydaných zväzkov *Komentárov* je štruktúrovaný do niekoľkých častí. Na prvom mieste stoja nové preklady jednotlivých statí biblických kníh z hebrejského a gréckeho jazyka spolu s textovými poznámkami, ktoré poskytujú odborníkom a študentom, primárne z oblasti teológie, možnosť pochopiť textové varianty, lingvistické a gramatické problémy pôvodných textov, ktoré sú neraz viacznačné či nezrozumiteľné. Na ne nadväzujú komentáre, ktoré sú určené pre širšiu verejnosť a vysvetľujú jednotlivé výrazy a formulácie, vykladajú jednotlivé verše a menej zrozumiteľné časti. Ich súčasťou sú aj poznámky a komentáre rabínov, cirkevných otcov a klasikov spirituality¹¹⁴, ktorí sa ku konkrétnym biblickým veršom a pasážam vo svojich dielach vyjadrovali. Patristické komentáre ku knihám Genézi a Exodus mal na starosti Juraj Pigula. V prípade zväzkov venovaných Žalmom sa na patristických komentároch podieľali spoločne M. Andoková (všetky okrem

¹¹³ Porov. DUBOVSKÝ, *Komentáre k Starému zákonu 1 ...* (2008), s. 19.

¹¹⁴ Komentáre klasikov spirituality boli do komentárovej rady zaradené počnúc zväzkom 9 (Žalmy 120 – 150).

zväzku Žalmy 76 – 100) a J. Pigula (všetky okrem zväzkov Žalmy 51 – 75 a Žalm 119). J. Pigula tiež pracoval na patristických komentároch k novozákonnému zväzku, venovanému Markovmu evanjeliu. Tieto komentáre nepredstavujú len preklad samotného textu konkrétneho patristického autora, ale aj jeho interpretáciu, z vlastného prekladu gréckeho či latinského textu však priamo vychádzajú. Ďalšia časť *Komentárov* – kompozícia – predstavuje čitateľovi štruktúru textu a ponúka mu celostné chápanie statí, usiluje sa zachytiť ich dynamiku, celkový zmysel a napätie v texte. Poslednou časťou sú aplikácie, ktorých cieľom je ukázať, ako sa tá ktorá stať môže použiť v liturgii, teológii a v rôznych pastoračných kontextoch.¹¹⁵

O mnohonásobnom úžitku komentárovej rady svedčí tiež jej využitie v rámci projektu *Biblia Aloisiana*. Ide o pilotnú časť novej študijnej Biblie, ktorá vychádza pod vedením Jozefa Tiňa na pôde Teologickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave. V roku 2016 vyšla prvá časť: *Genезis 1-11*. Hoci študijná Biblia vychádza priamo z *Komentárov k Starému zákonu*, je pochopiteľné, že musí byť z praktických dôvodov redukovaná systematickým výberom informácií zo samotného komentára, nie je preto jeho náhradou, ale skôr doplnkom. Výber komentárov je v tomto vydaní študijnej Biblie zameraný na priblíženie textu v jeho jazykovej a historickej rovine. Hoci je cieľom textu poskytnúť potrebné informácie bez toho, aby čitateľ disponoval znalosťami z hebrejštiny, jednako sa v publikácii biblický text nachádza v dvoj-
jazyčnej verzii. Každý verš slovenského prekladu, prevzatého

¹¹⁵ POROV. DUBOVSKÝ, *Komentáre k Starému zákonu 1 ...* (2008), s. 19; HROBOŇ a KACIÁN, *Komentáre k Starému zákonu 11 ...* (2024), s. 13.

z komentárovej rady, sa uvádza paralelne k hebrejskému, masoretskému textu. Tým sa autor snaží podnieť používanie tejto publikácie aj pri vyučovaní hebrejčiny na teologických fakultách, vďaka čomu sa študenti popri štúdiu jazyka môžu zároveň oboznámiť tiež s faktami dôležitými pre výklad textu.¹¹⁶

Vráťme sa však k technike prekladu z biblickej gréčtiny. H. Panczová sa k nej priebežne vyjadruje prevažne na stránkach periodika *Studia Biblica Slovaca* od roku 2007¹¹⁷, keď tu publikovala štúdiu o probléme hebrejizmov biblickej gréčtiny a ich prekladu do slovenčiny.¹¹⁸ Konštatuje v nej, že k hebrejizmom rôzneho druhu je potrebné zaujať diferencovaný postoj. „Hebrejizmy, ktoré sa týkajú gramatiky, transformujeme do našich výrazových prostriedkov, ale hebrejizmy, ktoré do gramatiky nezasahujú, ponechávame“.¹¹⁹

Na túto štúdiu nadviazala autorka ďalšími tromi článkami s rovnakým názvom, doplneným o číslovku poradia a pod názvom, ktorý bližšie špecifikoval oblasť ich záujmu. V roku 2013 tak osvetlila techniku prekladu z biblickej gréčtiny na príklade participií. Tie jej poskytli možnosť skúmať problémy prekladu komplexne, keďže pri participiách sa prelína morfológia so syntaxou, syntax so štylistikou a syntax a štylistika s lexikou.¹²⁰

O rok neskôr sa H. Panczová venovala hebrejizmom vo Veľpiesni. Na rozdiel od článku z roku 2008, v ktorom predstavila

¹¹⁶ TIŠO, *Nová študijná Biblia Aloisiana* ... (2016), s. 5 – 6.

¹¹⁷ Tento rok figuruje v názve vtedy ešte ročenky *Studia Biblica Slovaca*, vyšla však v roku 2008.

¹¹⁸ PANCZOVÁ, *Technika prekladu z biblickej gréčtiny* ... (2008), s. 89 – 95.

¹¹⁹ Tamže, s. 95.

¹²⁰ PANCZOVÁ, *Technika prekladu z biblickej gréčtiny (2)* ... (2013), s. 66.

riešenie používané v *Komentároch k Svätému písmu*, tu ukazuje na praktických príkladoch z *Výkladu Veľpiesne*, ako s hebrejizmami Septuaginty pracoval sv. Gregor Nysský a akú techniku prekladu by bolo následne vhodné použiť pri ich prekladaní do slovenčiny. Upozorňuje, že v prípade patristických textov je nevyhnutné používať inú prekladateľskú techniku, než aká sa používa v prostredí biblických štúdií. Rozdiel medzi nimi spočíva v odlišnom chápaní Septuaginty. „Pre biblistov je Septuaginta *výsledok*, pre východné kresťanstvo a vedcov, ktorí ho skúmajú, je Septuaginta *východisko*. Ak prekladáme Septuagintu ako súčasť starovekého exegetického diela, musíme rešpektovať to, ako autor sám rozumel biblickému textu.“¹²¹ To znamená, že v niektorých ohľadoch sa môžu prekladateľské riešenia zásadne líšiť od tých, ktoré sa použili pre edíciu *Komentárov*.

Napokon štvrtá štúdia v poradí, publikovaná v roku 2017, je podrobnou 40-stranovou kritickou analýzou komentárového prekladu žalmov 50(51) – 74(75) podľa Septuaginty, ktorá je reakciou na skutočnosť, že tento zväzok *Komentárov*, na rozdiel od ostatných, nemal jedného prekladateľa ani gréckeho, ani hebrejského textu, ale autor každého komentára si urobil svoj vlastný preklad.¹²² Následne sa editori zväzku snažili všetky texty zjednotiť, pričom pozornosť venovali najmä ich obsahovým a štylistickým špecifikám. Článok poukazuje na mnohé nedostatky

¹²¹ PANCZOVÁ, *Technika prekladu z biblickej gréčtiny* (3) ... (2014), s. 202. V istom okamihu svojho vývoja sa Septuaginta odpútala od hebrejského pozadia a začala samostatnú existenciu v čisto gréckom prostredí, kde dala vznik množstvu patristickej exegetickej literatúry. Títo starovekí autori problémy neriešili v rámci medzijazykovej komunikácie, ale iba monolingválne, v rámci gréčtiny. Tak vznikajú občasné odchýlky v chápaní a výklade biblického textu, ak sa v ňom vyskytnú hebrejizmy (tamže, s. 204).

¹²² POROV. PANCZOVÁ, *Technika prekladu z biblickej gréčtiny* (4) ... (2017), s. 208.

v preklade. Slovami autorky v záverečnom zhrnutí: „Nedbá sa na konkordantnosť v lexike. Objavujú sa aj prípady sémanticky nesprávneho prekladu. Ani v gramatike sa nedodržiava stabilná ekvivalencia. Často to je spôsobené gramaticky chybnou interpretáciou a/alebo neznalosťou výrazových prostriedkov prijímateľského jazyka. Paralelné publikovanie prekladov gréckeho a hebrejského textu stráca svoj zmysel, lebo sa stierajú zhody a rozdiely medzi nimi. Na paralelných identických miestach sa objavuje synonymná variácia. Inde sa grécky text adaptuje podľa hebrejského“.¹²³ Treba podotknúť, že ak autorka nepokladala analyzovaný preklad za správny či vhodný, ponúkla riešenie v duchu prekladateľského prístupu uplatňovaného v prv vydaných zväzkoch *Komentárov*. Na množstve jazykového materiálu prakticky ilustrovala úskalia prekladu z biblickej gréčtiny do slovenčiny.

Zhrnutím Panczovej teoretických a praktických riešení problémov, ktoré sa vyskytli počas jej prekladateľského pôsobenia v projekte *Komentárov k Svätému písmu* v rokoch 2005 – 2011 a 2017 – 2018¹²⁴ a ktoré spracovala aj vo vyššie uvedených štúdiách, sa stala práca *Preklad biblickej gréčtiny do slovenčiny. Problémy, riešenia a perspektívy* (2018), ktorá vyšla ako supplementum (zv. 2) edície *Studia Biblica Slovaca*. Začína všeobecnou kapitolou o prekladaní starovekej literatúry (s. 7 – 21), na ktorú nadväzuje

¹²³ Tamže, s. 249.

¹²⁴ H. Panczová sa podieľala na príprave zväzkov k starozákonným knihám *Genezis*, *Exodus*, *Žalmy* 76 – 100 a k novozákonnému *Markovmu evanjeliu*. Pre zväzky *Žalmy* 101 – 118; 119; 120 – 150, 25 – 50 a 1 – 25 (poradie, v akom vychádzali) pripravila preklad z gréčtiny Erika Brodňanská. Zväzky tzv. malých prorokov (*Abdiáš*, *Jonáš*, *Michaáš*; *Ozeáš*, *Joel*, *Amos*) pripravil Miroslav Varšo. Rovnako pre vydanie komentára ku knihám prorokov *Nahum*, *Habakuk*, *Sofoniáš* preložil z gréčtiny text proroka Sofoniáša. Grécky text ku knihám proroka Nahuma a Habakuka preložil Adrián Kacián.

kapitola *Konzistentnosť ako charakteristika lingvistického prekladu* (s. 23 – 44). Autorka sa v nej venuje lexikálnej a gramatickej konzistentnosti v lingvistickom (komentárovom) preklade, konkrétne jednotlivým typom stabilných korešpondencií medzi prvkami originálu a prekladu – „jeden jednému“, „jeden viacerým“ a „viacero jednému“, pričom všetko dokladá početnými príkladmi. Tretia (s. 45 – 66) a štvrtá kapitola (s. 67 – 90) ilustrujú gramatickú konzistentnosť na dvoch komplexných problémoch gréckych sloviess – pri interpretácii slovesného vidu a slovesného rodu.¹²⁵ Napokon v poslednej, piatej kapitole predstavuje H. Panczová metodiku prekladu Septuaginty (s. 91 – 118). Prepojením teórie s praxou, poukázaním na možné problémy pri preklade a s návrhmi, ako ich riešiť, má práca potenciál pomôcť (aj) budúcim prekladateľom z biblickej gréčtiny zorientovať sa v problematike a vyhnúť sa zbytočným chybám.

V súvislosti s komentárovými prekladmi žalmov sa v roku 2018 venovala H. Panczová aj interpretačnému (a teda i prekladateľskému) problému ich gréckych nadpisov, konkrétne tých, ktoré tvoria izolované vyjadrenia mimo vetného a textového kontextu. Lexikálnej stránke týchto výrazov totiž rozumieme, záhadou však neraz býva sémantika zvolenej gramatickej formy. Okrem analýzy autorka opäť ponúkla aj možné riešenie ich prekladu.¹²⁶ Nad zvolenými prekladateľskými riešeniami, nie viac naviazanými na *Komentáre k Svätému písmu*, uvažovala

¹²⁵ Týmto gramatickým kategóriám sa H. Panczová venovala aj v samostatných štúdiách *Grécke tranzitívne slovesá používané intransitívne a lingvistický výklad niektorých pasívnych aoristov v Evanjeliu podľa Marka* (2013) a *Slovesný vid v biblickej gréčtine: stručný opis gramatickej kategórie a jej ekvivalenty v slovenčine a angličtine* (2016).

¹²⁶ PANCZOVÁ, *Grécke nadpisy žalmov ...* (2018), s. 76 – 88.

a hodnotila ich i v dvoch štúdiách publikovaných v elektronickom periodiku *Clavibus unitis*. V článku *Spracovanie gréckeho pasíva v moderných slovenských prekladoch evanjelií* (2021) hľadala popri podrobnej analýze jednotlivých prekladov odpoveď na otázku, prečo sa v nich vyskytuje vysoké percento zloženého pasíva. Uvádza tri možné zdroje: vplyv tradície vznešeného biblického jazyka, vplyv angličtiny a nemčiny, slabšiu prekladateľskú kompetenciu tvorcov biblických prekladov. Avšak ako konštatuje, „ani jeden z týchto zdrojov nestojí za to, aby sme ho zachovali. V budúcnosti pri tvorbe nového biblického prekladu by prekladatelia mali venovať viac pozornosti spracovaniu pasíva. Ak chceme preklad, ktorý používa súčasný jazyk, treba zredukovať zložené pasívum v prospech zvratného a najmä transformácie na aktívum. Zložené pasívum, ktoré dominuje v ekumenickom preklade, je zrejme reflexiou evanjelickej tradície, ale na tradícii netreba priveľmi lipnúť. Nový preklad Biblie predsa nerobíme pre mŕtvych, ale pre živých.“¹²⁷

Iným zaujímavým fenoménom, vyskytujúcim sa v Septuaginte, je zriedkavá prítomnosť optatívu vo veršoch vyjadrujúcich zmiernený príkaz alebo prianie v direktívnych vetách. Optatív s júsívnou platnosťou sa od indoeurópskeho obdobia používal v prosbách adresovaných nadradenej osobe. Takéto jeho použitie je doložené v starogréčtine, védčine či avestčine a objavuje sa tiež v Septuaginte, najmä v Žaltári. Tejto problematike sa vo svojej štúdii pod názvom *Directive Use of the Optative from Homer to the Greek Psalter* venovali Marcela Andoková a Barbora Machajdíková.¹²⁸ Ich cieľom bolo v súvislosti

¹²⁷ PANCZOVÁ, *Spracovanie gréckeho pasíva ...* (2021), s. 150.

¹²⁸ ANDOKOVÁ a MACHAJDÍKOVÁ, *Directive use of the optative ...* (2020), s. 461 – 471.

so Žalmom 84,8 (LXX) zistiť, či je výskyt direktívneho optatívu v modlitbe spôsobený vplyvom zdrojového hebrejského textu, alebo či ide skôr o homérsku reminiscenciu.

Okrem pasívnych slovesných tvarov a optatívu sú prekladateľskou výzvou aj emócie, keďže v rôznych kultúrach býva ich sémantický záber rôzny. Prekladateľ sa teda pri ich preklade nemôže spoliehať na ekvivalenciu „jeden výraz jednému“, ale musí v prvom rade urobiť sémantickú analýzu lexémy. Práve na to upozorňuje H. Panczová v štúdiu, v ktorej analyzuje grécke výrazy φθόνος (fthonos), ζήλοτυπία (zélotypia) a ζῆλος (zélós) u starých Grékov a v Biblii, pokrývajúce spektrum emócií „závisť – nežičlivosť – žiarlivosť o status – ľúbostná žiarlivosť – súťaživosť/horlivosť“ s komplexnou ekvivalenciou. Pre správny preklad a interpretáciu, ako na základe rozboru autorka deklaruje, je však nevyhnutný ešte druhý krok, a tým je situačná analýza konkrétnej textovej pasáže.¹²⁹

Prekladateľské ťažkosti sú veľmi často spôsobené aj kultúrnymi odlišnosťami medzi originálnym a cieľovým jazykom, ako na to upozorňuje J. Artimová hneď v niekoľkých svojich štúdiách. Problémové sú dve základné situácie: 1) keď nedostatočná znalosť kultúrneho pozadia bráni čitateľovi, aby si vytvoril spojitosť medzi tým, čo hovorí text, a tým, čo sám pozná; 2) keď si verbálne a neverbálne konanie v predkladanom texte odporujú, pretože čitateľ nedokáže na základe kultúrnej odlišnosti neverbálne konanie správne interpretovať.¹³⁰ J. Artimová si v danom kontexte všimá v biblických textoch

¹²⁹ PANCZOVÁ, *Interpretácia a preklad ...* (2022), s. 142.

¹³⁰ NORD, *Bridging the cultural gap ...* (2002), s. 99.

bezekvivalentnú lexiku¹³¹, neskôr so zameraním na preklad mien živočíchov¹³² a peňažných jednotiek¹³³. Zvlášť monetárny systém je ukázkovým príkladom kultúrne neznámeho konceptu, ktorého preklad komplikujú viaceré skutočnosti (váhové štandardy jednotlivých mincí sa v novozákonných časoch pomerne často menili; v obehu boli súčasne rozličné monetárne jednotky; hodnota peňazí sa pomerne rýchlo mení; a pod.).¹³⁴ Všetky kultúrne substitúcie za názvy antických platidiel, s ktorými sa v slovenských prekladoch stretávame, sú preto anachronizmy. Hoci je tento spôsob prekladu bežný aj v zahraničí, treba mať na pamäti, ako akcentuje J. Artimová, že pri ňom môže dochádzať ku kontaminácii významu. Reálna hodnota platidiel v biblickom svete a asociácie s ňou spojené totiž nemusia byť súčasnému čitateľovi vždy jasné. V závere štúdie konštatovala, že „na Slovensku treba pripraviť študijný preklad biblických textov vybavený podrobným poznámkovým aparátom, ktorý sa bude venovať nielen faktickej stránke informácie, ale poskytne i potrebné lingvistické informácie.“¹³⁵ Možno povedať, že komentárové preklady, ktoré medzičasom vznikli, túto potrebu do istej miery naplňajú.

Z oblasti biblického prekladu je posledným nám známym príspevkom H. Panczovej článok *Niekoľko kritických poznámok k metodike nového prekladu Biblie do slovenčiny* (2023), v ktorom hodnotí preklad Jánovho (2019) a Lukášovho (2020; elektronické

¹³¹ ARTIMOVÁ, *Bezekvivalentná lexika ...* (2005).

¹³² ARTIMOVÁ, *Je Herodes líška ...* (2008).

¹³³ ARTIMOVÁ, *Peňažné jednotky ...* (2010).

¹³⁴ K téme pozri bližšie ARTIMOVÁ, *Peňažné jednotky ...* (2010), s. 17.

¹³⁵ Tamže, s. 25.

vydanie) evanjelia, ktorý – slovami autorky, „pripravila skupina katolíckych biblistov v spolupráci so Slavistickým ústavom Slovenskej akadémie vied“ a ktorý „mal nenápadné počiatky ako produkt projektu APVV-06-0514“.¹³⁶ Panczovej analýza sa zameriava na vybrané otázky základnej metodiky, lexiky a gramatiky. Pokiaľ ide o metodiku, chýba jej zo strany tvorcov prekladu jasné deklarovanie základnej prekladateľskej pozície – aký typ prekladu robia, v akej funkcii v rámci biblických prekladov na Slovensku ho chcú vidieť a ako sa ich preklad vymedzuje voči staršiemu katolíckemu prekladu.¹³⁷ V otázke archaizmov nastúpil podľa autorky preklad na dobrú cestu ich eliminovania, zostal však iba na začiatku. Na rozdiel od lexikálnych archaizmov, kde nastala istá zmena k lepšiemu, v prípade zloženého pasíva vidí regresiu a nerozumie návratu prekladateľov k nemu, keď mali k dispozícii dobré staršie riešenia prekladu.¹³⁸ Výhrady voči gramatickej stránke prezentuje prostredníctvom obsiahleho výkladu o chybnnej interpretácii adjektíva πάντας (pantas) v Jn 2,15. V závere štúdie napokon konštatuje: „Pokiaľ ide o metodiku, bolo by dobré, keby tvorcovia dali do textovej podoby svoje zásady – predovšetkým, aby sa vymedzili voči staršiemu katolíckemu prekladu. Preklad Nového zákona z r. 1986 je totiž veľmi kvalitný prekladateľský čin. Nie je bezchybný, nie je neprekonateľný, ale má množstvo skvelých prekladateľských riešení, z ktorých by sa súčasní prekladatelia mohli poučiť. Pokiaľ ide o gramatickú analýzu, nový preklad Jánovho

¹³⁶ PANCZOVÁ, *Niekoľko kritických poznámok ...* (2023), s. 217.

¹³⁷ Tamže, s. 219.

¹³⁸ Tamže, s. 222 – 226.

a Lukášovho evanjelia treba podrobiť dôkladnej revízii z hľadiska gréckej lingvistiky.“¹³⁹

K jazyku nových prekladov *Jánovho* a *Lukášovho evanjelia* sa v recenzii vyjadril i Patrik Kozár. Konštatoval, že jazyk použitý pri prekladoch rešpektuje „systémovú štruktúru a normu spisovného slovenského jazyka naprieč všetkými jeho rovinami. Autori sa striktne držia neutrálnych výrazových prostriedkov, pričom dbajú aj na súčasné tendencie slovenčiny a jej kodifikovanej podoby. Dôslednosť skúseného prekladateľského tímu sa odzrkadlila aj v odstránení rozličných archaických či zastarávajúcich lexém, dodržiavajúc však slovenskú prekladateľskú biblickú tradíciu, čím sa preklad priblížil dnešnému percipientovi, resp. používateľovi jazyka.“¹⁴⁰ P. Kozár upozornil aj na fakt, že pripraviť nové preklady nebolo iniciatívou autorského kolektívu.¹⁴¹ Iniciatíva vzišla „zo strany Konferencie biskupov Slovenska (KBS) v marci 2013 a súvisela čiastočne s 1150. výročím príchodu sv. Cyrila a Metoda na naše územia, s ktorým bol spätý preklad Svätého písma zodpovedajúci kultúrnym a náboženským požiadavkám lokálneho obyvateľstva a jeho rozšírenie medzi pospolitý ľud.“¹⁴² V predhovoroch k obojm týmto prekladom kolektív autorov deklaruje, že sa pri preklade snažili o formálnu ekvivalenciu a zachovanie rekonštruovanej pôvodiny (podľa verzie Nestle – Aland 28).¹⁴³ Podľa editora spočíva

¹³⁹ Tamže, s. 237 – 238.

¹⁴⁰ KOZÁR, Lapko, R. a kol.: *Jánovo ...* (2021), s. 305.

¹⁴¹ Tamže, s. 306.

¹⁴² LAPKO, *Nový slovenský preklad ...* (2020), s. 111.

¹⁴³ LAPKO, *Jánovo evanjelium ...* (2019), s. 10; LAPKO, *Lukášovo evanjelium ...* (2021), s. 8n.; LAPKO, *Jánovo evanjelium ...* (2022), s. 8n.; pozri tiež LAPKO, *Nový slovenský preklad ...* (2020), s. 112.

modernosť ich prekladu „v precíznejšom prevedení niektorých gréckych výrazov a v aktualizovaných poznámkach. [...] Zámerom poznámok a komentárov nie je v tomto prípade vyčerpávajúco opísať všetky gramatické javy alebo obsah [...] Skôr ide len o istý sprievodný materiál k prekladu, ktorý má čitateľovi poskytnúť základnú orientáciu vo význame danej perikopy či vety“. ¹⁴⁴ Bohatý poznámkový aparát a množstvo paralelných miest so súradnicami vedľa príslušných textov označil za silnú stránku diela aj Anton Tyrol v recenzii, ktorou reagoval na nový preklad *Lukášovho evanjelia*. V rámci hodnotenia samotného prekladu upozornil na niekoľko prekladateľských riešení, ktoré nepovažuje za šťastné, celkovo však hodnotí dielo ako „významný počin v prekladateľskej činnosti slovenských biblických vedcov, ktorí sa tu ukázali ako schopní znalci biblickej gréčtiny“. ¹⁴⁵

Okrem uvedených prekladov bola konkrétnou odpoveďou na výzvu Konferencie biskupov aj vedecká (kolektívna) monografia *K metodike nového prekladu Svätého písma do slovenčiny*. Publikáciu vnímali jej autori ako jeden z dôležitých príspevkov, ktorý mal napomôcť pri budovaní teoretického základu pre pripravovaný preklad. ¹⁴⁶ Monografiu tvorí desať štúdií, ktoré skúmajú problematiku biblického prekladu z rôznych uhlov pohľadu, vždy na základe špecializácie jej autora. Lenka Makovcová Demartini v úvodnej časti svojej recenzie sumarizuje, že publikácia obsahuje tak štúdie venované všeobecným otázkam prekladu biblického textu, ako i štúdie, ktoré sa zaoberajú konkrétnym

¹⁴⁴ LAPKO, *Nový slovenský preklad ...* (2020), s. 112.

¹⁴⁵ TYROL, Lapko, Róbert (ed.): *Lukášovo ...* (2022), s. 105.

¹⁴⁶ Pozri <https://www.portalvs.sk/sk/preklad-projektov/kega/8309>.

prekladom v historickom kontexte, špecifickým prekladom častí Biblie pre liturgické potreby a unikátnym typom prekladu. Tematicky je z jej pohľadu do knihy veľmi vhodne zaradené aj pojednanie, ktoré mapuje biblické preklady v českom jazykovom prostredí.¹⁴⁷ Každý z príspevkov následne podrobne hodnotí a na záver konštatuje: „Výrazným rysom tejto vedeckej monografie je komplementarita príspevkov pri súčasnej veľkej odbornej šírke, ktorú bádatelia z rôznych vedných disciplín pokrývajú. Jednotlivé štúdie v monografii sa odlišujú tiež metodikou: niektoré ponúkajú priamu aplikáciu zistených prekladateľských postupov, v iných je inšpirácia implicitná. Práve táto kombinácia však zabraňuje buď príliš didaktickému, alebo naopak príliš abstraktnému celkovému vyzneniu knihy. [...] Napriek niektorým [...] drobným výčtkám je monografia inšpiratívna práve ako celok, a to nielen pre prípadných prekladateľov biblie do slovenčiny a ďalších slovenských záujemcov, ale tiež pre čitateľov, bádateľov a prekladateľov z blízkeho jazykového prostredia českého, prípadne i poľského.“¹⁴⁸

Na preklad *Jánovho a Lukášovho evanjelia* nadviazal kolektív autorov pod vedením Róberta Lapka v roku 2023 prekladom *Listu Rimanom* Pavla z Tarzu a v elektronickej podobe prístupnými prekladmi *Prvého a Druhého listu Korinťanom* a v roku 2024, taktiež v elektronickej podobe, prekladom *Listov Galaťanom, Filipanom, Prvého Solúnčanom, Filemonovi*. Nové preklady sú súčasťou výstupov projektov APVV-20-0130: *Biblický text a jeho terminologické diskurzy v modernom spisovnom jazyku. Na príklade*

¹⁴⁷ MAKOVCOVÁ DEMARTINI, Róbert Lapko (ed.): *K metodike ...* (2017), s. 215.

¹⁴⁸ Tamže, s. 219.

Listov apoštola Pavla a VEGA 2/0015/22: *Recepcia biblickej rodinnej terminológie a motívov v slovanskom kultúrnom prostredí*, „ktorých snahou je aj poukázanie na úlohu šírenia Pavlových myšlienok v rozličných etapách európskeho a slovenského kultúrneho vývinu“.¹⁴⁹ Za zvolenú metodiku práce označujú autori v predslove k prekladu *Listu Rimanom* veľmi všeobecne „aplikáciu moderných prekladateľských techník a postupov“, pričom za nevyhnutný postup považujú „inkorporáciu výsledkov najmodernejších vedeckých bádání zdrojového jazyka a obsahov uvedených listov“. Ich „pracovný postup sa opiera aj o podnety a skúsenosti prekladateľov zaangažovaných v prácach na biblických prekladoch vykonaných v nedávnej minulosti“.¹⁵⁰ V predhovore každého z vyjdených zväzkov navyše akcentujú, že sa snažili o dôsledné a zrozumiteľné vyjadrenie zmyslu textu s citlivou pozornosťou voči vedľajším významom a s opatrným výberom slov, rešpektujúc moderné trendy slovenského jazyka.

V súvislosti s vágne definovanou metodikou i postupom použitými pri týchto prekladoch upozornila H. Panczová na postup tvorcov nového prekladu liturgických textov rímskeho obradu Katolíckej cirkvi podľa Rímskeho misála, ktorý sa používa od 1. 1. 2022. Vyzdvihla, že títo jasne deklarovali, aké zmeny v preklade urobili a prečo, a že svoje zásady zverejnili¹⁵¹, čím umožnili (aj) odbornú diskusiu.¹⁵²

¹⁴⁹ LAPKO, *List Rimanom ...* (2023), s. 11.

¹⁵⁰ Tamže, s. 12.

¹⁵¹ Prehľad zmien textovej časti je prístupný online: <https://liturgia.kbs.sk/sekcia/misal/upravy-v-omsovom-poriadku>.

¹⁵² PANCZOVÁ, *Niekoľko kritických poznámok ...* (2023), s. 218n.

2

K prekladu diel starokresťanských autorov po roku 1989

Tvrdenie, že európska kultúra (vrátane tej slovenskej) stojí na antických a žido-kresťanských základoch, sa za posledných tridsať rokov stalo vlastným aj na Slovensku. Aby však nebolo len prázdnu floskulou, ako upozornila Alexandra Dekanová, nesie so sebou bremeno krokov, z ktorých „prvé a najťažšie vedú k vydávaniu a k prekladom textov tohto spoločného dedičstva“.¹⁵³

V deväťdesiatych rokoch 20. storočia sme boli svedkami obnoveného záujmu o myslenie a dielo sv. Augustína. Svedčí o tom viacero knižných publikácií, ktoré v tejto súvislosti obohatili slovenský knižný trh. Jednou z prvých prác bol preklad Ivana Kútneho, venovaný regule tohto cirkevného otca.¹⁵⁴ O sv. Augustínovi ako o mníchovi sa málo vie a málo hovorí. Pritom túto stránku náboženského života výrazne ovplyvnil. Vypracoval pre mužov aj ženy regulu, najstarší rehoľný predpis¹⁵⁵

¹⁵³ DEKANOVÁ, *Egeria ...* (2007), s. 396.

¹⁵⁴ Hoci nejde o preklad priamo z latinského originálu, ale z taliančiny, považujeme túto publikáciu za dôležitý prínos pre poznanie Augustínovej Reguly. Tarsicius Bavel urobil preklad Reguly na základe originálu. V slovenskom jazyku bola naposledy vydaná z iniciatívy združenia Jas: Van BAVEL, Tarsicius, OSA: *Regula Augustína z Hippo. Úvod, preklad, komentár*. Z talianskeho originálu preložil Ivan Kútny. Zvolen: Jas, 1995.

¹⁵⁵ Jeho vznik sa datuje do obdobia okolo roku 397.

kresťanského Západu. Jeho pravidlami sa riadili mnohé rehoľné spoločnosti a komunity. Augustínovo spojenie „vita activa“ a „vita contemplativa“ do „vita mixta“ bolo predobrazom ich stredovekého duchovného života.¹⁵⁶

Krátko po *Regule* vyšli vo vydavateľstve Lúč nanovo preklady kľúčových diel sv. Augustína *Vyznania* (1997, prvé vydanie 1941) a *Boží štát* (2005, prvé vydanie 1948). Išlo však len o reedície už existujúcich starších prekladov, pričom v prípade *Božieho štátu* boli mnohé kapitoly ponechané nedokončené a redakčná úprava sa dotkla len jazykovej stránky textu.¹⁵⁷ Na druhej strane, nové vydanie Augustínových *Vyznaní* si získalo väčšiu pozornosť širšej aj odbornej verejnosti, ako to dosvedčuje i recenzia Jana Buriana, ktorý píše: „I ve slovenštině se *Vyznání* dočkala zásluhou J. Kováče několika vydání: první vyšlo r. 1941, třetí r. 1948 a poslední, čtvrté, se značným odstupem r. 1997. Jan Kováč se osvědčil jako znalec Augustinovy latiny i podávaného výkladu a svého dobrovolného, ale i namáhavého úkolu se zhostil tak, že si poslední citované vydání jeho překladu vyžádalo jen minimum formálních zásahů či oprav. [...] Překlad se vyznačuje hlubokým porozuměním pro nelíčený patos originálu i smyslem pro jeho vyjádření kultivovanou a současně i přirozenou slovenštinou.“¹⁵⁸

¹⁵⁶ NEMEŠ, *Vznik kresťanského modelu ...* (2004), s. 55 – 82.

¹⁵⁷ Podobne pripravili aj evanjelici rozšírenú reedíciu *Apoštolských otcov* (2004; pôvodné vydanie pochádza z roku 1955). Pozri bližšie PANCZOVÁ, *Preklady patristickej literatúry ...* (2008), s. 167 a 174.

¹⁵⁸ BURIAN, *Sv. Augustín, Vyznania....* (2001), s. 134.

Okrem Augustína vyšli vo vydavateľstve Lúč v reedícii i *Hymny*¹⁵⁹ v preklade Janka Silana (1997¹⁶⁰).

Napriek týmto počinom treba priznať, že nové preklady patristických diel do slovenčiny sa u nás v zmienených deväťdesiatych rokoch začali objavovať len veľmi pozvoľna. Ešte v marci 2008 na medzinárodnej konferencii s názvom *Patristická literatúra a európska kultúra* H. Panczová, ktorá vo svojom príspevku mapovala preklady patristickej literatúry do slovenčiny, konštatovala, že história týchto prekladov je pomerne krátka a stručná.¹⁶¹ Ďalších dvadsať rokov už bolo bohatších. Zhrňme však najprv to, čo zaznamenala H. Panczová.¹⁶² Prvým novým dielom, ktorého preklad bol publikovaný po roku 1989, bol spis sv. Augustína *O učiteľovi* v preklade D. Škovieru z roku 1995.

¹⁵⁹ „Ide o hymny obsiahnuté v breviári, takže sú tu jednak básne od starokresťanských autorov ako sv. Hilár, sv. Ambróz a jeho škola, Prudentius, Caelius Sedulius, sv. Gregor Veľký, Venantius Fortunatus a anonymné skladby z 5. a 6. storočia, ale aj stredoveká a novoveká latinská poézia“ (PANCZOVÁ, *Preklady patristickej literatúry* ... (2008), s. 165).

¹⁶⁰ Ako upozorňuje H. Panczová, v tomto vydaní je (oproti pôvodnému vydaniu z roku 1943) asi tretina hymnov nahradená novšími, upravenými Silanovými prekladmi (*Preklady patristickej literatúry* ... (2008), s. 174).

¹⁶¹ PANCZOVÁ, *Preklady patristickej literatúry* ... (2008), s. 165. Je príznačné, že napríklad v období komunizmu dostal okrem spomínaných spisov *Apoštolských otcov* knižnú podobu iba preklad liturgických *Hymnov* od Gorazda Zvonického, aj to iba vďaka tomu, že vyšiel v exile (tamtiež, s. 167).

¹⁶² Okrem iného upozorňuje na skutočnosť, že preklady, ale i ďalšie práce týkajúce sa starokresťanskej literatúry, ktoré boli publikované v rokoch 1993 – 2005, možno nájsť v publikácii *Bibliografia gréckych a latinských štúdií v Slovenskej republike za roky 1993 – 2005*, ktorú zostavili E. Juríková, D. Škoviera a P. Valachovič (Bratislava – Trnava, 2006). Pri zostavovaní bibliografie im však uniklo niekoľko diel, napr.: ŠPIRKO, J.: *Patrológia. Život, spisy a učenie svätých otcov* (Prešov, 1995; reedícia podľa 1. vydania z roku 1939); PRUŽINSKÝ, Š.: *Patrológia I. Úvod a počiatky patristickej literatúry* (Bratislava, 1990) a *Patrológia II. Cirkevná a kresťanská literatúra 2. až 8. storočia* (Prešov, 2003). Pozri bližšie: PANCZOVÁ, *Preklady patristickej literatúry* ... (2008), s. 167 – 177. V roku 2019 pripravil a vydal ten istý editorský tím (Juríková, Škoviera, Valachovič) aj bibliografiu za roky 2006 – 2010 (Trnava – Kraków, 2019).

J. Burian zhrňa vo svojej recenzii pohľad na túto lastovičku v oblasti patristiky nasledovne:

„Úhľadná knížka, vydaná bratislavským nakladateľstvom Archa v radě *Filozofie do kapsy* (sv. 23) prináša prvý slovenský preklad drobného diela Aurelia Augustina *De magistro*. [...] Augustinus se tu predstavuje jako na svou dobu dobře informovaný průvodce (učitel) v oblasti složitých otázek sémiotiky, resp. sémantiky. [...] K výkladu svých sémiotických názorů zvolil formu dialogu oblíbenou u řeckých i římských autorů, při čemž není jasné, zda dílo napsané v letech 389/390 je plodem Augustinovy invence, nebo reminiscencí skutečného rozhovoru. Je nutno připomenout, že autor se ve svém díle projevuje nejen jako bystrý myslitel, ale i jako vynikající stylist, který dovede vyjádřit své myšlenky s potřebnou přesností a současně i vybroušeným slohem. Uvedené skutečnosti jsou samy o sobě důkazem, že překlad sledovaného Augustinova díla navozuje řadu komplikací, které může překonat jen zkušený překladatel. D. Škoviera, všestranně fundovaný klasický filolog, do této kategorie patří a již několikrát se osvědčil jako kvalifikovaný a uznávaný překladatel. Jeho poslovenštění Augustinova dialogu se vyznačuje dosažitelnou adekvátností i kultivovaným výrazem a ztotožňuje se tak se dvěma zásadními rysy originálu. [...] Věcnému porozumění napomáhají v Škovierově překladu promyšleně vybrané poznámky stejně jako zasvěcený doslov J. Komorovského, který přibližuje čtenáři Augustinovu osobnost i díla, obírající se sémiologickou problematikou.“¹⁶³

¹⁶³ BURIAN, *Augustinus Aurelius, O učitel'ovi ...* (1998), s. 127 – 128.

2.1 Preklady (zvlášť) v rámci edičných radov a antológií

O štyri roky neskôr inicioval profesor D. Škoviera vznik prvej slovenskej edície zameranej na starokresťanskú literatúru – *Bibliotheca Antiqua Christiana* – *Kresťanská antická biblotéka*, pretože „spisy cirkevných otcov sú nielen jedinečným zdrojom teologickej literatúry, ale často sú jediným historickým prameňom, z ktorého poznávame danú epochu i antickú literatúru, ktorá sa nám inak nezachovala.“¹⁶⁴ Každý zo zväzkov edície mal obsahovať, a obsahuje, okrem prekladov aj úvody o živote a diele jednotlivých autorov a pomerne rozsiahly poznámkový aparát.

Pre vstup do plánovanej edície a jej edičného radu *Patrimonium* bol ako autor vybraný jeden z najväčších teológov kresťanstva a zároveň predstaviteľ vrcholnej úrovne antickej vzdelanosti 4. storočia n. l., Bazil z Cézarey (Bazil Veľký), konkrétne jeho spis *Povzbudenie mladým* a tiež zbierka jeho listov z rokov 357 – 374 (*Listy I*). Preklad spisu i listov z pera D. Škoviera vyšiel v roku 1999 vo vydavateľstve Petra v Prešove. Bazil vo svojom spise odporúčal mladým štúdium antických básnikov a prozaikov ako dôležitú prípravu na hlbšie vnímanie kresťanských mystérií, no súčasne poukazoval i na úskalia nekritického čítania diel pohanov. Nabádal, aby z nich mladí ľudia vsávali podľa príkladu včiel med a nie jed.¹⁶⁵ V korešpondencii zas informoval o organizačnej štruktúre cirkvi, o problematike asketického života, o vzťahoch medzi kresťanmi a pohanmi, o šírení viery,

¹⁶⁴ ŠESTÁK, *Život a dielo ...* (1999), s. 5.

¹⁶⁵ ŠKOVIERA, *Sv. Bazil Veľký – osobnosť ...* (2002), s. 4.

no neobchádzal ani spoločenské a sociálne problémy.¹⁶⁶ Jan Burian v recenzii oceňuje, že v publikácii predchádza listy traktát určený mladým „s patrným záměrom zdůraznit kladný a tvůrčí přístup Basilia k antickému literárnímu odkazu“. Navyše dodáva: „Překlad je veden snahou o filologickou a věcnou přesnost, ale i o celkovou srozumitelnost a čtivost. D. Škovierovi se podařilo vyhovět všem těmto požadavkům a podat své přetlumočení řeckého textu vybroušenou slovenštinou.“¹⁶⁷

V roku 1999 vyšli v rámci edície, avšak v edičnom rade Fontes, aj *Dokumenty prvých dvoch ekumenických snemov*, keďže nicejský (325) i konštantínopolský koncil (381) predstavujú jeden zo základných a najdôležitejších prameňov kresťanského učenia. Zadefinovali základné články viery ohľadom Svätej Trojice, vteleného Božieho Syna, Cirkvi a vzkriesenia mŕtvych. Preklad ich dokumentov pripravil Marcel Gajdoš.

O tri roky neskôr, v roku 2002, bola opäť v preklade D. Škoviera vydaná druhá časť *Listov* (z rokov 375 – 378) a *Hexaëmeron* Bazila Veľkého, súbor deviatich homílií, v ktorých autor podáva výklad šiestich dní stvorenia sveta podľa Gn 1. „Podobne ako v prvém svazku Basilových dopisů se i v tomto případě osvědčil D. Škoviera jako spolehlivý a jazykově erudovaný překladatel, pro něhož věcná přesnost a stylistická vytríbenost slovenského znění patří k samozřejmým znakům moderního překladu. Není jistě náhodou, že ve své předmluvě k recenzovanému svazku zdůrazňuje D. Škoviera Basilovu schopnost dát svým dopisům i *Hexaëmeru* vypsélou uměleckou formu.

¹⁶⁶ ŠESTÁK, *Život a dielo ...* (1999), s. 7.

¹⁶⁷ BURIAN, *Bibliotheca Antiqua Christiana ...* (2001), s. 131 – 132.

Známý kappadocký cirkevní otec tím získáva, jak D. Škoviera právem zdůrazňuje, pevné místo i mezi osobnostmi antické a světové literatury.“¹⁶⁸

O význame obsahu ďalšieho zväzku edície, ktorý v roku 2004 pripravili na vydanie Marcela Andoková a Róbert Horka, svedčia slová recenzie prof. Jany Nechutovej: „Jako čtvrtý svazek edice Bibliotheca Antiqua Christiana a v jejím rámci jako třetí svazek ediční rady Patrimonium vyšel v Prešově ve vydavatelství Petra ve spolupráci s Filozofickou fakultou Trnavské univerzity překlad dvou dosud do slovenštiny nepřeložených textů Aurelia Augustina. V obou případech jsou to texty mimořádně významné, čtyři knihy spisu *De doctrina christiana* se svým významem blíží významu i vlivu slavné Augustinovy Boží obce a jeho Vyznání, traktát *De gratia et libero arbitrio* je pak jedním ze zakladatelských latinských patristických textů pro tolik závažnou otázku v celém vývoji křesťanské teologie.“ Samotný preklad Augustínových diel *O kresťanskej náuke* a *O milosti a slobodnej vôli* hodnotí recenzentka slovami: „To, že dnes ve slovenštině existuje překlad obou těchto textů [...], prokazuje chvályhodnou aktivitu slovenských kolegů i jejich výtečné překladatelské a interpretační schopnosti, a ovšem také zájem slovenské odborné veřejnosti o kořeny křesťanské kultury a vzdělanosti.“¹⁶⁹ Kladný pohľad na prekladateľský počin vtedy mladých slovenských prekladateľov vyjadruje vo svojej recenzii aj J. Burian: „Augustinova znalost biblických textů, jeho detailní způsob argumentace, užívání speciální teologické terminologie, časté narážky

¹⁶⁸ BURIAN, Sv. Bazil Veliký ... (2003), s. 123.

¹⁶⁹ NECHUTOVÁ, Sv. Augustín: *O kresťanskej náuke*... (2005), s. 132.

na jevy, jež se ne zcela běžně vybavují dnešnímu čtenáři, i osobitá forma Augustinova vyjadřování činily překlad do slovenštiny komplikovanou a náročnou záležitostí. Svého úkolu se však překladatelé zhostili úspěšně a podařilo se jim tlumočit Augustinův text věrně a v mezích možnosti i čtivě zároveň. Srozumitelnosti překladu napomáhá i výstižně koncipovaný Augustinův životopis a věcný úvod, předeslaný oběma předloženým dílům. Víta- nou pomoc pro čtenáře představuje i citlivé rozčlenění textu na menší logické úseky, které čtenáři usnadňují snazší proniknutí do Augustinovy myslitelské i spisovateľské osobnosti.¹⁷⁰

Ďalší zväzok s prekladom dvoch kratších Augustínových diel – *Samovravy; O nesmrteľnosti duše*, ktoré sa považujú za jeho prvú duchovnú aj intelektuálnu autobiografiu, tentoraz z pera Kataríny Šotkovskej (vyd. Karabovej) a Jozefy Artimovej, vyšiel v roku 2007. Na margo prekladu čítame v recenzii Eriky Juríkovej nasledovné: „I keď spisy nemajú jedného prekladateľa, predsa nenachádzame výrazný rozdiel v prístupe ani v použitých vyjadrovacích prostriedkoch. Hoci ide u oboch mladých prekladateľiek o ich prvý prekladateľský počín, spôsob, akým sa vyrovnali s vonkoncom nie ľahkými latinskými textami, je povzbudzujúci. Ostáva dúfať, že sa na Slovensku formuje nová mladá generácia klasických filológov, ktorí majú nielen jazykové predpoklady, ale i filozofické a teologické vedomosti, aby sa na patričnej úrovni „popasovali“ s dielami kresťanských autorov.“¹⁷¹ Napriek tomuto želaniu sa v rámci edície viac diel starokresťanskej literatúry vydať nepodarilo.

¹⁷⁰ BURIAN, *Sv. Augustín, O kresťanskej náuke. O milosti a slobodnej vôli...* (2005), s. 131.

¹⁷¹ JURÍKOVÁ, *Hľadanie pravdy* (2008).

H. Panczová naznačuje, že problémom bol nedostatok finančných prostriedkov.¹⁷²

Ako dôvod zániku edície *Bibliotheca Antiqua Christiana* sa však ponúka skôr iná okolnosť, a to nedostatočné prekladateľské zázemie a vznik novej edície *Starokresťanská knižnica*, ktorú pre Teologickú fakultu Trnavskej univerzity v Trnave, so sídlom v Bratislave, vydáva od roku 2006 vydavateľstvo Dobrá kniha.¹⁷³ Nateraz posledný, pätnásty zväzok, vyšiel v roku 2022. Každý zo zväzkov edície obsahuje úvodnú štúdiu či štúdie, ak zahŕňa spisy viacerých autorov, kde sú podané základné informácie o predkladanom diele – jeho obsahu, jazyku, štýle, formálnom členení, zasadení do priestoru a času a pod. – i o jeho autorovi. V jednotlivých zväzkoch nechýba ani poznámkový aparát a indexy či obrazová príloha. Viaceré sú bilingválnymi vydaniaми a väčšina z nich je výsledkom práce H. Panczovej.

Ako prvá bola bilingválne¹⁷⁴ (latinsko-slovensky) publikovaná Egeriina *Púť do Svätej zeme – Itinerarium Egeriae* (2006), jedno z nepočetných literárnych diel staroveku pochádzajúcich z ruky ženy, ktoré sa radí do bohatej pútnickej literatúry a obsahuje aj cenné informácie o starokresťanskej liturgii slávanej v Jeruzaleme. Egeriino dielo nie je príručkou pre iných, ktorí by túto púť chceli vykonať, ale sú to listy o ceste, v ktorých autorka okrem opisu zachytáva a adresátovi sprostredkúva aj svoje dojmy.

¹⁷² Viac k prekladom i financovaniu pozri PANCZOVÁ, *Preklady patristickej literatúry ...* (2008), s. 167 – 170. Panczová v príspevku uvádza aj čiastkové preklady starokresťanských textov publikované v zborníkoch a časopisoch.

¹⁷³ Prvé publikácie z tejto edície vznikli pod vedením H. Panczovej v rámci riešenia projektu VEGA 1/3595/06: *Bibliotheca Antiqua Christiana – Staroveká kresťanská knižnica*.

¹⁷⁴ Kritický text pre preklad i vydanie poskytlo francúzske vydavateľstvo Sources Chrétiennes.

Itinerarium je okrem toho jedným zo základných zdrojov nášho poznania tzv. vulgárnej (ľudovej) latinčiny. A. Dekanová v recenzii konštatuje, že „ako je Egeria vernou a spoľahlivou sprievodkyňou na púti po biblických miestach, tak nás H. Panczová verne a spoľahlivo sprevádza jej dielom. [...] Slovenský preklad je verný v tom zmysle, že nám sprostredkúva jednoduchý vecný štýl originálu. Jednotlivé riešenia sú nápadité, text ako celok je čítavý. Na ťažších alebo zvláštnych miestach prekladateľka vysvetľuje svoje riešenie v poznámke pod čiarou. [...] V predstavovanej knihe sa našej verejnosti dostáva do rúk precízne pripravený bilingválny text.“¹⁷⁵ Podobne pozitívne zhodnotila prvý zväzok novej edície aj K. Šotkovská, ktorá ho považuje za „skutočne vynikajúci preklad s bohatým komentárom“.¹⁷⁶

Na druhom zväzku edície s názvom *O nepravnej ženskej kráse* (2007) sa okrem H. Panczovej podieľala aj E. Brodňanská. Zväzok je súborom troch prozaických (Tertullianus: *O pestovaní ženskej krásy*; *O závoji panien*; sv. Cyprián: *O správaní panien*) a jedného básnického prekladu (sv. Gregor z Nazianzu: *Proti ženám, čo sa príliš krásia*), ktoré spája spoločná tematika – výčitky ženám, že príliš dbajú o svoj zovňajšok. Oproti prvému zväzku Starokresťanskej knižnice tu čitateľ nemá k dispozícii súbežný text pôvodiny a, ako akcentuje D. Škoviera, „ani sa nedozvedá, prečo došlo k takejto zmene v koncepcii edície. Výsledkom toho je, že sa *de facto* prekrýva s trocha starším edičným projektom *Bibliotheca Antiqua Christiana*“.¹⁷⁷ Pokiaľ ide o hodnotenie

¹⁷⁵ DEKANOVÁ, *Egeria ...* (2007), s. 397n.

¹⁷⁶ ŠOTKOVSKÁ, *Egeria ...* (2007), s. 250.

¹⁷⁷ ŠKOVIERA, *O nepravnej ženskej kráse ...* (2008), s. 185.

Panczovej prekladu Tertullianových a Cypriánovho spisu, pokladá D. Škoviera rozhodnutie pre koncepciu filologického prekladu za správne a preklad hodnotí ako „naozaj zrelý výkon, ktorého výsledkom je čitateľný text bez akejkoľvek krčvosti poplatnej latinskému spôsobu vyjadrovania“.¹⁷⁸ Preklad básne z pera Eriky Brodňanskej a v metrickej úprave Juraja Andrička posudzuje Daniel Škoviera osobitne. Vyzdvihuje rozhodnutie „nadviazať na slovenskú kultúrnu tradíciu voľbou sylabotonickej imitácie elegického disticha“, no upozorňuje na fakt, že realizácia na viacerých miestach pokrívava, čo prisudzuje menšej prekladateľskej skúsenosti.¹⁷⁹ Explicitne poukazuje na príklady, keď došlo k skríženiu prízvučnej prozódie s časomernou a konštatuje, že „celkovo by sa v hexametri zišlo menej úporne bojovať o daktyly a venovať trochu väčšiu pozornosť prerývkam vnútri verša“.¹⁸⁰

Do tretieho zväzku (2008) pripravila H. Panczová štyri spisy o životných osudoch troch svätíc (sv. Gregor z Nyssy: *Život sv. Makríny*; Gerontios: *Život sv. Melánie Mladšej*; Anonym: *Život sv. Olympie*; sv. Ján Zlatoústý: *Listy Olympii*). Podľa D. Škoviera „v jej spôsobe tlmočenia vystupuje do popredia nie zápas s textom, ale suverenita“, ktorú cítiť najnápadnejšie v rovine syntaxe.

¹⁷⁸ Tamže, s. 185.

¹⁷⁹ Predpokladáme, že D. Škoviera mienil prekladateľskú skúsenosť E. Brodňanskej a nevedomil si, že verše prebásnil J. Andriček, skúsený prekladateľ, ktorý mal za sebou množstvo preložených básnických textov (predovšetkým zo slovanských literatúr), výborne ovládal štandardnú prácu so sylabotonicom a vedel excelentne rýmovať. To, čo D. Škoviera kritizuje, nie sú ani tak chyby v metrickej štruktúre, ako samotný nesúlad medzi pravidlami, ktoré stanovil pre preklad antických metier M. Okál a štandardmi budovania sylabotoniku v prelade novej poézie.

¹⁸⁰ ŠKOVIERA, *O nepravej ženskej kráse ...* (2008), s. 186.

Kladne kvituje aj využívanie frazeológie ako dôležitého naturalizačného vektora pri preklade, hoci sa nestotožňuje so všetkými prekladovými riešeniami. Na isté váhanie upozorňuje pri používaní antických mien, najmä v toponymách, kde sa častejšie objavujú grécke názvy, aj keď sú menej zaužívané.¹⁸¹

Štvrtý zväzok Starokresťanskej knižnice pod názvom *Slávne svedectvo mučeníkov – Výber z najstaršej mučeníckej literatúry* (2009) zachytáva chronologicky literárne svedectvá prenasledovania kresťanov v prvých storočiach nášho letopočtu. Historický i teologický pohľad na ranokresťanské mučeníctvo i formálnu stránku mučeníckej spisby predstavuje rozsiahla úvodná štúdia Cyrila Šestáka, za ktorou autori predkladajú svoje zásady prepisu latinských a gréckych mien i spôsob citovania diel antických autorov. V samotných prekladoch sa však svojich pravidiel nepridržiavajú úplne striktné a menšej nekonzistentnosti sa nevyhli ani pri citovaní a odkazovaní na grécke či latinské pramene.¹⁸² Jadro publikácie tvorí 18 prekladov diel, prevažne z latinčiny, „ktoré predstavujú pestrú paletu literárnych druhov súvisiacich s mučeníckou tematikou“ a vo väčšine prípadov sú vôbec prvým slovenským prekladom. Výnimku tvorí *List Rimanom* sv. Ignáca Antiochijského a *Umučenie Polykarpa*, avšak „texty uvedené v tejto zbierke sú od predošlých vydání nezávislé“.¹⁸³ Obe diela pochádzajú z grécky hovoriaceho prostredia a spolu s nimi tiež *Aktá*¹⁸⁴ *Iustina*; *Aktá Karpa*, *Papyla*

¹⁸¹ ŠKOVIERA, *Sv. Makrína, Melánia a Olympia ...* (2009), s. 179n.

¹⁸² ANDOKOVÁ, *Slávne svedectvo mučeníkov ...* (2010), s. 157.

¹⁸³ Tamže, s. 158.

¹⁸⁴ Aktá sú literárne texty, ktorých základ tvoria originálne súdne protokoly, ale boli redakčne upravené na bohoslužobné účely.

a *Agathoniky* a *List o mučeníkoch vo Vienne a Lugdune* (dn. Lyon), zachovaný v Eusebioých *Cirkevných dejinách*. Latinské svedectvá uvádzajú v publikácii *Aktá mučeníkov z mesta Scilli*. Nasleduje Tertullianovo *Povzbudenie mučeníkom*, *Umučenie*¹⁸⁵ sv. *Perpetuy a Felicity* a ich *Aktá*, Cyprianov spis *O padlých* a výber z *Listov*, *Aktá Cypriana*, Pseudo-Cyprianova *Chvála mučeníctva* a *Aktá Maximiliana*. Eusebio v záznam *O palestínskych mučeníkoch* hovorí o posledných prenasledovaniach na Východe. Výber sa končí tzv. *Milánskym ediktom*, zachovaným v Lactantiovom diele *Ako zomreli prenasledovatelia*, a epigramom pápeža Damasa, v ktorom vzdáva úctu mučeníkom. Autorkou prekladov je H. Panczová, okrem Cyprianových *Listov* 76 – 81, ktoré preložila T. Sukopová¹⁸⁶, a Damasovho epigramu *O svojom hrobe*, ktorý do slovenčiny prebásnil D. Škoviera. M. Andoková v závere svojej recenzie konštatuje, že „publikácia ako celok úrovňou autorských textov, prekladov, množstvom a kvalitou vysvetľujúcich poznámok či odkazov na pramene a sekundárnu literatúru (dovedna 1066!) prezrádza, že ide o výsledok erudovanej a metodologicky dobre zvládnutej práce. Výber textov bol zodpovedný, prekladatelia ukázali schopnosť vyjadrovať sa na výške, no pritom zrozumiteľným jazykom“.¹⁸⁷

¹⁸⁵ *Passiones* sa od ákt formálne odlišujú svojím rozsahom a štruktúrou. Sú to rozsiahlejšie spisy zachytávajúce posledné dni či hodiny uväznených kresťanov pred popravou a môžu obsahovať aj menej zvyčajné prvky, ako napríklad sny alebo vnútorné vízie jednotlivých postáv.

¹⁸⁶ Terézia Sukopová je tiež autorkou prekladu kratšieho Cyprianovho diela pod názvom *O jednote katolíckej cirkvi* (*De unitate ecclesiae*), ktoré malo zásadný význam pre budovanie jednoty katolíckej cirkvi Severnej Afriky v polovici tretieho storočia. Porov. *Kniha o jednote Katolíckej cirkvi ...* (2000).

¹⁸⁷ ANDOKOVÁ, *Slávne svedectvo mučeníkov ...* (2010), s. 159.

Okrem tejto publikácie sa mučeníckej problematike, pokiaľ ide o preklady, venovala na Slovensku v prvých dvoch desaťročiach 21. storočia len okrajová pozornosť. V tejto súvislosti stojí za povšimnutie kratšia štúdia C. Šestáka pod názvom *Deciove libelli libellaticorum*, ktorá ponúka pohľad na prenasledovanie kresťanov v severnej Afrike za Deciovej vlády v roku 250. Tí kresťania, ktorí nechceli obetovať pohanským bohom, a zároveň nechceli skončiť ani vo väzení či na popraviske, boli nútení zabezpečiť si potvrdenie o vykonaní obety. Súčasťou Šestákovej štúdie je preklad niekoľkých takýchto potvrdení, ktoré boli zaznamenané na troch papyrusoch pochádzajúcich z Egypta.¹⁸⁸

S mučeníckou problematikou súvisí tiež preklad krátkeho spisu *Umučenie svätej Krispíny* Marcely Andokovej, ktorý vyšiel v rámci jej monografie *Rečnícke umenie sv. Augustína v kázňach k stupňovým žalmom*.¹⁸⁹ Prínos tohto drobného dielka reflektuje vo svojej recenzii Róbert Horka nasledovne: „Povestnou čerešničkou na torte je preklad Umučenia sv. Krispíny z prekladateľského pera samej autorky, ktoré prakticky dokumentuje jednak popularitu mučeníkov v Afrike, ako aj odbornú erudíciu a prekladateľskú zručnosť samej autorky.“¹⁹⁰

Tému prenasledovania kresťanov v Rímskom impériu zachytáva aj preklad Emanuela Jirkala, „v slovenskom odbornom priestore známeho ako špecialistu na život a dielo jedného z najznámejších ranokresťanských autorov, L. Caelia Firmiana

¹⁸⁸ Zbierka Deciových *libelli* obsahuje 46 papyrusov, z ktorých väčšia časť sa našla v oblasti Fajjúm v Egypte. K téme pozri bližšie ŠESTÁK, *Deciove libelli libellaticorum ...* (2011).

¹⁸⁹ ANDOKOVÁ, *Rečnícke umenie...* (2013), s. 191 – 194. Mučeníckej problematike v severnej Afrike 4. a 5. storočia sa v monografii venuje zvlášť piata kapitola (s. 159 – 171).

¹⁹⁰ HORKA, *Rečnícke umenie sv. Augustína ...* (2013), s. 255 – 256.

Lactantia.¹⁹¹ E. Jirkal pripravil v roku 2013 na vydanie jeho dielo *De mortibus persecutorum* (O smrti prenasledovateľov). Slovenský preklad v monografii pod názvom *L. Caelius Firmianus Lactantius: O smrti prenasledovateľov I. Rímske impérium na ceste od tradičných kultov ku kresťanstvu* predchádzajú kapitoly, v ktorých autor načrtol vývoj náboženskej situácie v rímskom impériu v pomerne rozsiahlom období štyroch storočí, konkrétne od druhej púnskej vojny do prelomu 3. a 4. storočia n. l., a tiež osobnosť a dielo Lactantia. Jirkal „sa na malom priestore pokúsil o akýsi úvod do problematiky, o ktorej vznikali a dodnes vznikajú aj niekoľkozvážkové vedecké práce. Príčinou je to, že jeho text tvorí vlastne úvod druhej časti jeho práce, slovenského prekladu diela [...]. Preklad spočíva na najnovších edíciách – anglickej a nemeckej [...], vyžiadal si nielen dôkladné znalosti klasickej latinčiny, ale aj kresťanského myslenia a historických reálií.“¹⁹² Marek Babic pokladá Jirkalov preklad do slovenčiny z filologického hľadiska za korektný a moderný. Po formálnej stránke knihy vytýka viacero nedostatkov, napriek tomu ju však považuje za prínosnú a dlho očakávanú.¹⁹³

Okrem Emanuela Jirkala sa na Slovensku Lactantiovi venoval tiež Tomáš F. Bajus, ktorý v roku 2005 publikoval preklad jeho spisu *De ira Dei* (v preklade *O hneve Božom*). Kniha sa skladá z dvoch častí. V prvej sa čitateľovi prihovára autor priamo, ponúka biografickú kapitolu i kapitoly o Lactantiovom antiepikeizme a hermeticko-dualistickom cítení, poskytuje prehľad

¹⁹¹ BABIC, Jirkal, Emanuel: *L. Caelius Firmianus Lactantius ...* (2015), s. 107.

¹⁹² VALACHOVIČ, Emanuel: *Jirkal: Lactantius ...* (2014), s. 206n.

¹⁹³ BABIC, Jirkal, Emanuel: *L. Caelius Firmianus Lactantius ...* (2015), s. 109.

spisovateľovej tvorby a tiež lactantiovské ohlasy v neskoršej literatúre, vrátane edícií. V druhej časti knihy autor preberá úlohu interpreta spisu. D. Škoviera mu v recenzii neupiera nadšenie pre Lactantia ani nespochybňuje zaujímavé myšlienky v jeho expoéz, upozorňuje však na „nepredstaviteľnú nedbalosť“, ktorou T. F. Bajus svoju prácu „zdevalvoval“. Doslova píše: „Ako inak hodnotiť celoplošné ignorovanie spisovnej jazykovej normy? Nielenže to vôbec nepristane elegantnému Lactantiovi, kresťanskému Ciceronovi, ale ide o prejav neúcty voči čitateľovi a voči vlastnej kultúre. Je predsa základnou povinnosťou každého, kto píše, text po sebe ešte aspoň raz prečítať, a ak sa má zverejniť, prečítať ho aj viac ráz, prípadne ho dať prečítať niekomu inému. Toto Bajus určite neurobil, inak by tu nevládol chaos v pravopise [...], úplná svojvôľa v interpunkcii, trápne nevhodný výber slov [...] a ďalšie vážne kazy. Miestami sa ťažko ubránime dojmu, že daný text má nejaké cudzojazyčné pozadie [...]. Navyše ostali autorovi naskrze cudzie zásady odborného štýlu, ktorý právom očakávame v knihe tohto druhu.“¹⁹⁴ Pokiaľ ide o prekladový text, Škoviera konštatuje v podobnom duchu: „Isteže na debutanta nejde o najhorší výkon, ale celkove by mu prospelo oveľa viac trpezlivosti s cibrením textu, miestami aj aplikovanie teoretických poznatkov, ktoré sa dajú čerpať napríklad aj z porovnávania vlastných formulácií so štandardnými slovenskými prekladmi z antiky. Text, ktorý máme pred sebou, na niektorých miestach až príliš otrocky kopíruje latinské syntaktické postupy.“¹⁹⁵

¹⁹⁴ ŠKOVIERA, *Lactantius: O hneve Božom ...* (2005), s. 231 – 232.

¹⁹⁵ Tamže, s. 232.

Vráťme sa však k edícii *Starokresťanská knižnica*. Určite najväčšej pozornosti sa v rámci nej dostalo spisom sv. Gregora z Nyssy, ktoré okrem už vyššie spomenutého (zv. 3), sprístupňuje aj šesť ďalších zväzkov (zv. 5, 6, 12 – 15). Keďže ani jeden z nich dosiaľ nebol recenzovaný, načrtne stručne iba ich obsah. Ako prvé v poradí vyšlo dielo s dvojítm názvom *Život Mojžiša alebo O ceste k dokonalosti v cnosti* (2012), pretože v ňom cirkevný otec rozoberá jednak udalosti biblických kníh Exodus, Numeri a Deuteronomium, jednak hovorí o duchovnom rozvoji človeka. Ako sa uvádza na obálke knihy – „Život Mojžiša je jednou zo skvostných ukážok starovekej exegézy Biblie, najmä toho prúdu, ktorý sa tradične nazýva alegorický [...] Na udalostiach Mojžišovho života autor predstavuje svoju originálnu odpoveď na klasickú otázku, v čom spočíva dokonalosť v cnosti“. Samotnému prekladu tohto diela predchádza obsiahla úvodná štúdia (s. 7 – 83). Samozrejmosťou sú edičné poznámky, indexy i vysvetľujúce poznámky pod čiarou. Zväzok pripravila H. Panczová rovnako ako zväzky 6, 12 a 13, ktoré prinášajú *Výklad Veľpiesne* Gregora Nysského rozdelený do troch častí. Šiesty zväzok ponúka preklad a komentár *Prológu a Homílii 1 – 5* (2015), dvanásť zväzok *Homílie 6 – 10* (2019) a trinásť zväzok *Homílie 11 – 15* (2020). Židovskí aj kresťanskí exegeti videli v ľúbostnom lyrickom príbehu Veľpiesne rozprávanie o vzťahu Boha a jeho ľudu. Sv. Gregor z Nyssy vo svojom komentári na svojich predchodcov nielen nadväzoval, ale ich dedičstvo aj ďalej rozvíjal. V úvodných štúdiách k jednotlivým prekladom autorka postupne predstavuje autora a jeho dielo, venuje sa jeho exegetickej metóde a približuje alegorický výklad Veľpiesne, následne sleduje interpretačnú líniu intertextového prepojenia

medzi Veľpiesňou a evanjelióvymi textami o utrpení Pána, až si napokon všima Veľpieseň ako drámu ľudstva.

Na posledných dvoch zväzkoch edície venovaných spisom Gregora z Nyssy, ktoré sú oba bilingválnymi (grécko-slovenskými) vydania, spolupracovala Helena Panczová s Cyrilom Šestákom SJ a Arturom Bilykom CSsR. Štrnásty zväzok¹⁹⁶ *Menšie teologické spisy* (2022) obsahuje sedem menších teologických spisov tohto cirkevného otca, ktoré sú venované rôznym otázkam teológie druhej polovice 4. storočia. C. Šestáček je autorom úvodnej štúdie *Život a dielo sv. Gregora z Nyssy na pozadí trinitárnych sporov 4. storočia* (s. 7 – 24), na prekladoch sa podieľali A. Bilyk (40%) a H. Panczová (60%).¹⁹⁷ Ako čítame na obálke knihy, v diele *Eustathiovi: O Svätej Trojici* Gregor z Nyssy reaguje na názory pneumatomachov, ktorí spochybňovali božstvo Ducha. V diele *Grékom: Vysvetlenie na základe všeobecných pojmov* sa snaží neteologicky vysvetliť rozdiel medzi podstatou a hypostázami. Diskusia o jednote troch božských osôb pokračuje v spise *Ablatiovi: O tom, že nie sú traja bohovia*, kde už pristupujú aj teologické argumenty. Dielo *Simpliciovi: O viere* je príručkou pre kresťanských vojakov, v ktorej sú stručne vysvetlené základné pravdy kresťanskej náuky. V spise *Proti Áriovi a Sabelliovi: O Otcovi a Synovi* sa Gregor venuje vyvráteniu dvoch heréz, ktoré sa týkali vzťahov medzi Otcom a Synom. Božstvo Ducha a jeho rovnosť s Otcom a Synom obhajuje v spise *Proti makedoniánom: O Svätom Duchu*. Napokon v diele *Teofilovi: Proti apollinaristom* sa zaoberá

¹⁹⁶ Zväzok je venovaný pamiatke profesora D. Škovieru, „klasického filológa a iniciátora prekladov latinskej a gréckej starokresťanskej literatúry do slovenčiny“ (2022).

¹⁹⁷ Percentuálne vyčíslenie je prebraté z tiráže knihy.

kristologickou otázkou Ježišových prirodzeností, božskej a ľudskej. V tom istom roku vyšiel aj pätnásty zväzok¹⁹⁸ edície, ktorý priniesol preklad posledného z menších teologických spisov Gregora z Nyssy, ktorým je *Antirrheticus aduersus Apollinarium*, v slovenskom preklade *Odpoveď na Apollinariov spis*. Vyšiel samostatne, pretože jeho rozsah je približne taký, ako sedem predchádzajúcich kratších spisov.¹⁹⁹ Gregor v ňom reaguje na nezačatý Apollinariov traktát, v ktorom tento autor vysvetľoval rôzne aspekty svojej predstavy o inkarnácii. Percentuálny podiel na autorstve prekladu (A. Bilyk, H. Panczová) je rovnaký ako v predchádzajúcom zväzku a C. Šestáček sa opäť podieľal na príprave úvodnej štúdie, približujúcej originálny text, jeho datovanie, adresáta i pozadie jeho vzniku.

Z gréckeho jazykového prostredia čerpá aj desiaty zväzok edície (2017), ktorý prináša preklad jedinej gréckej autobiografie vo veršoch, báseň *Môj život (De uita sua)* sv. Gregora z Nazianzu, spolu s úvodnou štúdiou, poznámkami a indexmi. Pripravila ho E. Brodňanská. Na margo prekladu H. Panczová konštatuje: „Dielo – hoci je formálne básnické – po obsahovej stránke je vo vysokej miere naratívne. To sa prejavuje aj na skutočnosti, že moderné preklady tejto básne sú prozaické. E. Brodňanská sa však rozhodla zachovať v slovenčine poetickú formu originálu a v spolupráci s D. Škovierom pretlmočila grécku časomieru, jambické trimetre, do našej prízvuchej prozódie. [...]

¹⁹⁸ Zväzok je venovaný pamiatke profesora J. Dolinského SJ, „ktorý ako dekan Teologickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave podporil v roku 2006 vznik edície Starokresťanská knižnica“ (2022).

¹⁹⁹ GREGOR Z NYSSY, *Odpoveď na Apollinariov spis ...* (2022), s. 25.

Dielo je preložené do krásnej, modernej a pružnej slovenčiny a výborne sa číta.“²⁰⁰

Z autorov píšucich po latinsky boli v rámci edície Starokresťanská knižnica vydané v štyroch bilingválnych zväzkoch (7 – 9, 11) diela troch autorov – sv. Augustína, sv. Ambróza a Sulpicia Severa. Všetky štyri zväzky pripravil Miloš Lichner, prípadne v spolupráci s inými autormi. Ako siedmy zväzok edície sprístupnil v roku 2015 Augustínov spis *O katechizovaní úplných začiatčovníkov*, ktorý je jedným z najdôležitejších dokumentov z obdobia ranej Cirkvi. Ide o tzv. predkatechézu, ktorá je určená záujemcovi o krst. Ten sa po jej vypočutí rozhoduje, či začne, alebo nezačne katechumenálnu prípravu. „Latinský originál a jeho slovenský preklad sú usporiadané v paralelných stĺpcoch, čo výrazne napomáha orientácii a porovnaniu prekladu s originálom. Samotný preklad je verný, avšak nie je mechanický. Aby Lichner čo najvernejšie zachytil zmysel textu a zachytil v ňom dobový kontext, v preklade využíva popri vernom preklade tiež prvky, ktoré dokresľujú význam latinských idiómov, keďže ich doslovný preklad sám osebe by nevystihol zmysel, ktorý slovám dal sv. Augustín“.²⁰¹ M. Andoková k tomu ešte dodáva: „Autor sa vo svojich prekladoch zjavne usiloval o čo najväčšie priblíženie originálnemu textu, čo sa však v nejednom prípade deje na úkor jeho zrozumiteľnosti. Treba však zdôrazniť, že v prípade tohto diela ide o pomerne náročné texty a zachytiť ich význam v preklade na takom obmedzenom priestore nie je rozhodne jednoduchou záležitosťou.“²⁰²

²⁰⁰ PANCZOVÁ, Erika Brodňanská (ed.): *Sv. Gregor z Nazianzu ...* (2018), s. 226.

²⁰¹ MARINČÁK, Miloš Lichner (ed.): *Sv. Augustín ...* (2016), s. 172.

²⁰² ANDOKOVÁ, Lichner, M.: *Augustín – O katechizovaní ...* (2016), s. 82.

O rok neskôr, v roku 2016, vydal M. Lichner ako ôsmy zväzok edície preklad Augustínovho diela *Enchiridion. Príručka o viere, nádeji a láske*, ktoré predstavuje akýsi katechizmus, celostný a skrátený pohľad na vieru, nádej a lásku u tohto svätca. Všetky závažné témy, o ktorých hipponský biskup premýšľal počas celého svojho života, majú svoje teologické vyjadrenie práve v tomto diele. *Enchiridion* predstavuje vynikajúcu syntézu obrany náuky o milosti v jej súvislostiach s ostatnými časťami dogmatickej teológie. V recenzii na toto dielo sa Ladislav Csontos zameral iba na jeho obsah, Lichnerovho prekladu sa nijako nedotkol. V závere konštatoval, že aj pre súčasného čitateľa môže byť Augustínovo dielo „obohatením a pozvaním na prehĺbenie viery“.²⁰³

Prvý ucelený slovenský preklad mystagogických katechéz *O sviatostiach* a *O tajomstvách* sv. Ambróza spolu s jeho *Vysvetlením vyznania viery*, ktoré bolo určené katechumenom v záverečnej fáze prípravy na prijatie sviatosti krstu, pripravili do deviateho zväzku edície (2017) M. Lichner a R. Horka. Bilingválny text predchádza štúdiá charakteru vedeckej monografie *Svätý Ambróz a katechumenát*, v ktorej autori ponúkajú kontextuálny pohľad na život, dielo i pôsobenie sv. Ambróza. Z recenzie publikácie sa o kvalite prekladu dozvedáme len veľmi málo: „Jako čtenář, pro nějž slovenština není mateřským jazykem, mohu jen těžko Lichnerův a Horkův překlad hodnotit. Považuji jej však za srozumitelný a stručné poznámky, jež doplňují text, mohou čtenáři pomoci pochopit smysl obtížnějších míst, která potřebují

²⁰³ CSONTOS, Miloš Lichner: *Enchiridion* ... (2016), s. 94.

osvetliť jej historicko-teologický kontext.²⁰⁴ Na obálke knihy autori navyše deklarujú, že svoje prvé čiastkové preklady týchto diel kompletne prepracovali, zrevidovali a doplnili o najnovšie poznatky z histórie, filológie a teológie.

Záujem R. Horku o dielo a myšlienkový odkaz sv. Ambróza z Milána možno sledovať aj v ďalších prekladoch venovaných tomuto patristickému autorovi, ktorý výrazne prispel k formovaniu kresťanskej ortodoxie v západnej cirkvi. V roku 2014 publikoval spolu s M. Andokovou v *Teologickom časopise štúdiu* venovanú konečnej porážke arianizmu v Miláne, ku ktorej výrazným spôsobom prispel práve biskup Ambróz. Vďaka jeho pôsobeniu boli v roku 386 zrušené v meste Mediolanum (dn. Miláno) ariánske bohoslužby, o čom sa dozvedáme z jeho *Listu* 76 sestre Marcelline, ktorý M. Andoková a R. Horka preložili do slovenčiny a obohatili o príslušný poznámkový aparát.²⁰⁵ Z Horkových skorších prác, sústreďujúcich sa na poetické dielo Ambróza z Milána, treba spomenúť ešte jeho preklady dvoch známych Ambrózových hymnov: ranný hymnus *Aeterne rerum conditor* a večerný hymnus *Deus creator omnium*,²⁰⁶ ktoré boli publikované ako súčasť vedeckej štúdie v časopise *Acta Facultatis theologiae Universitatis Comenianae Bratislavensis*.²⁰⁷

²⁰⁴ VOPŘADA, *Sv. Ambróz. Výklad ...* (2018), s. 218.

²⁰⁵ POROV, ANDOKOVÁ a HORKA, *Konečná porážka arianizmu ...* (2014), s. 35 – 48.

²⁰⁶ HORKA, *Hymny Aeterne ...* (2011), s. 70 – 103.

²⁰⁷ Ako píše R. Horka v prvej poznámke svojej štúdie, tieto hymny, ako aj úvodná štúdia k nim, boli pôvodne publikované v troch číslach časopisu *Duchovný pastier* (7 – 9/2010). Ide teda o novšiu prepracovanú verziu troch spomínaných štúdií. Porov. HORKA, *Hymny Aeterne ...* (2011), s. 70.

Jedenásty zväzok edície *Starokresťanská knižnica* predstavuje prvý slovenský preklad diela *Vita Martini* od Sulpicia Severa pod názvom *Život sv. Martina z Tours* (2019), ktorý už bol skôr publikovaný²⁰⁸ v elektronickej podobe. Jeho autorom je M. Lichner. Bilingválnej podobe textu so široko koncipovaným poznámkovým aparátom predchádza monografická štúdia. „Lichnerov preklad je na veľmi dobrej úrovni. [...] Preložený text je čítavý a nájde sa len zopár miest, kde prekladateľ azda až príliš lipne na latinskej pôvodine a stopy latinskej syntaxe nachádzame tak aj v slovenskom texte.“²⁰⁹

V roku 2019 vyšla, hoci nie priamo na Teologickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave, aj ďalšia publikácia venovaná už vyššie spomínanému svätcovi, Martinovi z Tours, tentokrát z pera Venantia Fortunata pod názvom *Život svätého Martina*, ktorý sprístupnil slovenskému čitateľovi R. Horka. To, že preklady vyšli v úzkom slede za sebou, možno v istom zmysle považovať za symbolické, keďže Fortunatus sa pri písaní inšpiroval Sulpiciovou umeleckou prózou.²¹⁰

Popri prekladoch diel patristických autorov z edície *Starokresťanská knižnica* boli v prvých dvoch desaťročiach 21. storočia na pôde Teologickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave (sídliacej v Bratislave) publikované aj ďalšie práce, ktorých cieľom bolo priblížiť slovenskej odbornej verejnosti iné, doposiaľ nepublikované diela patristických či stredovekých autorov.

²⁰⁸ *Vita sancti Martini Turonensis. Život svätého Martina z Tours*. Prel. Miloš Lichner. Trnava: Vydavateľstvo Dobrá kniha, 2018. [CD-ROM].

²⁰⁹ KARABOVÁ, Miloš Lichner: *Sulpicius Severus ...* (2020), s. 111.

²¹⁰ Viac o tomto diele pozri na s. 99.

Ide predovšetkým o publikácie *Antológia – Patristika a Scholastika*, ktorá vyšla pod vedením Michala Chabadu a Marcely Andokovej v roku 2009, a *Pluralita myslenia v tradícii kresťanského staroveku a stredoveku*, ktorá vyšla v roku 2014 pod editorskou taktovkou M. Lichnera, R. Nemca, M. Andokovej a C. Šestáka.

Podľa slov Ladislava Csontosa ide v prípade *Antológie* o projekt, „ktorý sa pokúša zaplniť vákuum v edícii filozofických textov v slovenskom jazyku.“²¹¹ Jeho cieľom bolo teda ponúknuť našej verejnosti preklady viacerých patristických či scholastických autorov (Augustín z Hipponu, Dionýz Areopagita, Tomáš Akvinský, Bonaventura, Rajmund Lullus, Ján Duns Scotus, Viliam Ockham),²¹² ale práca bola obohatená tiež o úvodné štúdie k samotným autorom či k jednotlivým dielam. Voľba textov vychádzala z potreby doplniť existujúci výber tretieho zväzku *Antológie z diel filozofov*, ktorý vyšiel prvýkrát v roku 1975 vo vydavateľstve Pravda. Do zväzku *Antológia – Patristika a Scholastika* sú zaradené texty, ktoré obsahujú pojednania najmä o otázkach metafyziky a jej vzťahu k problémom teológie, logiky a antropológie. Z patristických autorov sa vo zväzku nachádza preklad dvoch kníh významného Augustínovho spisu *O Trojici (De Trinitate)*, a to z pera Glorie Braunsteinerovej (kniha X) a Marcely

²¹¹ CSONTOS, *Rozvoj štúdiá teológie na teologickej fakulte* (2011), s. 88.

²¹² Patristické obdobie je obdobie, keď vládne primát Božej múdrosti a Božieho slova, no pre cirkevných otcov bola súčasne filozofia predmetom ich vzdelania a pokresťančenia a nástrojom vysvetľovania evanjelia. Toto obdobie spája antickú filozofiu so stredovekou scholastikou. Rané i vrcholné obdobie scholastiky je charakterizované snahou o syntézu viery a rozumu, o syntézu jednotlivých filozofických prúdov a vplyvov. Príznačné je preberanie aristotelovských filozofických princípov, prispôbenie ich filozofie požiadavkám viery a použitiu na rozumový výklad viery.

Andokovej (kniha XIV).²¹³ Z gréckych patristických autorov si v publikácii našiel svoje miesto preklad spisu *Timotejovi o mystickej teológii* od Dionýza Areopagitu z pera Juraja Vitteka.²¹⁴

Teologicko-filozofické myslenie v dejinách kresťanstva bolo a je z viacerých príčin poznačené dvomi protichodnými tendenciami – k jednote a k pluralite. Hlavným cieľom publikácie *Pluralita myslenia v tradícii kresťanského staroveku a stredoveku* tak bolo zmapovať a vyhodnotiť existenciu pluralitných a unifikačných tendencií v kresťanskej teologicko-filozofickej tradícii týchto období. Sekundárnym cieľom bolo poukázať na inšpiratívne motívy analyzovaných historických foriem pre vybrané a otvorené témy v súčasnom teologicko-filozofickom diskurze. Kolektívna monografia tak nemá len historický význam a deskriptívny rozmer, ale na základe štúdia pramenných textov chce poukázať na možné motívy, ktoré môžu byť inšpiráciou pre súčasné kresťanské myslenie a podnetom na prehodnotenie „bežných“ postojov a názorov v témach, akými sú univerzálnosť cirkvi, manželsťvo, smrteľnosť ľudskej duše, vzťah filozofie a teológie či cnosti.

²¹³ *De Trinitate* X. Preklad G. Braunsteiner. In: *Antológia – Patristika a Scholastika*. M. Chabada – M. Andoková (eds.). Bratislava: Dobrá kniha / Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave 2009, s. 34 – 47; *De Trinitate* XIV. Preklad M. Andoková, tamže, s. 62–89.

²¹⁴ Z obdobia scholastiky sú v edícii zahrnuté: preklady diel *O bytí a bytnosti* a *O pravde* od Tomáša Akvinského (úvodná štúdia a preklad P. Fotta OP, s. 118 – 237), od Bonaventúru *Collationes k Hexaemeronu I–III* (úvodná štúdia A. Dufferová OSU, s. 238 – 245, preklad A. Dufferová OSU a M. Sitár, s. 246–281), od Rajmunda Lulla dielo *Ars brevis – Krátke umenie* (úvodná štúdia a preklad P. Volek, s. 282 – 337), od Jána Dunska Scota diela *Ordinatio* (prológ) a *Otázky k Aristotelovej metafyzike* (úvodná štúdia M. Chabada, s. 338 – 343 a M. Sitár, s. 344 – 355; preklad a poznámky M. Chabada, s. 356 – 397) a od Viliama Ockhama dielo *Summa logicae* (úvodná štúdia a preklad R. Nemec, s. 398 – 459).

Cieľom v nej predkladaných vedeckých výstupov je okrem iného poopraviť etablovaný pohľad či predstavy o kresťanskom staroveku a stredoveku a poukázať v nich na prítomnosť dynamického a pluriformného diskurzu. Autori sprístupnili v preklade hlavné texty či časti textov, ktoré slúžia ako dokumentácia a ilustrácia existencie pluralitného ako aj unifikačného myslenia v zmienených obdobiach – v kresťanskom staroveku a stredoveku.²¹⁵

Z patristických autorov sa M. Andoková sústreďuje na myšlienkový odkaz donatistického teológa Tyconia,²¹⁶ ktorého dielo *Liber regularum* predstavuje jeden z kľúčových spisov venovaných problematike kresťanskej hermeneutiky v kontexte interpretácie Biblie. Toto dielo reflektuje aj samotný Augustín v tretej knihe *De doctrina Christiana*. Tyconius, hoci bol sám donatistom, jednako sa stal pre členov svojho kresťanského spoločenstva neprijateľným z viacerých dôvodov. Podstatným bodom rozporu bol pohľad na cirkev: kým Tyconius zastával univerzalitu cirkvi rozšírenej po celom svete, v ktorej dobrí členovia musia tolerovať zlých až do okamihu posledného súdu, „pravoverní donatisti“ zdôrazňovali partikularizmus cirkvi a limitovali ju výhradne na územie Afriky, pričom podčiarkovali nevyhnutnosť čistoty a integrity jej členov. Andokovej štúdia vyzdvihuje prínos Tyconia v debatách o univerzálnosti cirkvi a o nevyhnutnosti tolerance, zvlášť v súvislosti s hipponským biskupom

²¹⁵ Podobne ako pri *Antológii* z roku 2009, sú okrem patristických autorov súčasťou vydania aj diela z obdobia scholastiky. POROV. CHABADA, *Odsúdenia z roku 1277 a Boethius z Dácie* (2014), s. 113 – 166; NEMEC, *Ockham a jeho náuka...* (2014), s. 167 – 208.

²¹⁶ K úvodnej štúdii k tomuto autorovi pozri ANDOKOVÁ, *Tyconius a jeho chápanie cirkvi ...* (2014), s. 11 – 26.

Augustínom, ktorého ekleziológia sa rozvinula do značnej miery práve na pozadí jeho kontroverzie s donatistami.²¹⁷

M. Lichner sa vo svojom príspevku zameriava²¹⁸ na stret unifikačných a pluralitných tendencií, ako sa prejavujú v diele *De fide et operibus* od sv. Augustína, ktoré pochádza z roku 413. V tomto diele ide o stret medzi Augustínom a takzvanými „milosrdnými otcami“, konkrétne o stret dvoch spôsobov interpretovania Biblie v prípade povolenia druhého sobáša po rozvoде. Lichner približuje v monografickej štúdii hermeneutický spôsob interpretovania Biblie, vlastný každému jednotlivému prúdu, a zdôrazňuje ich historické zakorenenie. Poukazuje na dôsledky ich interpretačného rámca pre teológiu sviatosti manželstva a pre problematiku tolerancie a disciplíny v Cirkvi, zdôrazňuje význam pluralitného chápania Písma a jeho obohacujúceho vplyvu na rozvoj dobovej teológie, ako aj jeho dôležitosť pre súčasné teologické myslenie. Súčasťou štúdie je i zmapovanie možného dosahu jednotlivých interpretácií na vtedajší život. Za štúdiou nasleduje samotný preklad diela *O viere a skutkoch* (*De fide et operibus*) z pera Rastislava Nemca, ktorý je obohatený o pomerne rozsiahly poznámkový aparát.²¹⁹

²¹⁷ K Tyconiovej ekleziológii pozri bližšie monografiu M. Andokovej, *Čierna som, a predsa krásna ...* (2020), v rámci ktorej autorka preložila tiež viacero kratších či rozsiahlejších citátov z Tyconiovho spisu *Liber Regularum*.

²¹⁸ K úvodnej štúdii k tomuto autorovi pozri LICHNER, *De fide et operibus – O viere a skutkoch* (2014), s. 39 – 80.

²¹⁹ Preklad diela sa nachádza na s. 81 – 112.

2.2 Preklady diel apoštolských otcov

V ostatných desaťročiach niektoré z kratších diel ranokresťanských autorov natoľko rezonovali v slovenskej vedeckej komunite, že vznikol nielen jeden, ale v krátkom slede za sebou niekoľko prekladov rôznych autorov toho istého diela. Príkladom je predovšetkým grécky spis raného obdobia cirkvi pod názvom *Didaché*,²²⁰ ktorý predstavuje jedno z najvýznamnejších svedectiev o živote a štruktúre raného kresťanského spoločenstva na kresťanskom Východe. Slovenským čitateľom ho predstavil vo svojom preklade R. Horka v roku 2002.²²¹ O dva roky neskôr sa odborná a akademická obec dočkala nového a doplneného vydania diel apoštolských otcov,²²² medzi ktorými nechýba ani preklad spisu *Didaché*.²²³ Jeho autorom je Karol Gábriš, ktorý sa spolu s Františkom Ábelom podieľali na vydaní celej publikácie.

Následne bol spis *Didaché* opäť preložený do slovenčiny a publikovaný v roku 2007 ako súčasť monografie *Diela Apoštolských Otcov. Pojednanie o dielach Apoštolských Otcov a spisy*

²²⁰ Celým názvom *Učenie Pána skrze dvanástich apoštolov pohanom*. Text pochádza z prechodného obdobia prvého a druhého storočia, pravdepodobne zo Sýrie alebo z Palestíny. Jeho autor nie je známy. Ide o komunitný poriadok, ktorý je rozdelený do piatich častí.

²²¹ HORKA, *Didaché ...* (2002).

²²² GÁBRIŠ, *Spisy apoštolských otcov...* (2004). H. Panczová (2008, s. 174) upresňuje, že „V pôvodnom vydaní z roku 1956 sa nachádzali spisy: 1. a 2. Klementov list Rimanom, *Didaché*, sedem listov Ignáca Antiochijského, Polykarpov list, Barnabášov list a Hermov Pastier. V tomto vydaní bol doplnený List Diognetovi, Polykarpovo martýrium a Papiove fragmenty. Škoda, že vydavatelja neuviedli, prečo dali prednosť inému prekladateľovi [t. j. Františkovi Ábelovi], keď od Dr. Gábríša existujú preklady prvých dvoch doplnených spisov, ktoré boli dokonca aj publikované: GÁBRIŠ, *List Diognetovi ...* (1995), s. 23 – 34, a GÁBRIŠ, *Martýrium Polykarpa ...* (1995), s. 35 – 47.“

²²³ *Didaché* alebo *Učenie dvanástich apoštolov* sa v tomto novom vydaní nachádza na s. 70 – 75.

zo života prvotnej cirkvi.²²⁴ Autorom bol Štefan Mordel. Nejde pritom o vedeckú monografiu, ale skôr o súbor prekladov diel apoštolských otcov s krátkymi úvodmi. H. Panczová vo svojej recenzii upresňuje, že to, čo nám Š. Mordel predkladá, „nie je jeho preklad týchto najstarších kresťanských spisov, ktorých pôvodným jazykom je gréčtina, ale kompilát jedného slovenského samizdatového prekladu (od Jozefa Kulu), dvoch českých a dvoch nemeckých prekladov.“²²⁵ Na margo práce s prameňmi recenzentka ďalej konštatuje, že podľa slov samotného autora „jediný spis (zo šestnástich, ktoré tvoria tento súbor), ktorý videl aj v gréckom origináli, je Didaché.“²²⁶

Popri dielach apoštolských otcov vznikli začiatkom 21. storočia aj ďalšie drobné preklady spisov z ranokresťanského obdobia, medzi ktorými treba spomenúť preklad Muratoriho zlomku (*Fragmentum Muratorianum*) od R. Horku.²²⁷ Ide o najstarší známy zoznam novozákonných kníh,²²⁸ ktorý pochádza približne z rokov 180 – 200 n. l. a bol napísaný v Ríme pravdepodobne v gréckom jazyku. Do dnešných čias sa z tohto spisu zachovalo v latinskom preklade len 85 riadkov, pričom začiatok a koniec sa stratili. Autor samotného textu je rovnako neznámy.

²²⁴ Ďalší preklad venovaný spisu *Didaché* pochádza z pera D. Škovieru, nebol však dosiaľ, podľa našich vedomostí, oficiálne publikovaný a koluje len v rukopisnej podobe.

²²⁵ PANCZOVÁ, Mordel, Š.: *Dielo Apoštolských Otcov...* (2008), s. 73.

²²⁶ Tamže, s. 73.

²²⁷ HORKA, *Muratoriho zlomok...* (2002), s. 50 – 64.

²²⁸ Muratoriho zlomok obsahuje zoznam 22 novozákonných kníh, medzi ktoré neboli zahrnuté listy *Hebr, Jak, 1 a 2 Pt* a jeden z Jánových listov, pričom z textu nie je celkom jasné, o ktorý presne ide.

2.3 Preklady spisov sv. Augustína mimo edícií

Z Augustínových diel je podľa našej vedomosti v slovenčine prístupných mimo edícií ďalších päť spisov, a to *O zasvätenom panenstve* (2015; 2021), *O dobre manželstva*, *O dobre vdovstva* (2021), *O prirodzenosti dobra* (2018)²²⁹ v preklade Anabely Katreničovej a *De cura pro mortuis gerenda – Starostlivosť, ktorú máme preukazovať zosnulým* v preklade Miloša Lichnera (2020). Publikácia *O zasvätenom panenstve* vyšla v Karmelitánskom nakladateľstve a obsahuje dva navzájom súvisiace texty. Prvú časť knihy tvorí preklad štúdie od jedného z najznámejších znalcov sv. Augustína, P. Agostina Trapého, ktorá sa podrobne venuje teológii zasväteného panenstva u tohto cirkevného otca. Text preložil z taliančiny Ján Krupa. Druhú časť tvorí Katreničovej preklad Augustínovho diela *De sancta uirginitate*, ktorému predchádzajú tri kapitoly informujúce o vzniku, obsahu aj edičnom spracovaní diela. „Texty oboch prekladov sa vzájomne dopĺňajú a sú pre percipienta ľahko čitateľné. Bohato vypracovaný poznámkový aparát odkazuje nielen na citovanú literatúru, ale na viacerých miestach sprostredkúva zaujímavé doplňujúce údaje, ktoré výrazným spôsobom pomáhajú dokresliť súvislosti.“²³⁰

Tento spis bol následne zrevidovaný, štylisticky upravený a publikovaný v roku 2021 spolu s dielami o dobre manželstva a vdovstva v publikácii *Virgo, uxor, uidua. Panenstvo, manželstvo*

²²⁹ V tomto prípade nejde o knižné vydanie. Bilingválne, v latinčine a slovenskom preklade, bol spis publikovaný v periodiku *Kultúrne dejiny* (2018, 9, č. 2, s. 221 – 237) spolu so štúdiou pod názvom *Prirodzenosť dobra a existencia zla v diele Aurélie Augustína „De natura boni“*.

²³⁰ KARABOVÁ, Sv. Augustín: *O zasvätenom ...* (2016), s. 93.

a vdovstvo v učení Aurélia Augustína.²³¹ Kniha je rozdelená na dve rovnocenné časti, z ktorých prvá má podobu monografie a druhá je venovaná prekladom uvedených Augustínových spisov. Tie V. Wintner hodnotí nasledovne: „Samotný preklad je významovo správny a autorke sa darí napodobniť pútavosť Augustínovho kazateľsky zafarbeného literárneho štýlu do takej miery, že čitateľ chvíľami zabúda na to, že sa jedná „len“ o preklad a nie o originál. Výsledný dojem však môžu kaziť isté miestami sa vyskytujúce štylistické nedostatky. Niektoré slovné spojenia sú preložené snád až príliš doslovne. [...] Snaha verne napodobniť autorovu spleť skladbu vety zase miestami spôsobuje, že niektoré syntaktické konštrukcie môžu v slovenčine vyzeráť neprirodzene. [...] Odhliadnuc od týchto čiastkových nedostatkov sa však jedná o vydarený preklad diel, ktorých prekladateľskú náročnosť neradno podceňovať. [...] Ako celok predstavuje podnetnú a vyváženú kombináciu vedeckej a prekladateľskej činnosti autorky.“²³²

Augustínov spis *De cura pro mortuis gerenda* je najucelenejším patrystickým dielom, venovaným starostlivosti o mŕtvych.²³³ M. Lichner vydal jeho preklad spolu s paralelnou edíciou latinského textu a opatril ho úvodnou štúdiou, bohatým poznámkovým aparátom aj menným registrom. E. Juríková konštatuje, že „Lichner ako prekladateľ rešpektuje významovú rovinu textu,

²³¹ Publikácia bola vydaná v rámci riešenia projektu VEGA 1/0257/20 *Koncept ženy hrdinky v stredovekej exegetickej literatúre*.

²³² WINTNER, Anabela Katreničová: *Virgo ...* (2024), s. 216n.

²³³ Starostlivosť o mŕtvych (pohrebné obrady, modlitby za zosnulých, pamiatka na nich či almužny za nich) je témou, ktorej sa cirkevní otcovia vo svojej tvorbe venovali pomerne často, aj keď nie systematicky ako samostatnej téme, ale zmienky o nej nachádzame roztrúsené v ich kázňach, listoch či exegetických textoch.

no občas sa v slovenskom preklade nevyhne jej posunu. V rovine štylistickej sa snaží Augustínov text uvoľniť, aby ho priblížil súčasnému čitateľovi, a urobil tak dielo čítavejším a príťažlivejším. V niektorých prípadoch to však vedie k odchýleniu prekladu od pôvodného významu, čo v konečnom dôsledku môže ochudobniť slovenského čitateľa o krásu a pôžitok z vnímania Augustínovej pôvodiny.²³⁴ Recenzentka uvádza aj niekoľko príkladov pochybenia, celkovo však hodnotí preklad ako „vecný a významovo trefný, tvoriaci vhodný základ pre ďalšie teologické bádanie“, hoci ako klasická filologička by privítala „na jednej strane viac gramatickej presnosti a na strane druhej isté uvoľnenie pre súčasného čitateľa, ktorým nemusí byť len zorientovaný akademik“.²³⁵

2.4 Z autorskej dielne pápežov

Okrem diel sv. Augustína preložil M. Lichner aj spisy iných starokresťanských autorov. V dvoch monografiách priblížil vybrané diela Leva I., ktorý vo svojom myslení nadväzoval na sv. Augustína a ktorému sa ako prvému spomedzi pápežov dostalo titulu Veľký. Zapísal sa do dejín ako obranca pravej viery, ochranca slabých a trpiacich, no aj ako posol mieru. V roku 2014 vyšla v Dobrej knihe útla publikácia *Lev Veľký a jeho Tomus ad Flavianum*. Prináša čitateľom v bilingválnej edícii Levov list konštantínopolskému arcibiskupovi Flavianovi, týkajúci sa

²³⁴ JURÍKOVÁ, *Augustín, sv. ...* (2021), s. 290.

²³⁵ Tamže, s. 290.

kristologickej problematiky. Prekladu predchádza obsiahla úvodná štúdia, ktorej úlohou je kontextualizácia pápežovho listu, uvedenie čitateľa do problematiky a historického i kultúrneho kontextu doby. Autor sa v nej však nevyhol nepresnostiam, na ktoré upozorňuje recenzia Šimona Marinčáka. Pokiaľ ide o preklad, konštatuje: „Pre čitateľa je povzbudzujúcou skutočnosť, že sa prekladateľ neobmedzil len na jazykový preklad latinského textu, ale daný text aj pochopil a svoj preklad posadil do dobového kultúrno-religiózneho kontextu. A tak preklad, hoci je originálu verný, v slovenskej dikcii obsahuje tiež prvky dosvetľujúce význam latinských idiómov, pretože ich doslovný preklad by sám nevystihoval fenomén, ktorý bol pisateľovi listu v danej dobe celkom zrejмый. Preto v slovenskom texte nachádzame tiež slová, ktoré podporujú ideu a vysvetľujú celkový zmysel textu, vložený do listu pápežom Levom.“²³⁶ Pozitívne možno na publikácii hodnotiť tiež snahu M. Lichnera priblížiť slovenskému čitateľovi komplexnosť teológie Leva Veľkého. Aby ju urobil zrozumiteľnejšou, „obohacuje svoj komentár k Levovej teológii o citáty a parafrázy z diel ďalších patristických autorov, ktorých myšlienky pokladal Lev za relevantné pre objasnenie danej problematiky. Ide predovšetkým o citácie z Augustína, ale aj z iných autorov; spomeňme aspoň Órigena, Tertulliana, Ambróza a ďalších. [...] Hoci citáty od patristických autorov sú v Lichnerovom texte neraz citované len v latinčine, bez uvedenia slovenského prekladu, predsa však pomáhajú čitateľovi utvoriť si lepší obraz o danej problematike.“²³⁷

²³⁶ MARINČÁK, Miloš Lichner: *Lev Veľký ...* (2016), s. 174.

²³⁷ ANDOKOVÁ, Miloš Lichner: *Lev Veľký ...* (2014), s. 77.

Druhá monografia nesie názov *Teologický svet pápeža svätého Leva Veľkého v dobovom kontexte* (2022) a má dve základné časti. Prvá z nich (s. 38 – 213) zahŕňa prepracované, upravené, doplnené, príp. skrátené doteraz vydané autorove štúdie, ktoré sú zhrnuté do siedmich kapitol podľa svojho obsahu. Druhú časť monografie (s. 217 – 402) tvorí slovenský preklad vybraných Levových listov a homílií spolu s paralelnou edíciou latinského textu. Niektoré z nich, ako uvádza aj samotný autor (s. 31), už boli publikované, doplnil ich však o novovzniknuté preklady z leoniánskeho korpusu. Celkovo je do monografie zahrnutých dvadsať textov, dvanásť homílií a listov z obdobia pred Chalcedónskym koncilom a osem z obdobia po skončení koncilu. „Pri preklade M. Lichner rešpektuje významovú rovinu textu, prejavuje sa v ňom však istá nevyváženosť. Na mnohých miestach pristupuje k originálu s dávkou voľnosti, predovšetkým v rovine štylistiky, aby urobil Levovo dielo čítavejším a príťažlivejším pre dnešného čitateľa, no súčasne nachádzame miesta, ktoré sú až príliš zviazané originálom, syntaxou a dĺžkou latinských viet a čitateľ sa v nich veľmi ľahko stratí. Preklad sa tiež na viacerých miestach odchyľuje od pôvodného významu textu.“²³⁸

Z produkcie M. Lichnera pochádza takisto preklad *Pasťorálnej reguly sv. Gregora Veľkého*, ktorý vyšiel v bilingválnej podobe na DVD nosiči v roku 2025. Ide o kľúčové dielo pasťorálnej teológie, ktoré svätý Gregor napísal pre biskupa Jána z Ravenney a poskytuje ideálny obraz duchovného pastiera.

²³⁸ BRODŇANSKÁ, Miloš Lichner SJ: *Teologický ...* (2023), s. 230.

Dielo sa skladá zo štyroch častí a ponúka návod na zodpovedné vedenie veriacich.²³⁹

Keď hovoríme o prekladoch M. Lichnera, nesmieme zabudnúť ani na publikáciu *Statuta Ecclesiae antiqua*. Hoci sa konkrétne nedotýka žiadneho z pápežov, súvisí s nimi ako s kňazmi. *Statuta* totiž predstavujú hlavný dokument pre kánonické právo a liturgiu 5. storočia v galsko-rímskej cirkvi a ako také ovplyvnili v latinskej cirkvi vývoj, pokiaľ ide o chápanie sviatosti kňazstva. Táto ranocirkevná zbierka obsahuje 102 kánonov a jej predpokladaným autorom je kňaz s reformnými tendenciami, Gennadius z Marseille, ktorý ju spracoval v rokoch 476 – 485. Slovenský preklad, doplnený o bohatý poznámkový aparát a úvodnú kontextuálnu štúdiu, vyšiel v roku 2020 vo vydavateľstve Dobrá kniha.

2.5 Preklady starokresťanských autorov v učebných textoch a učebniciach

Vybrané texty latinských cirkevných otcov v bilingválnej podobe s krátkymi úvodmi a poznámkovým aparátom približuje M. Lichner aj v troch dieloch učebných textov *Vybrané pohľady na latinských autorov kresťanského staroveku I – III* (2014 – 2016) a vo vysokoškolskej učebnici *K prameňom ranokresťanskej latinskej tradície* (2017). Okrem prvého dielu učebných textov je spolu-autorkou publikácií K. Karabová. Všetky sú určené pre študentov

²³⁹ LICHNER, *Liber pastoralis ...* (2025).

bakalárskeho alebo magisterského štúdia teológie, filozofie, cirkevných dejín, cirkevného práva, ako aj pre poslucháčov špecializovanej nadstavby univerzity tretieho veku. „Vybrané texty nastoľujú dôležité teologické otázky a otvárajú študentom priestor na štúdium vývoja teologického myslenia i stálosti katolíckej tradície. Obsahová rôznorodosť textov, ktoré sa týkajú cirkevného práva, ranocirkevnej penitenčnej praxe, katechumenátu, kristológie, ekleziológie, pastorálnej teológie a teológie sviatostí, je pozitívom [...] učebníc“.²⁴⁰ Prvý diel obsahuje texty Cypriána z Kartága, Ambróza z Milána a Cézara Arleského, druhý už ponúka texty siedmich autorov: Ambróza z Milána, Vincenta Lerinského, Hilára z Poitiers, Augustína z Hipponu, Apponia, Chromatia z Akviley, Leva Veľkého; v tretej časti sú práce Ambróza, Augustína z Hipponu, Cézara z Arles, Apponia, Petra Chrysologa, Leva Veľkého a Gregora Veľkého. Navyše sú doňho zahrnuté texty kánonov synody v Elvíre a starobylé vyznanie viery *Fides Damasi*.²⁴¹ M. Lichner a K. Karabová považujú bilingválne vydanie textov za ústretový krok voči recipientom, aby mohli v prípade potreby porovnať preklad s originálom. Z daného dôvodu použili vlastnú stratégiu i vo vzťahu k biblickým citátom, ktoré prekladali sami, nepridŕžali sa kanonizovaného prekladu, čím zamýšľali otvoriť priestor na sledovanie odlišnosti starolatinských verzií, súčasného prekladu i stavby teologického argumentu.²⁴² „Zrejme v snahe o čo najpresnejší filologický

²⁴⁰ JURÍKOVÁ, Miloš Lichner – Katarína Karabová: *Vybrané pohľady ...* (2017), s. 23.

²⁴¹ Konkrétny výpočet textov jednotlivých autorov obsiahnutý v učebných textoch pozri v bibliografii.

²⁴² LICHNER a KARABOVÁ, *Vybrané pohľady ...* (2015), s. 7; LICHNER a KARABOVÁ, *Vybrané pohľady ...* (2016), s. 7.

preklad sú však vetné konštrukcie v slovenskej verzii často štylisticky neprijateľné, značne ovplyvnené latinskou syntaxou, s početným výskytom trpných konštrukcií. [...] Neadekvátnu štylistiku, významové posuny a ďalšie chyby v preklade však nemožno paušalizovať. V rámci druhého dielu sa určite netýkajú výberu zo spisov sv. Augustína a pri porovnávaní [...] sa tretí diel celkovo javí ako kompaktnejší a prepracovanejší, pripravený s väčšou pozornosťou“ [ako druhý diel].²⁴³

Následne vydaná učebnica *K prameňom ranokresťanskej latinskej tradície* do istej miery kopíruje učebné materiály z rokov 2014 – 2016.²⁴⁴ Je v nej prezentovaný výber z diel celkovo jedenástich starokresťanských autorov (Cyprián z Kartága – štyri texty, sv. Ambróz z Milána – šesť textov, Hilár z Poitiers – tri texty, Chromatius z Akviley – tri texty, Augustín z Hipponu – osem textov, Peter Chrysologus – jeden text, Vincent Lerinský – jeden text, Lev Veľký – štyri texty, Cézar Arleský – štyri texty, Gregor Veľký – tri texty, Apponius – dva texty), dokumenty z Elvírskej synody a tiež z koncilov v Paríži a v Orleáne. Učebnica teda opäť ponúka už vydané texty, avšak nie nekriticky. M. Lichner a K. Karabová jednotlivé preklady zrevidovali, o nové poznatky rozšírili úvodné slová aj poznámkový aparát. Všetky zmeny prispeli k skvalitneniu predkladaných textov. Eliminovali neadekvátnu štylistiku, významové posuny i ďalšie chyby v preklade, ktoré znižovali úroveň pôvodných učebných materiálov.

²⁴³ BRODŇANSKÁ, Miloš Lichner – Katarína Karabová ... (2018), s. 161n.

²⁴⁴ Učebnica je výsledkom medzinárodného vedeckého projektu č. z-17-104/0010-00 K prameňom ranokresťanskej latinskej tradície.

Dvadsaťpäť revidovaných textov²⁴⁵ dopĺňa v učebnici osemnásť nových prekladov spisov vyššie menovaných autorov, zväčša ich listov a homílií, ktoré na Slovensku doteraz neboli publikované. Texty cirkevných otcov sú funkčne doplnené o krátky životopis toho-ktorého autora, dokumenty zo synody a z koncilov o ich krátku charakteristiku a tiež o charakteristiku obdobia, v ktorom sa uskutočnili. L. Csontos v recenzii vyzdvihuje fakt, na ktorý upozornili aj samotní autori, že „bilingválne vydanie je ústretovým krokom voči študentom, aby na seminároch, na ktorých pracujú s textami, mohli priamo porovnať slovenský preklad s latinským originálom. Slovenský preklad sa pritom usiluje sčasti sledovať i latinské syntaktické väzby“.²⁴⁶

²⁴⁵ Spis sv. Ambróza z Milána *De mysteriis* (O tajomstvách) sa nachádza v prvej (s. 43 – 62) i druhej (s. 14 – 45) časti učebných textov a následne aj v učebnici (s. 114 – 146).

²⁴⁶ CSONTOS, Lichner, Miloš – Karabová, Katarína ... (2018), s. 96.

3

Súčasný trendy v preklade kázňovej tvorby do slovenčiny

Záujem o homiletickú tvorbu cirkevných otcov vzbudil u svojich žiakov na konci deväťdesiatych rokov 20. storočia D. Škoviera, keď sa M. Andoková na jeho podnet začala v rámci svojej diplomovej práce²⁴⁷ venovať štvrtej knihe Augustínovho spisu *De doctrina christiana* (O kresťanskej náuke), v ktorej hipponský biskup približuje vlastnosti dobrého kresťanského rečníka. Analýza tohto spisu a jeho pracovný preklad profesora Škovieru natoľko zaujali, že jej ponúkol možnosť publikovať preklad celého spisu v rámci práve sa rozbiehajúcej edície *Bibliotheca Antiqua Christiana*.²⁴⁸ Toto dielo²⁴⁹ napokon uzrelo svetlo sveta v roku 2004 a na jeho podklade začali vznikať viaceré kratšie či rozsiahlejšie vedecké štúdiá, ktoré sa venovali rozličným aspektom Augustínovho homiletického štýlu, ako aj vplyvu Cicerona, ktorý možno badať v jeho kázňach.²⁵⁰ Popri obsahu samotných kázní zaujímali autorku zvlášť štylistické prostriedky, ktoré kazateľ

²⁴⁷ ANDOKOVÁ, Marcela: *Vzťah sv. Augustína k rétorike podľa spisu „De doctrina christiana“* (dipl. práca). Bratislava: Filozofická fakulta UK 1999.

²⁴⁸ K edícii pozri bližšie kap. 2.1, s. 56 – 60.

²⁴⁹ K prekladu Augustínovho diela *O kresťanskej náuke* pozri bližšie kap. 2.1., s. 58.

²⁵⁰ Porov. napr. práce ANDOKOVÁ, *Augustín kazateľ* ... (2006), s. 57 – 68; ANDOKOVÁ, *Úskalia prekladu rétorického aparátu* ... (2008); ANDOKOVÁ, *Kazateľ hercom* ... (2009), s. 82–94; ANDOKOVÁ, *The role of captatio benevolentiae* ... (2016), s. 1 – 14; ANDOKOVÁ, *Demus pro spectaculis spectacula* ... (2018), s. 65 – 80; ANDOKOVÁ, *Je kázeň a kázeň* ... (2022), s. 16 – 35; a tiež monografia ANDOKOVÁ, *Rečnicke umenie* ... (2013).

používal, aby upútal pozornosť svojho publika, a tiež spôsob, akým je možné tieto štylistické figúry preložiť do slovenčiny.

Paralelne s jej prácami sa v oblasti Augustínovej kazateľskej tvorby začínajú objavovať aj štúdiá ďalšieho Škovierovho žiaka, R. Horku, ktorý vtedy ako mladý začínajúci kňaz pochopil význam uhladenej a presvedčivej reči z úst kazateľa. Obaja vtedy mladí bádatelia a vysokoškolskí pedagógovia si uvedomovali nielen dôležitosť skúmať Augustínove teoretické východiská, ale chceli tiež zistiť, do akej miery ich hipponský biskup sám aplikoval v praxi, a tak začali vznikať preklady prvých Augustínových homílií do slovenčiny, ktorých cieľom bolo potvrdiť Augustínovu teóriu v praxi a zároveň priniesť jeho teológiu ponúknutú jednoduchým jazykom, plným obrazov a rečníckych figúr, slovenským čitateľom, ktorí sa dovtedy mali možnosť stretnúť s Augustínovým myšlienkovým bohatstvom, predstaveným v kázňach, len v podobe krátkych fragmentov. Záujmom oboch autorov bolo obdobie Augustínovej protidonatistickej kontroverzie (zvlášť roky 396 – 411), keď musel hipponský biskup využiť všetky prostriedky svojej kultúry a výrečnosti na to, aby presvedčil schizmatikov k návratu do katolíckej cirkvi.²⁵¹ Jadrom Augustínovho protidonatistického kázania boli najmä tri zbierky exegetických homílií, v ktorých verš po verši (*ex ordine*) komentoval celé biblické texty. Ide o jeho výklady stupňových žalmov, známe pod názvom *Enarrationes in Psalmos* 119–133, ktoré Augustín alternoval s prvými šesnástimi výkladmi jeho rozsiahleho *Komentára k Jánovmu evanjeliu* (*Tractatus in Iohannis*

²⁵¹ K téme pozri bližšie zvlášť ANDOKOVÁ, *Rečnícke umenie ...* (2013), s. 61 – 64.

Euangelium 1–16). Obraz o Augustínovom protidonatistickom kázaní v rokoch 407 – 408²⁵² dotvára ešte tretia zbierka, tentokrát venovaná výkladu prvého Jánovho listu pod názvom *Tractatus in epistulam Iohannis ad Parthos* (Komentár k Prvému Jánovmu listu), z ktorého bola na Slovensku v roku 2021 spolu s úvodnou štúdiou publikovaná prvá homília.²⁵³ Siedma homília tohto Komentára, ktorá obsahuje tiež známy Augustínov výrok: „miluj a rob čo chceš“ vyšla spolu s úvodnou štúdiou v časopise *Kultúrne dejiny* v roku 2025.²⁵⁴ Menej šťastia majú Augustínove výklady stupňových žalmov 119–133, z ktorých zatiaľ nebol do slovenčiny oficiálne publikovaný ani jeden, avšak s kratšími úryvkami²⁵⁵ z týchto exegetických homílií sa môžeme stretnúť v iných prácach venovaných Augustínovej kazateľskej tvorbe.

Na druhej strane dôležitú súčasť vedeckej práce zameranej na Augustínov homiletický korpus predstavujú u nás preklady jeho exegetických homílií, venovaných výkladu Jánovho evanjelia, ktoré vyšli v latinskom origináli súborne pod názvom *In Iohannis Euangelium tractatus libri CXXIV*. Z tohto komentára boli najskôr publikované prvé tri výklady. V časopiseckej forme ich uverejnil R. Horka v roku 2003.²⁵⁶ V roku 2007 nasledoval

²⁵² K datácii týchto Augustínových homiletických zbierok pozri bližšie ANDOKOVÁ – HORKA, *The Chronology of Augustine's Tractatus ...* (2019), s. 149 – 170.

²⁵³ ANDOKOVÁ, *Homiletická stratégia sv. Augustína ...* (2021), s. 7 – 26; preklad *Prvej homílie*, s. 12 – 26.

²⁵⁴ ANDOKOVÁ, „Miluj a rob, čo chceš.“ ... (2025), s. 250 – 267.

²⁵⁵ Úryvky z výkladov stupňových žalmov 119 – 133 boli čiastočne publikované napr. v monografii ANDOKOVÁ, *Rečnické umenie ...* (2013).

²⁵⁶ AUGUSTÍN, *Komentár k Jánovmu evanjeliu. Výklad 1 – 3*. Preklad z lat. originálu R. Horka. In: *Slovak Studies XXXV* (2003), Suppl. 2. Roma: Slovak Institute 2004, s. 19 – 74; HORKA, *Obrazová fabulácia ...* (2004), s. 1 – 18.

preklad ďalších troch výkladov (81–83) z pera M. Andokovej²⁵⁷ a v roku 2017, v rámci exegetickej monografie Pavla Farkaša, publikoval časť komentára opäť R. Horka. Išlo o výklady 112–120,²⁵⁸ v ktorých Augustín komentuje Jánove pašie. Napokon v roku 2022 Horka zverejnil celú prvú časť komentára (výklady 1–16) aj s monografickou štúdiou, opisujúcou ich vznik a rukopisnú tradíciu.²⁵⁹ Okrem toho vydal aj niekoľko prekladov jednotlivých homílií s komentármi v časopisoch a zborníkoch. Išlo najmä o homílie z tzv. *Dolbeauovho korpusu* 26 Augustínových homílií, ktoré François Dolbeau objavil v roku 1990 v Mestskej knižnici v Mohuči. Z týchto homílií Horka v roku 2009 publikoval *Dolb. 7*,²⁶⁰ krátky *post tractatum*, ktorý sa zaoberal odmietnutím biskupa pochovať katechumena v interiéri kostola. Z toho istého korpusu vydal v roku 2013 vo fakultnom časopise – ako produkt spoločnej práce so študentmi na seminári z latinského jazyka – homíliu *Dolb. 3*, ktorú Augustín predniesol na sviatok sv. Jána Krstiteľa.²⁶¹ Napokon v roku 2015 vyšiel ako monografia komentovaný preklad homílie *Dolb. 2*.²⁶² K týmto samostatným kázňam pripojil Horka aj dve položky z korpusu Augustínových *Sermones*. V roku 2016 komentovaný preklad vianočnej homílie *sermo* 191, kde sa zamestnal najmä na rétorický *ornatus* homílie²⁶³, a v roku 2017 ponúkol

²⁵⁷ AUGUSTÍN, *Komentár k Jánovmu evanjeliu. Výklad 81 – 83*. Preklad z lat. originálu M. Andoková. In: M. Vašek, *Aurelius Augustinus o tóli, milosti a predurčení*. Bratislava: IRIS 2007, s. 173 – 185.

²⁵⁸ HORKA, *Komentár Aurélia Augustína ...* (2017), s. 103 – 152.

²⁵⁹ AUGUSTÍN, *Komentár k Jánovmu evanjeliu ...* (2022).

²⁶⁰ HORKA, *Analýza nedávno objavenej homílie ...* (2009), s. 48 – 57.

²⁶¹ HORKA, POMŠÁR a JANČEK, *Homília sv. Augustína č. 239A ...* (2013), s. 19 – 43.

²⁶² HORKA, *Novoobjavená homília ...* (2015).

²⁶³ HORKA, *Rétorická analýza ...* (2016), s. 86 – 100.

sermo 277, ktoré predniesol Augustín na sviatok sv. diakona Vincenta (21. január) a venoval sa v ňom možnostiam a obmedzeniam, ktoré dáva človeku jeho telesná schránka.²⁶⁴

Analýza Augustínových homílií, ako aj práca na ich preklade, viedli napokon M. Andokovú a R. Horku k reflexii nad metodologickými zásadami, ktoré je vhodné uplatňovať pri ich prekladaní do súčasnej slovenčiny, aby sa v nich vhodným spôsobom zachoval nielen obsah, ale do istej miery aj forma, ktorá bola pre Augustínových súčasníkov taká prifaľživá. Výsledky týchto snáh boli publikované najmä v rámci výstupov ich spoločného projektu,²⁶⁵ ktoré prinášajú nový pohľad na to, ako možno sprístupniť hovorovú reč kazateľa neskorej antiky súčasnému recipientovi. Azda najkomplexnejšie zhrnutie ponúka ich spoločná štúdia pod názvom *Hovorová reč či literárne dielo? Ako sa vysporiadať s metodologickými úskaliami pri preklade Augustínových kázní*.²⁶⁶

Cieľom tejto štúdie bolo predstaviť vedeckej verejnosti viaceré relevantné možnosti prístupu k prekladu Augustínových kázní, a tak otvoriť odbornú diskusiu s ohľadom na posúdenie ich opodstatnenosti a primeranosti. Ide najmä o metodologické postupy používané pri preklade štylistických prostriedkov a hovorových prvkov v Augustínových homíliách. V tomto duchu autori publikácie nastolili otázku, či je vhodnejšie k týmto kázňam pristupovať ako k čisto literárnemu dielu, alebo vzhľadom na históriu ich zápisu treba vyvinúť pre ich priblíženie

²⁶⁴ HORKA, *Homília svätého Augustína č. 277 ...* (2017), s. 4 – 33.

²⁶⁵ Ide o projekt VEGA 1/0801/20 s názvom *Formálna a obsahová analýza hovorovej latinskej reči v neskorej antike na podklade kazateľskej činnosti Aurélia Augustína*.

²⁶⁶ ANDOKOVÁ a HORKA, *Hovorová reč či literárne dielo? ...* (2023), s. 186 – 198.

slovenskému recipientovi nový prístup. Metodologické zásady, ktoré na základe svojho výskumu sformulovali, aplikovali následne pri preklade Augustínových homílií tak, aby pretlmočili nielen ich obsah, ale aj formu. U tohto kresťanského rečníka nemá totiž forma len ozdobnú funkciu, ale predstavuje integrálnu a konštitutívnu súčasť jeho kázní, a resignovať na ňu by preto znamenalo nielen ochudobniť samotný preklad, ale občas aj úplne ignorovať pôvodný zámer rečníka-kazateľa.²⁶⁷ Autori ďalej zdôrazňujú, že od čias profesora M. Okála a jeho *Antickej metriky*²⁶⁸ metodológiu prekladu antického latinského textu v našom jazykovom prostredí komplexne a prakticky neriešil nikto z radov klasických filológov či teológov. Ani v rámci medzinárodnej diskusie o Augustínovom literárnom dedičstve sa otázkam vhodného prekladu jeho kázní nevenovala takmer nijaká pozornosť, ak nepočítame štúdie Georga Lawlessa, ktorý však prakticky mapuje iba výskyt rétorických figúr v Augustínových homíliách bez hlbšieho záujmu o samotnú metodológiu ich prekladu.²⁶⁹

Spracovanie špecifických metodologických postupov pre preklad Augustínových homílií je teda naozaj prekladateľskou potrebou, pretože predstavujú jedinečný segment antickej

²⁶⁷ Andoková a Horka poukazujú vo svojej štúdii na to, že súčasní prekladatelia Augustínových exegetických homílií do moderných jazykov nevenujú vždy dostatočnú pozornosť prekladu stylistických prostriedkov, ktoré sú prítomné v latinskom origináli, a ktoré môžu byť, prinajmenšom čiastočne, zaujímavé či prínosné aj pre dnešného čitateľa, resp. poslucháča. POROV. ANDOKOVÁ A HORKA, *Persuasive Function of Sound Figures ...* (2023), s. 151.

²⁶⁸ OKÁL, *Antická metrika ...* (1990).

²⁶⁹ POROV. napr. LAWLESS, *The Wedding at Cana ...* (1997), s. 35 – 80; LAWLESS, *Infirmitas ...* (2003), s. 107 – 118.

kresťanskej literatúry. Pravidlá, ktoré autori pri ich preklade použili, dokumentovali aj na konkrétnych príkladoch. A hoci sú vybrané z pomerne úzkeho výseku kazateľskej tvorby hipponského biskupa, konkrétne z prvej série výkladov *Komentára k Jánovmu evanjeliu* (Tr. euang. Ioh. 1–16), možno ich považovať za dostatočne reprezentatívne. Pomerne dobrá znalosť Augustínovho homiletického korpusu²⁷⁰ im totiž umožnila postulovať tézu, že uvedené pravidlá sú viac-menej platné pre väčšinu jeho kázní, keďže jeho kazateľský štýl sa v priebehu rokov zásadne nezmenil. M. Andoková a R. Horka zvolili tento segment Augustínovej homiletickej tvorby zvlášť preto, že jeho slovenský preklad vyšiel v roku 2022, a tak záujemca o metodológiu prekladu môže v ňom *in situ* skúmať javy, na ktoré chceli autori upozorniť. Prácu na metodológii prekladu Augustínových kázní nemožno však rozhodne považovať za ukončenú. Na oboch spomínaných autorov ako aj ďalších záujemcov čakajú nové výzvy spojené hlavne s otázkou, ako tieto cenné homiletické výtvory z neskorej antiky pretlmočiť do súčasnej reči tak, aby boli zrozumiteľné čo najširšiemu okruhu čitateľov a záujemcov o patristické texty.

²⁷⁰ Augustínov homiletický korpus s približne 900 položkami tvoria tieto zbierky jeho homílií: Komentár k Jánovmu evanjeliu (*In Iohannis euangelium tractatus*; 124 homílií, z ktorých záverečných 70 sú diktované výklady), Komentár k Prvému Jánovmu listu (*Tractatus in epistulam Iohannis*; 10 homílií), Komentár k žalmom (*Enarrationes in Psalmos*; 207 písaných aj ústne prednesených výkladov, z ktorých malú časť tvoria poznámky a diktované výklady), Príhovory (*Sermones*; v súčasnosti viac ako 600 homílií, ku ktorým vďaka objavom súčasných bádateľov pribúdajú stále nové).

4

Básnická tvorba starokresťanských autorov v slovenskom preklade

V súvislosti s riešením grantového projektu VEGA 1/0801/20: *Formálna a obsahová analýza hovorovej latinskej reči v neskorej antike na podklade kazateľskej činnosti Aurelia Augustina* pripravil R. Horka, inšpirujúc sa Augustínovým výrokom „Čo pomôže hrmot úst, ak je srdce nemé?“²⁷¹, aj vysokoškolskú učebnicu *Starokresťanská latinská poézia* (2020). Dôvodov pre jej vznik mal hneď niekoľko. V prvom rade chcel pomôcť čitateľom, „aby sa kresťanská poézia z úst presťahovala aj do srdca, biblického orgánu myslenia a duchovného uvažovania“. Druhým dôvodom bol fakt, že kresťanská poézia bola a dodnes je často zaznávaná – klasickí filológovia ju často hodnotili ako úpadkové obdobie latinskej spisby a teologické disciplíny ju používali len príležitostne a nebola pre ne významným zdrojom tradície. Ranokresťanskí autori, cirkevní otcovia však vkladali do básnických diel svoje duchovné poslanstvo a veršovaná podoba sa im neraz javila vhodnejšia pre ich poslucháčov ako na ohlasovanie, tak i na zapamätanie.²⁷²

²⁷¹ AUG. Tr. euang. Ioh. 9, 13 (CCL 36, s. 97): *Quid prodest strepitus oris muto corde?*

²⁷² HORKA, *Starokresťanská ...* (2020), s. 9n.

Z doteraz povedaného napriek tomu jasne vyplýva, že preklad veršovaných diel starokresťanských autorov stojí u nás skôr na periférii záujmu prekladateľov, čo je vzhľadom na tradíciu zachovať antické metrické systémy aj v preklade pochopiteľné. Z latinskej starokresťanskej literatúry máme v slovenskom preklade nateraz prístupné iba už spomínané dva hymny sv. Ambróza²⁷³ a epos *Venantia Fortunata* o sv. Martinovi z Tours.²⁷⁴ O preklad týchto diel sa zaslúžil R. Horka. Pri prebásnení Ambrózových hymnov, napísaných v jambickom trimetri, sa pridržal metrických zásad stanovených pre preklad antickej poézie do slovenčiny nestorom slovenskej klasickej filológie, profesorom M. Okálom, a oba hymny preložil do prízvučnej prozódie. *Fortunatus*, považovaný za posledného antického a prvého stredovekého básnika, napísal epos v daktylskom hexametri. Aj pri tomto preklade vychádzal R. Horka zo zásad prof. M. Okála a, ako konštatuje E. Juríková, „výsledok je veľmi vydarený“.²⁷⁵ E. Brodňanská k tomu ešte pridáva, že autor „preložil latinský časomerný daktylský hexameter prízvučným daktylo-trochejským nerýmovaným veršom, pričom dbal striktne aj na to, aby mal každý verš vzostupnú a zostupnú časť, ako to zodpovedá pravidlám skladania časomerného hexametra. Navyše reflektuje Fortunatovu záľubu v anagramoch [...] či aliteráciách [...], no neopomína napríklad ani polyptoton [...]. Horkov preklad je precízny, na patričnej odbornej úrovni, súčasne však vyniká

²⁷³ Pozri na s. 73.

²⁷⁴ Pozri na s. 74.

²⁷⁵ JURÍKOVÁ, *Venantius Fortunatus ...* (2022), s. 191.

poetikou, rytmikou a plynulosťou.“²⁷⁶ Viktor Wintner si všíma v recenzii rovnaké prednosti prekladu, obšírnejšie však upozorňuje aj na jeho nedostatky, ktoré „majú skôr okrajový charakter“. Dáva do pozornosti opakovane sa vyskytujúce daktyly začínajúce neprízvučnou slabikou,²⁷⁷ bohemizmy či menej známe slová, ktorým čitateľ nemusí celkom porozumieť.²⁷⁸

Z gréckeho jazykového prostredia bola, paradoxne, z bohatého diela sv. Gregora z Nazianzu preložená do slovenčiny práve značná časť jeho básnickej, nie prozaickej tvorby. Preklady niekoľkých Gregorových básní boli publikované samostatne vo vedeckých či popularizačných periodikách,²⁷⁹ autobiografická báseň *Môj život* (*De uita sua*)²⁸⁰ a morálna báseň *Proti ženám, čo sa príliš krásia*²⁸¹ vyšli v rámci edície *Starokresťanská knižnica*, no neskôr boli všetky básne v revidovanej podobe zahrnuté do niektorej z troch monografií venovaných poézii tohto autora. V roku 2012 vyšla vedecká monografia, ktorá predkladá komplexný pohľad na sedem básnických listov pertraktovaného cirkevného otca Východu (*Gregor z Nazianzu. Listy vo veršoch*). V úvodnej kapitole je v základných črtách predstavený život a dielo svätca. Básnické listy ako literárny žáner spolu

²⁷⁶ BRODŇANSKÁ, *Venancius Fortunátus ...* (2020), s. 112n.

²⁷⁷ K prekladateľským zásadám a ich aplikácii v súčasnom preklade antických metier pozri kap. 4.1.

²⁷⁸ WINTNER, Róbert Horka: *Venancius Fortunátus ...* (2023), s. 216.

²⁷⁹ V časopise *Jazyk a kultúra* v rokoch 2011 (č. 5 a 8), 2012 (č. 10) a 2013 (č. 13) a v časopise *Vertigo* v rokoch 2017 (v špeciálnom čísle), 2018 (č. 4) a 2024 (č. 1). V časopise *Jazyk a kultúra* vyšiel v roku 2012 (č. 9) aj preklad prozaického Gregorovho listu 51, ktorý bol určený jeho synovcovi Nikobulovi a týkal sa písania listov. Viac pozri v sumáre existujúcich prekladov na s. 135.

²⁸⁰ Pozri na s. 70.

²⁸¹ Pozri na s. 61 – 62.

s komplexným pohľadom na Gregorove listy vo veršoch predstavuje druhá kapitola, „ktorá je venovaná filologickej problematike a riadi sa pravidlami zužujúceho sa induktívneho postupu. [...] Obsahom tretej časti knihy je podrobná analýza štyroch skupín básnických listov v slovenskom preklade spolu s poznámkami k veršom, čo umožňuje čitateľovi priamo nahliadnuť do štruktúry Gregorových listov.“²⁸² Autorkou monografie i prekladu básní je E. Brodňanská, verše metricky upravil D. Škoviera. Spoločne „pripravili precízny preklad Gregorových básní v duchu pravidiel prízvuchej (či presnejšie sylabotonickkej) prozódie, ktorá je tým najvhodnejším prekladateľským spracovaním antickej časomieri v našich jazykoch.“²⁸³

Ďalšiu časť básnického diela Gregora z Nazianzu sprístupnila v roku 2020 vedecká monografia *Gregor z Nazianzu: Morálna poézia*, ktorá vzišla zo spolupráce Eriky Brodňanskej a Adriány Koželovej, podieľajúcej sa na interpretácii jednotlivých básní. Kniha má štyri základné časti.²⁸⁴ Úvodná kapitola predstavuje historický kontext a myšlienkové pozadie doby, v ktorej Gregor pôsobil, tiež jeho život a dielo. Druhá kapitola približuje Gregorovi morálnu poéziu spolu s jej rukopisnou tradíciou i modernými vydaniaми, tretia sa sústreďuje na výrazné motívy, ktoré vo veršoch rezonujú, a obsahom štvrtej kapitoly sú jednotlivé morálne básne v slovenskom preklade spolu s vysvetľujúcimi či doplnujúcimi poznámkami k veršom. Existujúce recenzie

²⁸² ZOZULÁK, Erika Brodňanská: *Gregor z Nazianzu ...* (2015), s. 157.

²⁸³ PANCZOVÁ, Erika Brodňanská: *Gregor z Nazianzu ...* (2013), s. 248.

²⁸⁴ Monografia bola vydaná ako hlavný výstup grantového projektu VEGA 1/0114/17 *Poemata moralia Gregora z Nazianzu*.

hodnotia publikáciu skôr vo všeobecnej rovine, nijako osobitne si nevšímajú ani kvalitu prekladu. Upozorňujú maximálne na formu: „Zvolili si [autorky] veľmi jednoduchý, prehľadný a logický spôsob ako básne rozdeliť – podľa použitého metra. Štyridsať morálnych básní rozdelili do štyroch skupín. Najpočetnejšiu tvorili básne v jambických veršoch (24), druhá najpočetnejšia skupina bola napísaná v elegickom distichu (11), ďalšiu skupinu tvoria básne v daktylskom hexametri (4) a jedna báseň sa riadila pravidlami prízvučnej poézie. [...] Je chvályhodné, že sa autorky podujali nielen na sprostredkovanie obsahu básní, ale využili svoju znalosť Gregorovej tvorby, skúsenosti pri preklade, svoju intuíciu a jemnosť a zachovali básne aj po formálnej stránke v pôvodných metrických systémoch.“²⁸⁵

O štyri roky neskôr, v roku 2024, vyšla vedecká monografia Eriky Brodňanskej, Zuzany Malinovskej a Jána Živčáka *Sv. Gregor z Nazianzu. Verše o sebe*,²⁸⁶ ktorá obsahuje kompletný preklad Gregorovej autobiografickej poézie (spolu 99 básní). Básne, prevedené do prízvučnej nápodoby klasických metier, sprevádza viac než tucet zasvätených štúdií a rozsiahly poznámkový aparát. Čitateľ tak môže odhaliť – ako sa uvádza na obálke knihy – autoportrét svätca očistený od schematických interpretácií, sledovať jeho básnický subjekt v smútku, pochybnostiach i v rozhorčení a zároveň sa nechať prevkapiť ironickými až sarkastickými veršami.

²⁸⁵ HRNČIAROVÁ, Erika Brodňanská – Adriána Koželová ... (2021), s. 65n.

²⁸⁶ Dielo bolo vydané v rámci riešenia grantového projektu VEGA 1/0109/21 *Poemata de se ipso Gregora z Nazianzu*. Táto práca bola podporená aj Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-20-0179.

Súčasťou *Prológu* monografie je podkapitola s názvom *Niekoľko poznámok k prekladu*, kde autori predstavujú teoretické východiská, ktoré sa viažu k modernej podobe antického prekladu, a isté modifikácie dosiaľ zaužívaných postupov, ktoré pri preklade Gregorových veršov použili. V rámci recenzentského posudzovania pred vydaním knihy R. Horka vo svojom posudku vyzdvihol práve túto časť ako „odvážny a vedecky veľmi prínosný počin“. Nakoľko sa práve prekladatelia básnických textov ranokresťanských autorov zamýšľajú aj nad formálnou stránkou prekladu poézie napísanej v antických metrách, považujeme za dôležité poukázať na jeho osobitosti a prístupy k nemu na Slovensku.

4.1 K prekladom poézie z klasických jazykov na Slovensku²⁸⁷

Na Slovensku je už od druhej polovice 20. storočia zjavná estetická priepasť medzi básnickými prekladmi z klasických jazykov a prekladmi z národných literatúr, pričom v ostatných rokoch sa táto priepasť ešte viac prehľbuje. Ide v zásade o prirodzený dôsledok profilácie jednotlivých prekladateľov. Vernakulárnu poéziu dlhodobo prekladajú prevažne básnici, avšak preklad z latinčiny či starej gréčtiny je takmer výlučne v kompetencii

²⁸⁷ Podkladom pre text tejto podkapitoly, ak sa neodkazuje inak, je nepublikovaný príspevok, ktorý odznel na medzinárodnej vedeckej konferencii *Festivale Tyrnaviense*, koňanej v Trnave 16. 12. 2024, a ktorý pripravil J. Živčák v spolupráci s E. Broďňanskou pod názvom *K prekladu autobiografickej poézie sv. Gregora z Nazianzu v intenciách zásad formulovaných prof. Miloslavom Okálom*.

klasických filológov, ktorí zväčša neprisudzujú svojej práci múžické kvality a nestotožňujú ju s umením, ale skôr s remeslom či dokonca s vedou. Kým v prekladoch novšej európskej i mimo-európskej poézie sa napríklad inverzie, archaizmy a poetizmy už od 60. či 70. rokov minulého storočia vnímajú ako esteticky bezcenné²⁸⁸ a básnický preklad sa usiluje o čo najprirodzenejšie vyznenie, prekladatelia z klasických jazykov dodnes siahajú po konštrukciách, ktoré sú na hranici zrozumiteľnosti.²⁸⁹ Konceptné špecifiká klasickofilologických prekladov znižujú ich viditeľnosť medzi bežnými čitateľmi aj medzi literárnymi vedcami a javí sa, že za to môže do istej miery translatologické myslenie profesora M. Okála, jeho spolupracovníkov a žiakov, no tento jav nemožno jednoznačne považovať za negatívny.

S prihliadnutím na rozčlenenie translatologických prístupov na deskriptívne a preskriptívne, ako ho začiatkom 80. rokov formuloval Gideon Toury, efekt Okálových ideí sa v dlhodobej perspektíve ukazuje ako veľmi preskriptívny. Klasickofilologická obec k nim dodnes pristupuje ako k dogme, ako k niečomu, čo je overené časom a hodné rešpektu. Svoj návrh na transpozíciu klasických metier do slovenčiny podľa vzoru Ferdinanda Stiebitza a českej tradície klasickofilologických prekladov z prvej polovice 20. storočia predstavil M. Okál v monografickej príručke *Antická metrika a prekladanie gréckej a latinskej poézie do slovenčiny*. Pravidlá, ktoré v nej roku 1990 navrhol,

²⁸⁸ FELDEK, *Z reči do reči* (1977), s. 9n, 34 – 39.

²⁸⁹ BRODŇANSKÁ, MALINOVSKÁ a ŽIVČÁK, *Gregor z Nazianzu ...* (2024), s. 14n.

platia ako zlatý štandard i v súčasnosti, hoci publikácia nemá výrazne preskriptívny charakter. Ten mala skôr Okálova prekladovokritická práca, o ktorej sa veľa nehovorí.²⁹⁰

M. Okál nebol zástancom inverzií a archaizmov, práve naopak – sám sa im vyhýbal, ako o tom svedčí opravené vydanie jeho prekladov homérskych eposov z roku 1986. Usiloval sa deformovať slovosled v najnižšej možnej miere a krkolomnosti vo svojich recenziách aj sám kritizoval.²⁹¹ Pokiaľ to filologická metóda a stiebitzovské pravidlá dovoľovali, nástojil na súlade medzi viazanou básnickou rečou a prirodzeným tokom slov. Ešte viac vítal prirodzený slovosled jeho žiak D. Škoviera.²⁹² Faktom však je, že nocionalnosť syntaxe a lexiky stojí v Okálovom systéme noriem na hierarchicky nižšej úrovni než metrická dokonalosť,²⁹³ čo azda súvisí aj s dobovým (z dnešného pohľadu príliš matematickým) vnímaním básnickej formy. V centre Okálovho sporu s mladšími prekladateľmi-básnikmi²⁹⁴

²⁹⁰ V časopiseckých recenziách na nitriansku inscenáciu Euripidových *Trójaniek* a na výber z Horatiovho diela vydaný v Tatrane v roku 1986 sa M. Okál ostro vyhranil voči koncepciám, ktoré nekorešpondovali so stiebitzovskou teóriou, napriek tomu, že uplatnené licencie pomohli prekladateľom dosiahnuť prirodzenejšiu syntax i lexikálnu aktuálnosť.

²⁹¹ Pozri napr.: OKÁL, Q. *Horatius Flaccus ...* (1988), s. 194n.

²⁹² ŠKOVIERA, Miloslav *Okál ...* (2013), s. 144.

²⁹³ Napríklad v zmienenej recenzii z roku 1988 na výber z Horatia (*Q. Horatius Flaccus: O umení básnickom. Satiry a Listy*) sa M. Okál venuje na šiestich stranách metrickým závähaniam a až potom sa v jednom odseku dotkne syntaktických krkolomností.

²⁹⁴ Prebásňovateľmi Okálom kritizovaných prekladov boli osobnosti, ktoré zásadne ovplyvnili vývoj básnického prekladu na Slovensku, či dokonca určili jeho smerovanie – Ľubomír Feldek, Štefan Moravčík, Daniel Hevier a Peter Štilicha. Dnes je už ťažké rekonštruovať, čo viedlo M. Okála k principiálnemu odmietnutiu práce mladších kolegov. Pri Ľ. Feldekovi a Š. Moravčíkovi azda zavážilo aj to, že neboli a dodnes nie sú prekladateľmi s potrebnou filologickou výbavou – ich preklady sú neraz prekladmi z druhej ruky. To však nijako neznižuje ich básnické zručnosti a schopnosť

nebola otázka estetickej kvality či nekvality, ale konflikt dvoch odlišných predstáv o formálnych štandardoch básnického prekladu, ako na to poukážeme ďalej v texte. Okálovi nasledovníci z radov klasických filológov sa ale v situáciách, keď požiadavky modernej slovenskej syntaxe prišli do konfliktu s metrickým pôdorysom, takmer vždy priklonili na stranu prozódie.²⁹⁵

Okálov technický, ba až matematický prístup k metrike je viditeľný najmä v názoroch na prízvukovanie jednoslabičných slov a predložiek, ale aj na kombinovanie jednoslabičných slov s plnovýznamovým dvojslabičným slovom v daktylskej stope. M. Okál striktno rozlišuje inherentne prízvukné (plnovýznamové) a inherentne neprízvukné (neplnovýznamové) jednoslabičné slová, pričom miešanie oboch kategórií je preňho znakom dilatantstva.²⁹⁶ Slová ako *kráľ*, *cieľ* či *hlas* by sa podľa neho nemali vyskytnúť v neprízvuknej pozícii a ťažká doba zasa nesmie padnúť na spojky či častice ako *ked'* alebo *už*. Rovnako je nutné dávať prízvuk na predložky, a nie na prvé slabiky plnovýznamových slov, ktoré za nimi nasledujú.²⁹⁷ V daktylských stopách nie sú možné kombinácie typu *že príde* alebo *až zašiel*.

Kolegovia a žiaci M. Okála pridali k týmto zásadám ešte zo pár ďalších, napríklad odporúčanie ukončovať jambický trimeter

esteticky pôsobiť aj na náročných čitateľov už viac než polstoročie. S odstupom času navyše pôsobí prekvapivo, že by sa práve L. Feldek a Š. Moravčík mali prevíňovať nedostatočnou citlivosťou na formálnu stránku poézie. Obaja dokázali, že sú virtuóznymi experimentátormi so slovnými hračkami, s rýmami i s rytmiami.

²⁹⁵ BRODŇANSKÁ, MALINOVSKÁ a ŽIVČÁK, *Gregor z Nazianzu ...* (2024), s. 15.

²⁹⁶ OKÁL, *Latinská štylistika ...* (2016), s. 241 a 265.

²⁹⁷ OKÁL, *Euripidove Trójanky ...* (1983), s. 403; OKÁL, *Q. Horatius Flaccus ...* (1988), s. 193n.

daktylskou klauzulou²⁹⁸ či návrh na redukciu štvor- a viacslabičných slov v daktylských veršoch, keďže tlak metrickej schémy núti čitateľa prízvukovať inak neprízvučnú štvrtú slabiku. Medzi klasickými filológmi sa tak stalo zvykom preferovať v daktylských veršoch jedno-, dvoj- alebo trojslabičné slová, aby nedošlo k nesúladu medzi metrickým pôdorysom a prirodzeným rozložením prízvukov. Využívanie tlaku metrickej schémy na umelé navodenie rytmu a na akcentáciu inak neprízvučnej štvrtej slabiky sa považuje až za neprofesionálne²⁹⁹.³⁰⁰

Vo všetkých týchto otázkach však uplatňovali verše slovenských básnikov a prekladateľov už okolo polovice 20. storočia menej striktný úzus. V očiach L. Feldeka, Š. Moravčika, D. Heviera a P. Štilichu bolo Okálovo chápanie prozódie príliš rigidné. Niektorí by mohli povedať, že nedorástli do jeho náročných štandardov a vyberali si ľahšiu cestu, v skutočnosti však ide o komplexnejší problém vývoja slovenského myslenia o preklade i toho, čo deskriptívna translatológia nazýva prekladovými *normami*.³⁰¹ V spore medzi M. Okálom a prekladateľmi

²⁹⁸ Kým podľa klasických filológov sa ako najvhodnejšia forma zakončenia v preklade jambického trimetra javí daktylská klauzula, teda trojslabičné slovo, resp. trojslabičný celok, Vojtech Mihálik pokladá za rovnako prijateľnú aj tzv. mužskú klauzulu, čiže zakončenie jednoslabičným prízvukným slovom (HORKA, *Jambický senár* ... (2014), s. 126 – 127), ktoré je v slovenskej pôvodnej i prekladovej jambickej poézii úplne bežné.

²⁹⁹ Tento princíp však začal striktnie presadzovať až D. Škoviera (*Miloslav Okál* ... (2013), s. 147), u M. Okála je prítomný skôr latentne a sám ho opakovane porušuje.

³⁰⁰ BRODŇANSKÁ, MALINOVSKÁ a ŽIVČÁK, *Gregor z Nazianzu* ... (2024), s. 16.

³⁰¹ Ako ukazujú G. Toury a Theo Hermans, prekladová prax sa v dejinách riadi normami, ktoré majú rôznu formu záväznosti – buď vznikajú na základe precedensu a spočívajú vo vzájomnom očakávaní istého konania, alebo sú postulované ako jediné akceptovateľné riešenia prekladateľských problémov. Menej záväzné normy sa najčastejšie manifestujú nepriamo, v samotných prekladoch. Tie rigidnejšie zasa bývajú formulované deklaratívne (v príručkách či v prekladateľských paratextoch), pričom

bez klasickofilologického vzdelania došlo, ako sme už naznačili vyššie, ku konfliktu dvoch odlišných noriem – Okálových zásad, ovplyvnených deklaratívne formulovanou stiebitzovskou teóriou, a životaschopnej línie domácej praxe, ktorú mladí prekladatelia intuitívne nasali napríklad z básnických prekladov Jána Smreka, ale aj z pôvodných zbierok poézie v dynamickejších podobách sylabotonického verša.³⁰² Jednoducho povedané, mierny nesúlad medzi prirodzeným rytmom a metrickou schémou sa nepovažuje za niečo, čo by kazilo zvukovú či celkovú estetickú kvalitu poézie, zvlášť ak je cieľom dosiahnuť významovo priezračnejší a syntakticky prirodzenejší verš. Aplikácia normy navyše vedie k potlačeniu istých črt originálu, pretože prekladateľ lavíruje medzi reprodukciou slov a ideí, medzi estetickým kánonom minulosti a očakávaniami súčasnosti, medzi vernosťou originálu a prívetivosťou pre prijímajúci kontext.

Čisto technické chápanie metriky je čoraz viac v protiklade s celkovou situáciou v slovenskom prekladateľstve, literatúre i literárnej vede.³⁰³ Súčasní autori vnímajú, že prekladateľská

na udržiavaní jedných i druhých sa podieľajú vzdelávacie inštitúcie (univerzity), ale aj vydavateľstvá, redaktori či prekladoví kritici. Konaniu v súlade s normami sa v danej komunite pripisuje pozitívna hodnota a prekladateľ sa im – väčšinou podvedome – podvoľuje s cieľom legitimizovať vlastnú prácu a dosiahnuť uznanie.

³⁰² Už v prvej polovici 20. storočia sa totiž v pôvodnej i prekladovej poézii na Slovensku stiera rozdiel medzi inherentne prízvuknými a neprízvuknými jednoslabičnými slovami, prízvuk na predložke sa stáva fakultatívnym, akceptujú sa štvorslabičné či dve dvojslabičné slová v úvode jambických veršov a v ich závere bežne figurujú jednoslabičné slová.

³⁰³ Citlivosť na špecifiká prízvuknej prozódie sa vytráca aj medzi poučenými čitateľmi, pretože hodnotná slovenská poézia vo viazanom verši už s výnimkou detských textov prakticky nevzniká. Aj samotná verzológia, ktorá v druhej polovici 20. storočia na Slovensku prekvitala ako protiváha k oficiálne pretláčaným marxistickým bádaniám, sa v súčasnosti dostáva do úzadia (BRODŇANSKÁ, MALINOVSKÁ a ŽIVČÁK, *Gregor z Názianzu ...* (2024), s. 15).

teória aj slovenčina ako prijímajúci jazyk sa s plynúcim časom menia a akokoľvek dobré a múdre sú zásady M. Okála, predsa si už žiadajú isté modifikácie. A keďže prekladové normy sú vo svojej podstate relatívne a zvrátiteľné, komunita klasických filológov ako prijala Okálove zásady za svoje, reprodukovala ich a každým novým prekladom im dodávala legitimitu, tak ich môže aj revidovať.

Doteraz dochádzalo k pokusom o revíziu na tomto poli len zriedka. V teoretickej rovine naposledy azda v štúdií Jozefa Kordoša o daktylskom hexametri v slovenčine, ktorá však vyšla v čase, keď sa už prekladu poézie z klasických jazykov venovalo čoraz menej ľudí.³⁰⁴ Štúdiá sa zaoberá problematikou slovenského prízvuku a jeho postavenia vo viacslabičných slovách v spojení s jednoslabičnými predložkami a jeho vplyvu na rytmus pri skladaní veršov. J. Kordoš upozorňuje, že v bežnej reči sa pred mnohoslabičnými slovami predložka prízvukovať nezvykne, a tak bazírovanie na tradícii povinného prízvuku na nej vedie v poézii – paradoxne – k odklonu od prirodzeného rytmu.³⁰⁵ Hoci sa v štúdiu upriamuje pozornosť na existujúce problémy, predsa neponúka jednoznačné riešenia a autor napokon konštatuje, že prekladateľovi epických veršov ostáva spoľahnúť sa viac-menej na vlastný cit pre rytmus a na činiteľ rytmickej zotrvačnosti pri čítaní veršov alebo vychádzať z prác svojich predchodcov.³⁰⁶

³⁰⁴ BRODŇANSKÁ, MALINOVSKÁ a ŽIVČÁK, *Gregor z Nazianzu ...* (2024), s. 16.

³⁰⁵ KORDOŠ, *Problematica prekladania ...* (2008), s. 37.

³⁰⁶ Tamže, s. 39.

Techniky prekladu antických metier do slovenčiny sa vo svojich štúdiách viackrát dotkol aj R. Horka. Zdôraznil, že je správne hľadať nové cesty a riešenia, aby sa prekladateľská teória mohla „buď utvrdiť v správnosti riešení, ktoré zastáva, alebo posunúť do novej výhodnejšej a prijateľnejšej polohy“. A hoci predpokladá, že značný počet inovatívnych pokusov sa skončí neúspechom, ponúknutá možnosť posunúť slovenskú prekladateľskú teóriu do novej dimenzie rozhodne stojí podľa neho za podstúpenie rizika.³⁰⁷ Ako praktický prekladateľ latinskej antickej poézie z prvých kresťanských storočí narazil pri práci na niekoľko metodologických problémov, ktoré dokumentuje na vlastných prekladoch týchto diel a v príspevku *Metodika prekladu starokresťanskej latinskej poézie* ponúka budúcim potenciálnym prekladateľom aj rady, ako si vybrať vhodný text, ako sa naň pripraviť, aké predbežné rozhodnutia treba pred začatím prekladu urobiť. Venuje sa tiež prekladu niektorých, najmä zvukových básnických figúr a trópov, ktoré môžu nielen zvýšiť úroveň prekladu, ale aj veľmi priblížiť výstup v prijímateľskom jazyku latinskej pôvodine.³⁰⁸ To považuje za azda to najdôležitejšie poslanie dobrého prekladu. V tomto duchu sa nesie aj jeho štúdiá o dvoch panegyrikoch na Sedulia: *Dvojité pocta Seduliovi ako ukážka neskoroantickej syntézy poetických žánrov*. Okrem širšieho kontextu, prekladu a analýzy oboch básní ponúka aj niekoľko poznámok k technikám prekladu, keďže oba panegyriky patria k žánru slovných hračiek a R. Horka sa ako prekladateľ snaží komunikovať s čitateľom nielen ich obsah, ale aj všetky

³⁰⁷ HORKA, *Jambický senár* ... (2014), s. 129.

³⁰⁸ HORKA, *Metodika prekladu* ... (2022), s. 108 – 131.

formálne roviny textu. Navyše konštatuje, že pokusy o preklad pomerne zložitých básní môžu odhaliť aj nové roviny a možnosti nášho materinského jazyka, pričom sa ale nesmie zabúdať na metrickú schému jednotlivých diel a pravidiel, ktorými sa jej zachovanie v preklade riadi.³⁰⁹

Naposledy sa od Okálových zásad rozhodli mierne odkloniť E. Brodňanská s J. Živčákom pri preklade autobiografickej poézie Gregora z Nazianzu. Usilovali sa o uvoľnenie³¹⁰ normatívneho systému typického pre filologické preklady smerom k dynamickejším podobám sylabotonického verša, vlastným ostatným líniam slovenskej prekladovej poézie.³¹¹ Napriek výnimkám, urobeným v snahe nerezignovať celkom na čitateľskú príťažlivosť veršov, však v básňach viackrát napli možnosti jazyka s cieľom „vyjaviť spôsob hovorenia vlastný autorovi“.³¹² Náročnejšiu syntax, prípadne aj zvýšenú mieru entropie zapríčinenú nadštandardným rešpektom k litere východiskového textu totiž nemožno, podľa ich slov, z prekladov antickej poézie úplne odstrániť.³¹³ Význam týchto špecifik výborne osvetľujú slová Josého Ortegu y Gasseta v zbierke esejí *Lesk a bieda prekladu*:

³⁰⁹ HORKA, *Dvojitá pocta Seduliovi ...* (2024), s. 141 – 146.

³¹⁰ Benevolentnejší prístup zvolili najmä k prízvukovaniu jednoslabičných slov a predložiek vo všetkých typoch metier a k používaniu štvor- a viacslabičných slov v daktylských veršoch (vrátane zakončenia druhého kola pentametra). Pri jambických veršoch uplatnili obe možnosti zakončenia bez toho, aby ktorúkoľvek z nich považovali za menejcennú. Rovnako na začiatku veršov využívali nielen jednoslabičný, ale aj choriambický začiatok, keď trojslabičné slovo alebo trojslabičný celok s prízvučnou slabikou nasledujúceho slova dáva choriamb (BRODŇANSKÁ, MALINOVSKÁ a ŽIVČÁK, *Gregor z Nazianzu ...* (2024), s. 15n).

³¹¹ BRODŇANSKÁ, MALINOVSKÁ a ŽIVČÁK, *Gregor z Nazianzu ...* (2024), s. 17.

³¹² ORTEGA Y GASSET, *Misère et splendeur ...* (2013), s. 71.

³¹³ BRODŇANSKÁ, MALINOVSKÁ a ŽIVČÁK, *Gregor z Nazianzu ...* (2024), s. 17n.

„Čitateľ si musí hneď od začiatku uvedomiť, že čítať preklad [antického textu] neznamena čítať krásnu literatúru, ale používať občas nezázivný nástroj, ktorý ho ako jediný preniesie do [sveta autora]. [Antické texty] potrebujeme preto, že sú nám cudzie, a preklad by mal podčiarknuť ich vzdialený a exotický charakter [...].“³¹⁴

Ortega y Gasset sa v úvahách o klasikoch stavia na stranu náročného prekladu s epistémickou hodnotou. Každá moderná kultúra by teda mala odieť latinské a starogrécke texty do svojského, jemne zadŕhavého jazyka, v ktorom sa bude ozývať síce vyrušujúce, ale mimoriadne poučné hrkotanie ruín. Preklady M. Okála a jeho žiakov dokazujú, že slovenským klasickým filológom sa takýto jazyk podarilo vytvoriť. Prekladové normy je ale potrebné pravidelne prehodnocovať a zdá sa, že čas na ich revíziu dozrel aj na Slovensku. Zdravo selektívny rešpekt k Okálovým zásadám môže byť zárukou, že sa príliš ľahko nevzdáme niečoho, čo prináša do domácej tradície ozvláštnenie a umožňuje čitateľom opustiť zaužívané vzorce čítania. Zvlášť ak si uvedomíme, že na Slovensku bude od klasických filológov čoraz viac závisieť aj samotné prežitie prízvučnej prozódie.³¹⁵

³¹⁴ ORTEGA Y GASSET, *Misère et splendeur ...* (2013), s. 69.

³¹⁵ Ak vynecháme latinčinárov a gréčtinárov, profesor Marián Andričik, narodený v roku 1964, je v súčasnosti najmladším slovenským prekladateľom ovládajúcim sylabotonicý verš. Miloslav Okál postupoval mimoriadne vizionársky, keď nevnímal preklad poézie ako výlučné právo básnikov a vyžadoval od filológov pri tvorbe sylabotonickeho verša remeselnú zručnosť.

Záver

Kvalitné – ako tomu nasvedčujú recenzie – slovenské preklady biblickej a starokresťanskej literatúry reflektujú jazykové kompetencie a odbornú pripravenosť ich prekladateľov, no tiež ochotu podstúpiť náročnú prácu, ktorá ďaleko presahuje hranice čirej reprodukcie, na ktorú stačí znalosť gramatiky či štandardný slovník. Väčšina týchto prekladateľov „prešla rukami“ prof. Daniela Škovieru, ba niektorí sú už žiakmi jeho žiakov. Práve jeho osobnosť a prekladateľská virtuosita tvoria pomyselný most medzi prekladateľským umením nestora slovenskej klasickej filológie, prof. Miloslava Okála, a generáciou prekladateľov, ktorá nastúpila po Nežnej revolúcii, keď bolo možné opäť sa otvorene hlásiť aj ku kresťanským koreňom Európy. Podobne ako u cirkevných otcov aj u prof. Škovieru sa navzájom dopĺňali a prelínali klasická vzdelanosť s kresťanstvom. Vychoval dve generácie slovenských klasických filológov a v klasických jazykoch, predovšetkým v gréčtine, zdokonaľoval aj budúcich teológov. „Jeho prekladateľská akribia a filologicko presný, no pritom štýlovo moderný a aj pre laickú verejnosť zrozumiteľný prístup k textom boli ocenené odborníkmi v podobe prekladateľskej ceny Jána Hollého i prémie Slovenského literárneho fondu“³¹⁶, stali sa však predovšetkým pevnými základmi,

³¹⁶ JURÍKOVÁ, *Professori Danieli Škoviera ...* (2011), s. 14.

na ktorých mohli jeho žiaci stavať a svojimi prekladmi oboha-
covať našu literatúru.

Súčasnosc prekladom príliš nepraje, či už z dôvodu pracovné-
ho vyťaženia kompetentných prekladateľov, alebo kvôli neade-
kvátnemu ohodnoteniu, ba až zaznávaníu fundovaného pre-
kladu na báze scientometrie, pričom jeho úradná kategorizácia
má nemalý finančný dopad na hodnotenie (zväčša univerzitné-
ho) pracoviska.³¹⁷ Napriek tomu slovenskí prekladatelia z kla-
sických jazykov neochabujú vo svojej práci a hľadajú cestu ako
sprístupniť slovenským čitateľom aj neľahké texty raného kres-
ťanstva. Odpovedajú na výzvy a využívajú možnosti, ktoré doba
prináša. Vznikajú preklady, ktoré sú výsledkom práce interdis-
ciplinárnych tímov, nie iba jednotlivcov. Na poli práce s Bibliou
či spismi cirkevných otcov je spolupráca odborníkov z oblasti kla-
sickej filológie, teológie, filozofie a literárnej vedy viac než vítaná.
Interdisciplinárny prístup a koordinovaná spolupráca odborní-
kov umožňuje interpretáciu diel v diachrónej aj v synchrónej
perspektíve a pomáha predstaviť jednotlivých autorov ako nad-
časových tvorcov, ktorých diela majú čo povedať aj dnešným čita-
teľom. V danej súvislosti vznikli (a vznikajú) mnohé z prekladov
ako hlavné výstupy riešenia projektov v rámci grantových schém
agentúr APVV, VEGA a KEGA. Napriek tomu, že vydané pre-
klady sú na základe stanovených podmienok agentúr zväčša ne-
predajné a vo fyzickej podobe sa dostanú len k relatívne úzkemu
okruhu čitateľov, ich dosah určite nie je zanedbateľný.

³¹⁷ LÁBAJ, *Súčasný stav prekladania ...* (2024), s. 243 – 244. Kratšie štúdie s prekladmi, publi-
kované v databázových časopisoch, sú napríklad cenené viac ako obsiahle monogra-
fické preklady.

Pohľad na slovenskú prekladovú tvorbu, venovanú gréckym a latinským starokresťanským autorom, ktorý sme v jednotlivých kapitolách ponúkli, rozhodne nepovažujeme za kompletný a vyčerpávajúci. Hoci komunita slovenských prekladateľov pôsobiacich na poli teológie, klasickej filológie či filozofie nie je nijako veľká,³¹⁸ nebolo pre nás jednoduché zmapovať celú prekladovú tvorbu, keďže doteraz neexistuje kompletná bibliografia, ktorá by zachytávala všetky práce z danej oblasti.³¹⁹ Monografia navzdory tomu obsahuje viac ako 150 položiek, čo je vskutku úctyhodné číslo, ak si uvedomíme, že biblistike či obdobiu raného kresťanstva sa u nás venuje len úzky okruh bádateľov/prekladateľov, a aj to až od deväťdesiatych rokov 20. storočia a navyše v dobe, v ktorej sa prekladanie stáva luxusom.

Jednou z výziev Škovierových žiakov je teda vychovať pokračujúcu generáciu mladých odborníkov v oblasti klasickej filológie či patristiky, ktorí by svoje nadšenie pretavili do práce na sprístupňovaní diel a myšlienkového odkazu ranokresťanských autorov, aby tak táto kontinuita, aj napriek istej spoločenskej nepravosti, nebola narušená a aby v budúcnosti mali ďalšie generácie prístup k tvorbe týchto autorov v materinskom jazyku, ako aj k ich aktuálnej interpretácii v rámci širšieho európskeho či svetového výskumu.

³¹⁸ Mnohí z týchto prekladateľov sa poznajú vďaka členstvu v Slovenskej jednote klasických filológov (SJKF) či v Slovenskej patristickej spoločnosti, ktorá ale združuje len pomerne malý okruh odborníkov na patristiku z radov slovenských teológov či klasických filológov.

³¹⁹ Tento zoznam sa priebežne dopĺňa a jeho nové vydanie plánuje v blízkej dobe publikovať Ivan Lábaj v rámci projektových aktivít Katedry klasickej a semitskej filológie FiF UK v Bratislave.

Resumé

In the 1990s, following the fall of Slovakia's communist regime, the country opened up to publishing biblical and early Christian literature. Among the Slovak professors of classical philology, Daniel Škoviera was a pioneer in this field of research, and consequently, under his tutorship, his students began to focus either on the works of early Christian writers and Church Fathers or on the study of Biblical Greek (*koiné*).

The personality and translation virtuosity of Prof. Škoviera create an imaginative bridge between the translation art of the first Slovak classical philologist, Prof. Miloslav Okál, and the generation of translators that emerged after the Velvet Revolution. As in the case of the Church Fathers, the personality of Prof. Škoviera was strongly influenced by both his classical education and his Christian background. He formed two generations of Slovak classical philologists and, at the same time, taught classical languages, predominantly Greek, to future Slovak theologians. His philologically precise yet stylistically polished translations, accessible to the broader public, were recognised by Slovak translation studies experts, who awarded him the Ján Hollý Translation Prize and the Slovak Literary Fund Award. Moreover, his work laid a solid foundation for his students to build upon and, subsequently, enrich our literature with their own translations.

Although the present day is not particularly favourable to translation work, whether owing to the heavy workload of qualified translators or to inadequate remuneration, even to the marginalisation of scholarly translation through scientometric criteria, Slovak translators of classical languages remain steadfast in their work, seeking ways to render accessible to Slovak readers even the challenging texts of early Christianity. Many translations emerge as the principal outputs of projects funded under the grant schemes of the APVV, VEGA, and KEGA national agencies and, as such, are, by the conditions laid down by the agencies, largely non-commercial and available in physical form only to a relatively narrow circle of readers. Limited awareness of existing translations, and thus of the linguistic accessibility of (often key) works by the Church Fathers and other early Christian authors, has a negative impact on the development of the disciplines and modes of thought in the fields to which these texts are relevant.

The present monograph, entitled *Tendencies in the Translation of Biblical and Early Christian Literature in Slovakia after 1989*, therefore offers a deeper insight into Slovak translation activity in this field. Through four chapters, divided into sub-chapters, it highlights not only which works have thus far been translated and annotated, and which projects or institutions have overseen their publication in both book and journal forms, but also observes the trends currently prevailing in the translation of early Christian and biblical literature in Slovakia, examines motivations behind them, and the aims they pursue. Furthermore, it focuses on presenting the results of Slovak translators' work rather than assessing them critically; i.e., the works are discussed primarily

through the words of reviewers who have commented on them in various scholarly and professional publications.

The opening chapter, *From Translating Homer to the Latin Bible*, introduces the reader to the issues of translation and approaches to it from antiquity to the present day. Two separate sub-chapters then present earlier Slovak translations of the Bible, as well as approaches to translating biblical texts in Slovakia in the 21st century. Over the past two decades, the work of the philologist H. Panczová, who integrates theory and practice and provides a methodology for translation, has had a significant influence on how such texts are rendered. An essential role in this field is also played by the annotated translations of biblical books (mainly Old Testament), which began to be produced at the Theological Faculty of Trnava University in the early years of the new millennium, motivated by the absence of professional commentary on Scripture in Slovak, as well as by translations of New Testament texts resulting from collaboration between biblical scholars and the Institute of Slavistics of the Slovak Academy of Sciences.

The following chapters are devoted to early Christian authors and translations of their prose and poetic works. Prose is covered in the second and third chapters, while poetry is dealt with in the fourth chapter. Whereas the second chapter and its five sub-chapters³²⁰ are primarily summarising and evaluative, the

³²⁰ The individual sub-chapters focus on translations published as part of the *Bibliotheca Antiqua Christiana* and *Starokresťanská knižnica* series and two anthologies, translations of the works of the Apostolic Fathers, translations of the writings of St. Augustine published outside of the series, translations of the works of popes, and finally translations of early Christian writings published in educational texts and textbooks.

third chapter, devoted to homiletic literature, more prominently presents current trends in the translation of Latin sermons and homilies into Slovak. Slovak scholars chiefly study the homilies of St. Augustine, which represent a unique segment of ancient Christian literature. The methodological principles formulated by M. Andoková and R. Horka for approaching their translation have also been applied in practice, enabling them to convey not only the content but also the form of Augustine's homilies. The work on the methodology of translating Augustine's sermons and homilies, however, cannot be regarded as complete. New challenges await both of the authors mentioned above and others interested in the field, chiefly the question of how to render these valuable homiletic works of late antiquity into contemporary language in a manner comprehensible to the broadest possible readership and to those interested in patristic texts.

Current tendencies are also reflected in the fourth chapter, which examines the poetic works of early Christian authors and their translation into Slovak. However, this area remains somewhat peripheral among translators in Slovakia, as is understandable given the tradition of preserving ancient metrical systems in translation. Nonetheless, such translations from both Latin and Greek are not absent in Slovakia. In fact, translators apply the rules established by Prof. Okál, yet increasingly recognise that translation theory and Slovak as the target language evolve, and that, however good and wise Okál's principles may be, certain modifications are now needed. Until now, attempts at revision in this field have been rare. Translation norms must, however, be regularly reassessed, and it appears that the time for such a revision has come in Slovakia as well.

Translation techniques have been addressed in studies by J. Kordoš, R. Horka, and J. Živčák, together with E. Brodňanská, who have suggested a possible direction for future work on these poetic texts. At the same time, their healthy, selective respect for Okál's principles may also guarantee that we do not abandon too readily something that enriches the domestic tradition of translating ancient poetry and encourages readers to move beyond established reading patterns.

The view of Slovak translation activity devoted to Greek and Latin early Christian authors presented in the monograph cannot be regarded as complete or exhaustive. Mapping the entire body of translations is no simple task, as there is still no comprehensive bibliography recording all works in this field, even though the community of Slovak translators active in theology, classical philology, or philosophy is not particularly large. Even so, the monograph includes more than 150 entries – an impressive number when one considers that only a small circle of scholars/translators in Slovakia focus on biblical studies or the early Christian period, and that even this has been the case only since the 1990s, and in a time when translation is becoming a luxury.

One of the challenges facing Škoviera's students is thus to train a further generation of young specialists in classical philology or patristics who will channel their enthusiasm into making the works and intellectual legacy of early Christian authors accessible, so that this continuity, despite certain societal obstacles, is not disrupted, and so that future generations may have access to these authors' works in their mother tongue, as well as to their up-to-date interpretation within broader European or global scholarship.

Preklady biblických textov na Slovensku v 21. storočí

Starý zákon

DUBOVSKÝ, Peter (ed.): *Komentáre k Starému zákonu. 1. zväzok. Genezis.*

Trnava: Dobrá kniha 2008.

DUBOVSKÝ, Peter (ed.): *Komentáre k Starému zákonu. 2. zväzok. Abdiáš,*

Jonáš, Micheáš. Trnava: Dobrá kniha 2010.

DUBOVSKÝ, Peter (ed.): *Komentáre k Starému zákonu. 9. zväzok. Žalmy*

120 – 150. Trnava: Dobrá kniha 2021.

DUBOVSKÝ, Peter (ed.): *Komentáre k Starému zákonu. 12. zväzok. Nahum,*

Habakuk, Sofoniáš. Kežmarok: Vivit 2024.

DUBOVSKÝ, Peter – PANCZOVÁ, Helena – TIŇO, Jozef (eds.): *Komentáre*

k Starému zákonu. 4. zväzok. Ozeáš, Joel, Amos. Kežmarok: Vivit 2015.

HROBOŇ, Bohdan (ed.): *Komentáre k Starému zákonu. 5. zväzok. Žalmy*

76 – 100. Trnava: Dobrá kniha 2018.

HROBOŇ, Bohdan (ed.): *Komentáre k Starému zákonu. 6. zväzok. Žalmy*

51 – 75. Trnava: Dobrá kniha 2017.

HROBOŇ, Bohdan – KACIÁN, Adrián (eds.): *Komentáre k Starému zákonu.*

7. zväzok. Žalm 119. Trnava: Dobrá kniha 2019.

HROBOŇ, Bohdan – KACIÁN, Adrián (eds.): *Komentáre k Starému zákonu.*

8. zväzok. Žalmy 101 – 118. Trnava: Dobrá kniha 2020.

HROBOŇ, Bohdan – KACIÁN, Adrián (eds.): *Komentáre k Starému zákonu.*

10. zväzok. Žalmy 26 – 50. Trnava: Dobrá kniha 2022.

HROBOŇ, Bohdan – KACIÁN, Adrián (eds.): *Komentáre k Starému zákonu.*

11. zväzok. Žalmy 1 – 25. Trnava: Dobrá kniha 2024.

TIŠŇO, Jozef (ed.): *Komentáre k Starému zákonu*. 3. zväzok. *Exodus*. Trnava: Dobrá kniha 2013.

TIŠŇO, Jozef: *Nová študijná Biblia Aloisiana (1. Genezis 1-11): doplnok ku Komentárom k Starému zákonu*. Kežmarok: Vivit 2016.

Nový zákon

DUBOVSKÝ, Peter (ed.): *Komentáre k Novému zákonu*. 1. zväzok. *Marek*. Trnava: Dobrá kniha 2013.

LAPKO, Róbert (ed.): *Jánovo evanjelium. Nový preklad a krátky komentár*. Bratislava: Veda 2019.

LAPKO, Róbert (ed.): *Jánovo evanjelium. Nový preklad a krátky komentár*. 2. rev. vyd. Bratislava: Postoj Media 2022.

LAPKO, Róbert (ed.): *List Rimanom. Nový preklad a krátky komentár*. Bratislava: Postoj Media 2023.

LAPKO, Róbert (ed.): *Lukášovo evanjelium. Nový preklad a krátky komentár*. Bratislava: Postoj Media 2021.

LAPKO, Róbert (ed.): *Druhý list Korint'anom. Nový preklad a krátky komentár*. Bratislava: Postoj Media 2023. Dostupné online: <http://www.slavu.sav.sk/index.php/books/4294-2/>.

LAPKO, Róbert (ed.): *Listy Galaťanom, Filipanom, Prvý Solúnčanom, Filemonovi. Nový preklad a krátky komentár*. Bratislava: Postoj Media 2024. Dostupné online: <http://www.slavu.sav.sk/index.php/books/4473-2/>.

LAPKO, Róbert (ed.): *Prvý list Korint'anom. Nový preklad a krátky komentár*. Bratislava: Postoj Media 2023. Dostupné online: <http://www.slavu.sav.sk/index.php/books/4291-2/>.

Prehľad slovenských prekladov starokresťanských textov (za posledné štvrtstoročie)

Ambróz z Milána

O dobre smrti – De bono mortis

In: Lichner, Miloš: Vybrané pohľady na latinských autorov kresťanského staroveku I. Vysokoškolské učebné texty. Trnava: Dobrá kniha 2014, s. 35 – 39.

In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: K prameňom ranokresťanskej latinskej tradície. Trnava: Dobrá kniha 2017, s. 98 – 102.

O pannách – De uirginibus

In: Lichner, Miloš: Vybrané pohľady na latinských autorov kresťanského staroveku I. Vysokoškolské učebné texty. Trnava: Dobrá kniha 2014, s. 40 – 42.

In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: K prameňom ranokresťanskej latinskej tradície. Trnava: Dobrá kniha 2017, s. 102 – 104.

O skone brata Satyra. In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: K prameňom ranokresťanskej latinskej tradície. Trnava: Dobrá kniha 2017, s. 147 – 175.

O tajomstvách – De mysteriis.

In: Lichner, Miloš: Vybrané pohľady na latinských autorov kresťanského staroveku I. Vysokoškolské učebné texty. Trnava: Dobrá kniha 2014, s. 43 – 62.

In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: Vybrané pohľady na latinských autorov kresťanského staroveku II. Vysokoškolské učebné texty. Trnava: Dobrá kniha 2015, s. 14 – 45.

In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: K prameňom ranokresťanskej latinskej tradície. Trnava: Dobrá kniha 2017, s. 114 – 147.

Vyznanie viery: Explanatio symboli. In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: Vybrané pohľady na latinských autorov kresťanského staroveku III. Vysokoškolské učebné texty. Trnava: Dobrá kniha 2016, s. 48 – 49.

Výklad viery. In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: K prameňom ranokresťanskej latinskej tradície. Trnava: Dobrá kniha 2017, s. 104 – 113.

ANDOKOVÁ, Marcela – HORKA, Róbert: *Konečná porážka arianizmu v Miláne: List 76 svätého Ambróza adresovaný sestre Marcelline o vydaní baziliky.* In: Teologický časopis, 12 (2014), č. 1, s. 35 – 48.

HORKA, Róbert: *Hymny Aeterne rerum conditor a Deus creator omnium svätého Ambróza.* In: Acta Facultatis theologiae Universitatis Comenianae Bratislavensis, 8 (2011), č. 1, s. 70 – 103.

LICHNER, Miloš – HORKA, Róbert: *Vysvetlenie vyznania viery, O sviatosťach, O tajomstvách.* Starokresťanská knižnica, zv. 9. Monografická štúdia, preklad, poznámky a indexy Miloš Lichner. Trnava: Dobrá kniha 2017.

Anonym

Život sv. Olympie. In: Sv. Makrína, Melánia a Olympia. H. Panczová (ed.). Starokresťanská knižnica, zv. 3. Úvody, preklad a poznámky H. Panczová. Bratislava / Trnava: Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave / Dobrá kniha 2008, s. 163 – 175.

Anonym (= Gennadius Masilliensis?)

LICHNER, Miloš SJ: *Statuta Ecclesiae antiqua*. Trnava: Dobrá kniha 2020.

Apoštolskí otcovia

GÁBRIS, Karol: *Spisy apoštolských otcov*. Bratislava: Evanjelická bohoslovecká fakulta UK 2004.

MORDEL, Štefan: *Diela Apoštolských Otcov. Pojednanie o dielach Apoštolských Otcov a spisy zo života prvotnej cirkvi*. Spišské Podhradie: Nadácia Kňazského seminára biskupa Jána Vojtaššáka 2007.

Apponius

In canticum canticorum expositio, liber 3,25-30. In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: *Vybrané pohľady na latinských autorov kresťanského staroveku III. Vysokoškolské učebné texty*. Trnava: Dobrá kniha 2016, s. 138 – 143.

3. kniha *Komentára k Piesni piesní 3,25-30*. In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: *K prameňom ranokresťanskej latinskej tradície*. Trnava: Dobrá kniha 2017, s. 493 – 499.

Úvod do Komentára k Piesni piesní

In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: *Vybrané pohľady na latinských autorov kresťanského staroveku II. Vysokoškolské učebné texty*. Trnava: Dobrá kniha 2015, s. 144 – 146.

In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: *K prameňom ranokresťanskej latinskej tradície*. Trnava: Dobrá kniha 2017, s. 490 – 492.

Atanáz Alexandrijský

ŠESTÁK, Cyril: 39. list sv. Atanáza Alexandrijského. In: *Teologický časopis*, 9 (2011), č. 1, s. 5 – 18.

Augustín z Hipponu

Boží štát. 2. zv. Preklad z lat. originálu J. Kováč, Š. Dian, M. Pätoprstý.

Bratislava: Spolok sv. Vojtecha v Trnave / Lúč 2005.

De fide et operibus – O viere a skutkoch. Preklad z lat. originálu a poznámky Rastislav Nemec. In: *Pluralita myslenia v tradícii kresťanského staroveku a stredoveku.* M. Lichner, R. Nemec, M. Andoková a C. Šesták, (eds.). Trnava: Dobrá kniha 2014, s. 81 – 112.

De Trinitate – O Trojici (prológ, knihy I, 1, 2, 4, 7; IV, 27; XV, 5, 47, 51)

In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: *Vybrané pohľady na latinských autorov kresťanského staroveku II.* Vysokoškolské učebné texty. Trnava: Dobrá kniha 2015, s. 115 – 141.

In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: *K prameňom ranokresťanskej latinskej tradície.* Trnava: Dobrá kniha 2017, s. 289 – 314.

De Trinitate X. Preložila Gloria Braunsteiner. In: *Antológia – Patristika a Scholastika.* M. Chabada, M. Andoková (eds.). Bratislava: Dobrá kniha / Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave 2009, s. 34 – 47.

De Trinitate XIV. Preložila Marcela Andoková. In: *Antológia – Patristika a Scholastika.* M. Chabada, M. Andoková (eds.). Bratislava: Dobrá kniha / Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave 2009, s. 34 – 47.

Enchiridion. Príručka o viere, nádeji a láske. Starokresťanská knižnica, zv. 8. Monografická štúdia, preklad, poznámky a indexy Miloš Lichner. Trnava: Dobrá kniha 2016.

Komentár k Jánovmu evanjeliu. Výklad 1–3. Preklad z lat. originálu R. Horka. In: *Slovak Studies XXXV* (2003), Suppl. 2. Roma: Slovak Institute 2004, s. 19 – 74.

Komentár k Jánovmu evanjeliu. Výklad 81–83. Preklad z lat. originálu M. Andoková. In: M. Vašek: *Aurelius Augustinus o vôle, milosti a predurčení.* Bratislava: Iris 2007, s. 173 – 185.

-
- Komentár k Jánovmu evanjeliu. 1. časť: Jn 1 – 4.* Úvodnú štúdiu napísal a preložil Róbert Horka. Bratislava: Univerzita Komenského, Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta 2022.
- Komentár k Prvému Jánovmu listu, Homília 1.* In: Andoková, Marcela: *Homiletická stratégia sv. Augustína v Prvej homílii jeho Komentára k Prvému Jánovmu listu*. In: *Teologický časopis*, 21 (2021), č. 1, s. 12 – 26.
- Komentár k Prvému Jánovmu listu, Homília 7.* In: ANDOKOVÁ, Marcela: „Miluj a rob, čo chceš.“ *Siedma homília Augustínovho Komentára k Prvému Jánovmu listu v kontexte jeho polemiky s donatistami*. In: *Kultúrne dejiny*, 16 (2025), č. 2, s. 250 – 267.
- O katechizovaní úplných začiatčikov.* Starokresťanská knižnica, zv. 7. Úvodná štúdia, preklad, poznámky a indexy Miloš Lichner. Trnava: Dobrá kniha 2015.
- O kresťanskej náuke. O milosti a slobodnej vôli.* Preložili, úvodnú štúdiu napísali, poznámky a registre spracovali Marcela Andoková a Róbert Horka. Prešov: Petra 2004.
- O učiteľovi.* Preložil a poznámkami doplnil Daniel Škoviera. Epilóg napísal Ján Komorovský. Bratislava: Archa 1995.
- O zasvätenom panenstve.* Preklad Anabela Katreničová, Ján Krupa. Bratislava: Karmelitánske nakladateľstvo 2015.
- Samovravy. O nesmrteľnosti duše.* Preložili, úvodné štúdie napísali, poznámky a indexy spracovali Katarína Šotkovská a Jozefa Artimová. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave 2007.
- Sermo 4: Tractatus de Esau et Iacob.*
- In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: *Vybrané pohľady na latinských autorov kresťanského staroveku III. Vysokoškolské učebné texty*. Trnava: Dobrá kniha 2016, s. 54 – 105.
- In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: *K prameňom ranokresťanskej latinskej tradície*. Trnava: Dobrá kniha 2017, s. 210 – 253.

Sermo 5. Zápas anjela s Jakubom

In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: Vybrané pohľady na latinských autorov kresťanského staroveku II. Vysokoškolské učebné texty. Trnava: Dobrá kniha 2015, s. 96 – 115.

In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: K prameňom ranokresťanskej latinskej tradície. Trnava: Dobrá kniha 2017, s. 254 – 273.

Vyznania. Preklad z lat. originálu Ján Kováč. Bratislava: Lúč 1997.

Vyznania sv. Augustína (výber). Prel. Ján Kováč. In: Svätá láska. Edícia Populart. Rohovce: Interpopulart Slovakia 1995, s. 23 – 71.

Vyznanie viery: Sermo 215

In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: Vybrané pohľady na latinských autorov kresťanského staroveku III. Vysokoškolské učebné texty. Trnava: Dobrá kniha 2016, s. 52 – 53.

In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: K prameňom ranokresťanskej latinskej tradície. Trnava: Dobrá kniha 2017, s. 315.

6. *homília*. In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: K prameňom ranokresťanskej latinskej tradície. Trnava: Dobrá kniha 2017, s. 273 – 281.

106. *homília*. In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: K prameňom ranokresťanskej latinskej tradície. Trnava: Dobrá kniha 2017, s. 281 – 285.

272. *homília*. In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: K prameňom ranokresťanskej latinskej tradície. Trnava: Dobrá kniha 2017, s. 286 – 289.

80. *homília k Jánovmu evanjeliu*. In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: K prameňom ranokresťanskej latinskej tradície. Trnava: Dobrá kniha 2017, s. 316 – 323.

HORKA, Róbert: *Analýza nedávno objavenej homílie sv. Augustína Dolbeau 7: De sepultura catechumenorum a slovenský preklad textu*. In: Legislatívne texty Biblie, III. Pavol Farkaš (ed.). Bratislava: Univerzita Komenského – Nitra: Kňazský seminár sv. Gorazda 2009, s. 48 – 57.

-
- HORKA, Róbert – POMŠÁR, Július – JANČEK, Ján: *Homília sv. Augustína č. 239A auct.* (= Moguntanus 7, = Dolbeau 3) *O Hlase a Slove na Sviatok narodenia sv. Jána Krstiteľa*. Úvodná štúdia, komentár, slovenský preklad. In: *Acta Facultatis Theologicae Universitatis Comenianae Bratislavensis*, 10, (2013), č. 2, s. 19 – 43.
- KATRENIČOVÁ, Anabela: *Prírodnosť dobra a existencia zla v diele Aurélie Augustína „De natura boni“*. In: *Kultúrne dejiny*, 9 (2018), č. 2, s. 221 – 237.
- KATRENIČOVÁ, Anabela: *Virgo, Uxor, Vidua. Panenstvo, manželstvo a vdovstvo v učení Aurélie Augustína*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Filozofická fakulta 2021.
- LICHNER, Miloš, SJ: *Sv. Augustín. De cura pro mortuis gerenda. Starostlivosť, ktorú máme preukazovať zosnulým*. Trnava: Dobrá kniha 2020.

Bazil Veľký

- Povzbudenie mladým. Listy I* (r. 357 – 374). Preložil a vysvetlivky spracoval Daniel Škoviera. Úvodnú štúdiu napísal Cyril Šesták. Prešov: Petra 1999.
- Listy II* (r. 375 – 378). *Hexaémeron*. Preložil, úvodnú štúdiu napísal a vysvetlivky spracoval Daniel Škoviera. Prešov: Petra 2002.

Cézar z Arles

Homília – Sermo 25

- In: Lichner, Miloš: *Vybrané pohľady na latinských autorov kresťanského staroveku I. Vysokoškolské učebné texty*. Trnava: Dobrá kniha 2014, s. 65 – 71.
- In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: *K prameňom ranokresťanskej latinskej tradície*. Trnava: Dobrá kniha 2017, s. 431 – 437.

Sermo 6 – 6. homília

In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: Vybrané pohľady na latinských autorov kresťanského staroveku III. Vysokoškolské učebné texty. Trnava: Dobrá kniha 2016, s. 114 – 126.

In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: K prameňom ranokresťanskej latinskej tradície. Trnava: Dobrá kniha 2017, s. 412 – 423.

Sermo 7 – 7. homília

In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: Vybrané pohľady na latinských autorov kresťanského staroveku III. Vysokoškolské učebné texty. Trnava: Dobrá kniha 2016, s. 127 – 133.

In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: K prameňom ranokresťanskej latinskej tradície. Trnava: Dobrá kniha 2017, s. 423 – 428.

Sermo 9 – Vyznanie viery (Vyznanie viery z 9. homílie)

In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: Vybrané pohľady na latinských autorov kresťanského staroveku III. Vysokoškolské učebné texty. Trnava: Dobrá kniha 2016, s. 134 – 135.

In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: K prameňom ranokresťanskej latinskej tradície. Trnava: Dobrá kniha 2017, s. 429 – 431.

Cyprián z Kartága

Kniha o jednote Katolíckej cirkvi. Preložila Terézia Sukopová. In: *Studia Aloisiana.* Bratislava: Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave 2000, s. 367 – 380.

List – epistula 20. In: Lichner, Miloš: Vybrané pohľady na latinských autorov kresťanského staroveku I. Vysokoškolské učebné texty. Trnava: Dobrá kniha 2014, s. 6 – 8.

List – epistula 80

In: Lichner, Miloš: Vybrané pohľady na latinských autorov kresťanského staroveku I. Vysokoškolské učebné texty. Trnava: Dobrá kniha 2014, s. 31 – 32.

In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: K prameňom ranokresťanskej latinskej tradície. Trnava: Dobrá kniha 2017, s. 62 – 63.

Listy 76 – 81. Preložila Terézia Sukopová. In: Slávne svedectvo mučeníkov. Výber z najstaršej mučeníckej literatúry. H. Panczová (ed.). Starokresťanská knižnica, zv. 4. Výber textov a úvodná štúdiá C. Šesták SJ. Úvody k dielam, poznámky a indexy H. Panczová. Bratislava / Trnava: Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave / Dobrá kniha 2009, s. 259 – 272.

O modlitbe Pána – De Dominica oratione

In: Lichner, Miloš: Vybrané pohľady na latinských autorov kresťanského staroveku I. Vysokoškolské učebné texty. Trnava: Dobrá kniha 2014, s. 9 – 30.

In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: K prameňom ranokresťanskej latinskej tradície. Trnava: Dobrá kniha 2017, s. 16 – 53.

O padlých. Preložila Helena Panczová. In: Slávne svedectvo mučeníkov. Výber z najstaršej mučeníckej literatúry. H. Panczová (ed.). Starokresťanská knižnica, zv. 4. Výber textov a úvodná štúdiá C. Šesták SJ. Úvody k dielam, poznámky a indexy H. Panczová. Bratislava / Trnava: Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave / Dobrá kniha 2009, s. 227 – 255.

O správaní panien. Preložila Helena Panczová. In: O nepravnej ženskej kráse. H. Panczová (ed.). Starokresťanská knižnica, zv. 2. Preklad a poznámky H. Panczová a E. Brodňanská. Úvody H. Panczová, E. Brodňanská a P. Dubovský SJ. Bratislava / Trnava: Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave / Dobrá kniha 2007, s. 101 – 126.

Život a utrpenie sv. C. Cypriána, kartáginského biskupa a mučeníka, ako ho opísal jeho diakon Pontius. Preložila Terézia Sukopová. In: *Studia Aloisiana*. Bratislava: Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave 2004, s. 401 – 403.

3. list. In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: *K prameňom ranokresťanskej latinskej tradície*. Trnava: Dobrá kniha 2017, s. 54 – 59.

9. list. In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: *K prameňom ranokresťanskej latinskej tradície*. Trnava: Dobrá kniha 2017, s. 60 – 61.

Damas, pápež

Báseň 33. O svojom hrobe. Preložil. Daniel Škoviera. In: *Slávne svedectvo mučeníkov. Výber z najstaršej mučeníckej literatúry*. H. Panczová (ed.). Starokresťanská knižnica, zv. 4. Výber textov a úvodná štúdia C. Šesták SJ. Úvody k dielam, poznámky a indexy H. Panczová. Bratislava / Trnava: Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave / Dobrá kniha 2009, s. 369 – 371.

Didaché

GÁBRIŠ, *Spisy apoštolských otcov*. Bratislava: Evanjelická bohoslovecká fakulta UK 2004, s. 70 – 75.

HORKA, Róbert: *Didaché: história, súčasnosť a slovenský preklad spisu*. In: *Disputationes scientificae Universitatis Catholicae in Ružomberok*, 2 (2002), č. 2, s. 54 – 71.

MORDEL, Štefan: *Diela Apoštolských Otcov. Pojednanie o dielach Apoštolských Otcov a spisy zo života prvotnej cirkvi*. Spišské Podhradie: Nadácia Kňazského seminára biskupa Jána Vojtaššáka 2007.

Dokumenty prvých dvoch ekumenických snemov. Preložil, úvody a vysvetlivky spracoval Marcel Gajdoš. Prešov: Petra 1999.

Egeria

Pút' do Soätej zeme. Itinerarium Egeriae. Starokresťanská knižnica, zv. 1.

Preklad, úvod, poznámky a indexy H. Panczová. Bratislava / Trnava: Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave / Dobrá kniha 2006.

Eusebios

List o mučeníkoch vo Vienne a Lugdune (Eusebios, Cirkevné dejiny V.I-III).

Preložila Helena Panczová. In: Slávne svedectvo mučeníkov. Výber z najstaršej mučeníckej literatúry. H. Panczová (ed.). Starokresťanská knižnica, zv. 4. Výber textov a úvodná štúdia C. Šesták SJ. Úvody k dielam, poznámky a indexy H. Panczová. Bratislava / Trnava: Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave / Dobrá kniha 2009, s. 133 – 152.

Fides Damasi

In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: Vybrané pohľady na latinských autorov kresťanského staroveku III. Vysokoškolské učebné texty. Trnava: Dobrá kniha 2016, s. 108 – 111.

In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: K prameňom ranokresťanskej latinskej tradície. Trnava: Dobrá kniha 2017, s. 176 – 177.

Gerontios

Život sv. Melánie Mladšej. In: Sv. Makrína, Melánia a Olympia.

H. Panczová (ed.). Starokresťanská knižnica, zv. 3. Úvody, preklad a poznámky H. Panczová. Bratislava / Trnava: Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave / Dobrá kniha 2008, s. 95 – 146.

Gregor Veľký

Homilia XVII – Homiliarum XL in euangelia libri duo. In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: Vybrané pohľady na latinských autorov kresťanského staroveku III. Vysokoškolské učebné texty. Trnava: Dobrá kniha 2016, s. 162 – 189.

*Pastoračné pravidlá*³²¹. In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: K prameňom ranokresťanskej latinskej tradície. Trnava: Dobrá kniha 2017, s. 482 – 487.

Štyri knihy rozhovorov. In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: K prameňom ranokresťanskej latinskej tradície. Trnava: Dobrá kniha 2017, s. 478 – 481.

17. homília. In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: K prameňom ranokresťanskej latinskej tradície. Trnava: Dobrá kniha 2017, s. 456 – 477.

LICHNER, Miloš, SJ: *Liber pastoralis – Pastoračná regula sv. Gregora Veľkého.* Preklad a poznámky pod čiarou. Trnava: Dobrá kniha 2025.

Gregor z Nazianzu

Môj život (II, I, 11). Starokresťanská knižnica, zv. 10. Úvodná štúdia, preklad, poznámky a indexy Erika Brodňanská. Metrická úprava veršov E. Brodňanská a D. Škoviera. Trnava: Dobrá kniha 2017.

Proti ženám, čo sa príliš krásia. Preložila Erika Brodňanská. In: O nepravnej ženskej kráse. H. Panczová (ed.). Starokresťanská knižnica, zv. 2. Preklad a poznámky H. Panczová a E. Brodňanská. Úvody H. Panczová, E. Brodňanská a P. Dubovský SJ. Bratislava / Trnava: Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave / Dobrá kniha 2007, s. 127 – 144.

³²¹ Úryvok z druhej knihy, časť štvrtá.

-
- BRODŇANSKÁ, Erika: *Autobiografická poézia sv. Gregora z Nazianzu*. In: Vertigo – časopis o poézii a básnikoch, 5 (2017), špeciál, s. 25 – 29.
- BRODŇANSKÁ, Erika: *Fiktívne básnické listy Gregora z Nazianzu (aj) o vzdelaní*. In: Vertigo – časopis o poézii a básnikoch, 6 (2018), č. 4, s. 54 – 60.
- BRODŇANSKÁ, Erika: *Gregor z Nazianzu: Julianovi*. In: Jazyk a kultúra [online], 2 (2011), č. 5. Dostupné na internete: http://www.ff.unipo.sk/jak/5_2011/brodnanska.pdf.
- BRODŇANSKÁ, Erika: *Gregor z Nazianzu. Listy vo veršoch*. Prešov: Prešovská univerzita 2012.
- BRODŇANSKÁ, Erika: *Gregor z Nazianzu: Nikobulos otcovi (v túžbe po vzdelaní)*. In: Jazyk a kultúra [online], 2 (2011), č. 8. Dostupné na internete: http://www.ff.unipo.sk/jak/8_2011/brodnanska-skoviera.pdf.
- BRODŇANSKÁ, Erika: *Gregor z Nazianzu: Nikobulovi (o listoch; Epistula 51)*. In: Jazyk a kultúra [online], 3 (2012), č. 9. Dostupné na internete: http://www.ff.unipo.sk/jak/9_2012/brodnanska.pdf.
- BRODŇANSKÁ, Erika: *Gregor z Nazianzu: O povrchnosti telesného človeka (I,II,15)*. In: Jazyk a kultúra [online], 4 (2013), č. 13. Dostupné na internete: http://www.ff.unipo.sk/jak/13_2013/brodnanska.pdf.
- BRODŇANSKÁ, Erika: *Trikrát o ľudskej prirodzenosti. (Gregor z Nazianzu: Carmina moralia I,II,12; I,II,13; I,II,14)*. In: Jazyk a kultúra [online], 3 (2012), č. 10. Dostupné na internete: http://www.ff.unipo.sk/jak/10_2012/brodnanska.pdf.
- BRODŇANSKÁ, Erika – KOŽELOVÁ, Adriána: *Gregor z Nazianzu. Morálna poézia*. Prešov: Prešovská univerzita 2020.
- BRODŇANSKÁ, Erika – MALINOVSKÁ, Zuzana – ŽIVČÁK, Ján: *Sv. Gregor z Nazianzu. Verše o sebe*. Košice: Equilinia 2024.
- ŽIVČÁK, Ján – BRODŇANSKÁ, Erika: *Chrám Vzkriesenia v autobiografickej poézii Gregora z Nazianzu*. In: Vertigo – časopis o poézii a básnikoch, 2024, č. 1, s. 42 – 54.

Gregor z Nyssy

Menšie teologické spisy. Starokresťanská knižnica, zv. 14. Úvodná štúdia C. Šestáček. Preklad a poznámky Helena Panczová a Artur Bilyk CSsR. Úvody k dielam a indexy A. Bilyk CSsR. Bratislava / Trnava: Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave / Dobrá kniha 2022.

Eustathiovi: O Svätej Trojici, s. 34 – 55.

Grékom: Vysvetlenie na základe všeobecných pojmov, s. 62 – 85.

Ablatiovi: O tom, že nie sú traja bohovia, s. 92 – 123.

Simpliciovi: o viere, s. 128 – 142.

Proti Ariovi a Sabelliovi: O Otcovi a Synovi, s. 144 – 177.

Proti Makedoniánom: O Svätom Duchu, s. 182 – 237.

Teofilovi: Proti apollinaristom, s. 242 – 257.

Odpoveď na Apollinariov spis. Starokresťanská knižnica, zv. 15. Preklad a poznámky Helena Panczová a Artur Bilyk CSsR. Úvod C. Šestáček SJ a A. Bilyk CSsR. Indexy A. Bilyk CSsR. Bratislava / Trnava: Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave / Dobrá kniha 2022.

Posledné pozemské chvíle sv. Makríny. Z gréčtiny preložila Helena Panczová. In: *Studia Aloisiana*. Bratislava: Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave 2003, s. 345 – 347.

Výklad Veľpiesne (1. časť). *Prológ a Homílie 1 – 5.* Starokresťanská knižnica, zv. 6. Úvodná štúdia, preklad, poznámky a indexy Helena Panczová. Bratislava / Trnava: Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave / Dobrá kniha 2015.

Výklad Veľpiesne (2. časť). *Homílie 6 – 10.* Starokresťanská knižnica, zv. 12. Úvodná štúdia, preklad, poznámky a indexy Helena Panczová. Bratislava / Trnava: Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave / Dobrá kniha 2019.

Výklad Velpiesne (3. časť). Homílie 11 – 15. Starokresťanská knižnica, zv. 13. Úvodná štúdia, preklad, poznámky a indexy Helena Panczová. Bratislava / Trnava: Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave / Dobrá kniha 2020.

Život Mojžiša alebo O ceste k dokonalosti v cnosti. Starokresťanská knižnica, zv. 5. Úvod, preklad, poznámky a indexy Helena Panczová. Bratislava / Trnava: Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave / Dobrá kniha 2012.

Život sv. Makríny. In: Sv. Makrína, Melánia a Olympia. H. Panczová (ed.). Starokresťanská knižnica, zv. 3. Úvody, preklad a poznámky H. Panczová. Bratislava / Trnava: Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave / Dobrá kniha 2008, s. 43 – 75.

Hilár z Poitiers

De Adam. O Adamovi.

In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: Vybrané pohľady na latinských autorov kresťanského staroveku II. Vysokoškolské učebné texty. Trnava: Dobrá kniha 2015, s. 83 – 89.

In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: K prameňom ranokresťanskej latinskej tradície. Trnava: Dobrá kniha 2017, s. 184 – 189.

De Trinitate. O Trojici (I, 37; I, 38)

In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: Vybrané pohľady na latinských autorov kresťanského staroveku II. Vysokoškolské učebné texty. Trnava: Dobrá kniha 2015, s. 91 – 93.

In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: K prameňom ranokresťanskej latinskej tradície. Trnava: Dobrá kniha 2017, s. 190 – 193.

*Tractatus mysteriorum. Pojednanie o tajomstvách*³²²

In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: Vybrané pohľady na latinských autorov kresťanského staroveku II. Vysokoškolské učebné texty. Trnava: Dobrá kniha 2015, s. 82 – 83.

In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: K prameňom ranokresťanskej latinskej tradície. Trnava: Dobrá kniha 2017, s. 182 – 183.

Chromatius z Akviley

Sermo 30: De Ecclesiae nascentis exordiis – 30. homília. O počiatkoch Cirkvi

In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: Vybrané pohľady na latinských autorov kresťanského staroveku II. Vysokoškolské učebné texty. Trnava: Dobrá kniha 2015, s. 148 – 152.

In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: K prameňom ranokresťanskej latinskej tradície. Trnava: Dobrá kniha 2017, s. 198 – 203.

17A homília. In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: K prameňom ranokresťanskej latinskej tradície. Trnava: Dobrá kniha 2017, s. 196 – 199.

40. homília. In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: K prameňom ranokresťanskej latinskej tradície. Trnava: Dobrá kniha 2017, s. 204 – 207.

Ján Zlatoušty

List Rimanom. Preložila Helena Panczová. In: Slávne svedectvo mučeníkov. Výber z najstaršej mučeníckej literatúry. H. Panczová (ed.). Starokresťanská knižnica, zv. 4. Výber textov a úvodná štúdia C. Šesták SJ. Úvody k dielam, poznámky a indexy H. Panczová. Bratislava / Trnava: Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave / Dobrá kniha 2009, s. 83 – 92.

³²² Učebné texty ponúkajú záver diela, kde sa autor obracia na čitateľa.

Listy Olympii. In: Sv. Makrína, Melánia a Olympia. H. Panczová (ed.). Starokresťanská knižnica, zv. 3. Úvody, preklad a poznámky H. Panczová. Bratislava / Trnava: Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave / Dobrá kniha 2008, s. 179 – 282.

Kyriakova legenda

BABIC, Marek: *Inventio Sanctae Cruis: Kyriakova legenda o objavení svätého kríža*. In: Kultúrne dejiny, 5 (2014), č. 1, s. 101 – 118.

Lactantius

Milánsky edikt (Lactantius: Ako zomreli prenasledovatelia 48.2-12). Preložila Helena Panczová. In: Slávne svedectvo mučeníkov. Výber z najstaršej mučeníckej literatúry. H. Panczová (ed.). Starokresťanská knižnica, zv. 4. Výber textov a úvodná štúdia C. Šesták SJ. Úvody k dielam, poznámky a indexy H. Panczová. Bratislava / Trnava: Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave / Dobrá kniha 2009, s. 363 – 365.

O hneve Božom. De ira Dei. Z latinského originálu preložil a predslov napísal Tomáš F. Bajus. [Michalovce]: Excel enterprise 2005.

JIRKAL, Emanuel: *L. Caelius Firmianus Lactantius. O smrti prenasledovateľov I. Rímske impérium na ceste od tradičných kultov ku kresťanstvom*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta 2013.

Lev Veľký

List Flavianovi. In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: K prameňom ranokresťanskej latinskej tradície. Trnava: Dobrá kniha 2017, s. 392 – 409.

[*Sermo siue tractatus contra haeresim Eutychis habitus Romae in Basilica Sanctae Anastasiae* – Homília alebo traktát namierený proti heréze Eutycha, prednesená v Bazilike svätej Anastázie]. In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: Vybrané pohľady na latinských autorov kresťanského staroveku II. Vysokoškolské učebné texty. Trnava: Dobrá kniha 2015, s. 156 – 159.

Tractatus septem et nonaginta: Sermo 1 in Nativitate, Tractatus 21. In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: Vybrané pohľady na latinských autorov kresťanského staroveku III. Vysokoškolské učebné texty. Trnava: Dobrá kniha 2016, s. 154 – 159.

21. *homília.* In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: K prameňom rano-kresťanskej latinskej tradície. Trnava: Dobrá kniha 2017, s. 374 – 378.

63. *homília.* In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: K prameňom rano-kresťanskej latinskej tradície. Trnava: Dobrá kniha 2017, s. 378 – 386.

96. *homília.* In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: K prameňom rano-kresťanskej latinskej tradície. Trnava: Dobrá kniha 2017, s. 387–391.

LICHNER, Miloš, SJ: *Lev Veľký a jeho Tomus ad Flavianum. Preklad a analýza textu.* Trnava: Dobrá kniha, 2014.

LICHNER, Miloš, SJ: *Teologický svet pápeža svätého Leva Veľkého v dobovom kontexte. Preklad vybraných podstatných homílií a listov doplnený úvodnou monografickou štúdiou.* Trnava: Dobrá kniha 2022.

Tractatus I. De ordinatione sua, s. 217 – 219.

Tractatus II. Item alius in natale eiusdem, s. 220 – 223.

Tractatus XXI. Incipit de natale Domini, s. 224 – 229.

Tractatus LII. Incipit de passione Domini, s. 230 – 238.

Tractatus XXIII. Item alius de natale Domini, s. 239 – 248.

Epistula II, s. 249 – 250.

Tractatus X. Item alius de collectis, s. 251 – 258.

Epistula IX, s. 259 – 264.

Epistula XVII, s. 265 – 267.
Epistula XVIII, s. 268 – 270.
Epistula XIX, s. 271 – 275.
Epistula XXVIII. Tomus ad Flavianum, s. 276 – 299.
Epistula CVIII, s. 300 – 305.
Tractatus 62. Item alius de passione Domini, s. 306 – 315.
Tractatus 63. Item alius de passione Domini, s. 316 – 327.
Epistula CXXIV. Ad Monachos Palestinos, s. 328 – 345.
Epistula CXLIII, s. 346 – 347.
Epistula CLIII, s. 348 – 350.
Tractatus 96. Beati Leonis Papae contra Haeresim Eutichis dictus ad populum in basilica sanctae Anastasiae, s. 351 – 356.
Epistula CLXV (Tomus 2), s. 357 – 383.
Epistula CLXVII, s. 384 – 402.

Muratoriho zlomok

HORKA, Róbert: *Muratoriho zlomok: poznámky k textu a slovenský preklad*.

In: *Disputationes scientificae Universitatis Catholicae in Ružomberok*, 2 (2002), č. 4, s. 50 – 64.

Orleánsky koncil

Orleánsky koncil. Preklad kánonov. In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: *K prameňom ranokresťanskej latinskej tradície*. Trnava: Dobrá kniha 2017, s. 439 – 451.

Parížsky koncil

Parížsky koncil. Preklad textu. In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: *K prameňom ranokresťanskej latinskej tradície*. Trnava: Dobrá kniha 2017, s. 325 – 331.

Passiones

Aktá Karpa, Papyla a Agathoniky. Preložila Helena Panczová. In: Slávne svedectvo mučeníkov. Výber z najstaršej mučeníckej literatúry. H. Panczová (ed.). Starokresťanská knižnica, zv. 4. Výber textov a úvodná štúdia C. Šesták SJ. Úvody k dielam, poznámky a indexy H. Panczová. Bratislava / Trnava: Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave / Dobrá kniha 2009, s. 125 – 130.

Aktá mučeníkov z mesta Scilli. Preložila Helena Panczová. In: Slávne svedectvo mučeníkov. Výber z najstaršej mučeníckej literatúry. H. Panczová (ed.). Starokresťanská knižnica, zv. 4. Výber textov a úvodná štúdia C. Šesták SJ. Úvody k dielam, poznámky a indexy H. Panczová. Bratislava / Trnava: Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave / Dobrá kniha 2009, s. 155 – 161.

Umučenie Polykarpa. Preložila Helena Panczová. In: Slávne svedectvo mučeníkov. Výber z najstaršej mučeníckej literatúry. H. Panczová (ed.). Starokresťanská knižnica, zv. 4. Výber textov a úvodná štúdia C. Šesták SJ. Úvody k dielam, poznámky a indexy H. Panczová. Bratislava / Trnava: Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave / Dobrá kniha 2009, s. 95 – 113.

Umučenie sv. Perpetuy a Felicity. – Aktá sv. Perpetuy a Felicity. Preložila Helena Panczová. In: Slávne svedectvo mučeníkov. Výber z najstaršej mučeníckej literatúry. H. Panczová (ed.). Starokresťanská knižnica, zv. 4. Výber textov a úvodná štúdia C. Šesták SJ. Úvody k dielam, poznámky a indexy H. Panczová. Bratislava / Trnava: Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave / Dobrá kniha 2009, s. 179 – 223.

Umučenie svätej Krispíny. Preložila Marcela Andoková. In: Andoková, Marcela: Rečnícke umenie sv. Augustína v kázňach k stupňovým žalmom. Bratislava: Iris 2013, s. 191 – 194.

Peter Chrysologus

Sermo 43. In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: Vybrané pohľady na latinských autorov kresťanského staroveku III. Vysokoškolské učebné texty. Trnava: Dobrá kniha 2016, s. 146 – 151.

43. *homília.* In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: K prameňom rano-kresťanskej latinskej tradície. Trnava: Dobrá kniha 2017, s. 332 – 337.

[Pseudo]Cyprianus

Chvála mučeníctva. Preložila Helena Panczová. In: Slávne svedectvo mučeníkov. Výber z najstaršej mučeníckej literatúry. H. Panczová (ed.). Starokresťanská knižnica, zv. 4. Výber textov a úvodná štúdia C. Šesták SJ. Úvody k dielam, poznámky a indexy H. Panczová. Bratislava / Trnava: Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave / Dobrá kniha 2009, s. 285 – 308.

Sulpicius Severus

Vita sancti Martini Turonensis. Život svätého Martina z Tours. Prel. Miloš Lichner. Trnava: Vydavateľstvo Dobrá kniha, 2018. [CD-ROM].

Život svätého Martina z Tours. Starokresťanská knižnica, zv. 11. Monografická štúdia, preklad, poznámky a indexy Miloš Lichner. Trnava: Dobrá kniha 2019.

Synoda v Elvire

Synoda v Elvire (Španielsko). Preklad kánonov. In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: Vybrané pohľady na latinských autorov kresťanského staroveku III. Vysokoškolské učebné texty. Trnava: Dobrá kniha 2016, s. 12 – 45.

Elvírska synoda. Preklad kánonov. In: Lichner, Miloš – Karabová, Katariína: K prameňom ranokresťanskej latinskej tradície. Trnava: Dobrá kniha 2017, s. 66 – 93.

Tertullianus

O pestovaní ženskej krásy. Preložila Helena Panczová. In: O nepravej ženskej kráse. H. Panczová (ed.). Starokresťanská knižnica, zv. 2. Preklad a poznámky H. Panczová a E. Brodňanská. Úvody H. Panczová, E. Brodňanská a P. Dubovský SJ. Bratislava / Trnava: Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave / Dobrá kniha 2007, s. 17 – 51.

O závoji panien. Preložila Helena Panczová. In: O nepravej ženskej kráse. H. Panczová (ed.). Starokresťanská knižnica, zv. 2. Preklad a poznámky H. Panczová a E. Brodňanská. Úvody H. Panczová, E. Brodňanská a P. Dubovský SJ. Bratislava / Trnava: Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave / Dobrá kniha 2007, s. 55 – 99.

Povzbudenie mučeníkom. Preložila Helena Panczová. In: Slávne svedectvo mučeníkov. Výber z najstaršej mučeníckej literatúry. H. Panczová (ed.). Starokresťanská knižnica, zv. 4. Výber textov a úvodná štúdia C. Šesták SJ. Úvody k dielam, poznámky a indexy H. Panczová. Bratislava / Trnava: Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave / Dobrá kniha 2009, s. 165 – 175.

Tyconius

Liber Regularum – Kniha pravidiel. Preklad z lat. originálu a poznámky Marcela Andoková. In: Pluralita myslenia v tradícii kresťanského staroveku a stredoveku. M. Lichner, R. Nemec, M. Andoková, C. Šesták, (eds.). Trnava: Dobrá kniha 2014, s. 27 – 37.

Venantius Fortunatus

Život svätého Martina. Z latinského originálu preložil a úvodnú štúdiu napísal Róbert Horka. Bratislava: Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave 2019.

Vincent Lerinský

Commonitorium – Pojednanie na obranu starobylosti a univerzálnosti katolíckej viery proti svetským novinkám všetkých heretikov. In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: K prameňom ranokresťanskej latinskej tradície. Trnava: Dobrá kniha 2017, s. 342 – 369.

Commonitorium – Tractatus pro catholicae fidei antiquitate et universitate adversus profanas omnium haereticorum novitates. Preklad vybraných úryvkov. In: Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: Vybrané pohľady na latinských autorov kresťanského staroveku II. Vysokoškolské učebné texty. Trnava: Dobrá kniha 2015, s. 50 – 77.

Preklady iných gréckych alebo latinských autorov

Bonaventúra

Collationes k Hexaemeronu I-III. Úvodná štúdia a poznámky A. Dufferová OSU, preklad Alžbeta Dufferová OSU a Matúš Sitár. In: Antológia – Patristika a Scholastika. M. Chabada, M. Andoková (eds.). Trnava / Bratislava: Dobrá kniha / Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave 2009, s. 238 – 281.

Dionýz Areopagita

Timotejovi o mystickej teológii. Preklad a úvodná štúdia Juraj Vittek. In: Antológia – Patristika a Scholastika. M. Chabada, M. Andoková (eds.). Trnava / Bratislava: Dobrá kniha / Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave 2009, s. 90 – 117.

Rajmund Lullus

Krátke umenie. Úvodná štúdia, preklad a poznámky Peter Volek. In: Antológia – Patristika a Scholastika. M. Chabada, M. Andoková (eds.). Trnava / Bratislava: Dobrá kniha / Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave 2009, s. 282 – 337.

Tomáš Akvinský

O bytí a bytnosti. Úvodná štúdia, poznámky a preklad diela Peter Fotta OP. In: Antológia – Patristika a Scholastika. M. Chabada, M. Andoková (eds.). Trnava / Bratislava: Dobrá kniha / Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave 2009, s. 118 – 165.

O pravde. Úvodná štúdia, poznámky a preklad diela Peter Fotta OP. In: Antológia – Patristika a Scholastika. M. Chabada, M. Andoková (eds.). Trnava / Bratislava: Dobrá kniha / Teologická fakulta Trnavskej univerzity 2009, s. 118 – 125, 166 – 237.

Ján Duns Scotus

Ordinatio (prológ). Preklad a poznámky Michal Chabada. In: Antológia – Patristika a Scholastika. M. Chabada, M. Andoková (eds.). Trnava / Bratislava: Dobrá kniha / Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave 2009, s. 356 – 387.

Otázky k Aristotelovej metafyzike. Preklad a poznámky Michal Chabada. In: Antológia – Patristika a Scholastika. M. Chabada, M. Andoková (eds.). Trnava / Bratislava: Dobrá kniha / Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave 2009, s. 388 – 397.

Viliam Ockham

De connexione virtutum – O spojení cností. Preklad Rastislav Nemec. In: Pluralita myslenia v tradícii kresťanského staroveku a stredoveku. M. Lichner, R. Nemec, M. Andoková, C. Šesták (eds.). Trnava: Dobrá kniha 2014, s. 193 – 208.

Summa logicae. Úvodná štúdia, preklad a poznámky Rastislav Nemec. In: Antológia – Patristika a Scholastika. M. Chabada, M. Andoková (eds.). Trnava / Bratislava: Dobrá kniha / Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave 2009, s. 398 – 459.

Bibliografia

Pramene a preklady³²³

AUGUSTINUS Aurelius Hipponensis: *De doctrina Christiana libri IV*. CCL 32. J. Martin (ed.). Turnhout: Brepols 1962.

Biblia. Slovenský ekumenický preklad s deuterokánonickými knihami. Banská Bystrica: Slovenská biblická spoločnosť 2008.

Biblia Sacra iuxta Vulgatam Versionem, Hg. R. Weber and R. Gryson. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft 2007.

BOËTHIUS: *In Porphyrii Isagogen commentorum editio secunda*. CSEL 48. Ed. S. Brandt. [Vienna & Leipzig] 1906, s. 135 – 348.

HERODOTOS: *Dejiny*. Preložil, edičný návrh pripravil a úvodnú štúdiu napísal J. Špaňár. Bratislava: Tatran 1985.

HIERONYMUS Sophronius Eusebius: *Epistulae*. In: CSEL 54, 55, 56. I. Hilberg (ed.). Wien 1910 – 1918 (1996); CSEL 88. J. Divjak (ed.). Wien 1981.

HORATIUS: *O umení básnickom. Satiry a Listy*. Štúdiá Viliam Turčány. Preklad Ignác Šafár, Július Špaňár (podveršový preklad), Štefan Moravčík, Daniel Hevier, Lubomír Feldek (prebásnenie). Poznámky Július Špaňár, Ignác Šafár. Bratislava: Tatran 1986.

Hymny na posvätenie času I. Preložil Gorazd Zvonický. Rím: Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda 1975.

Hymny na posvätenie času II. Preložil Gorazd Zvonický. Rím: Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda 1975.

³²³ Uvádzame len preklady, ktoré sa nenachádzajú v rámci vyššie uvedených prehľadov. Ich opätovné uvedenie považujeme za redundantné.

-
- Hymny na posvätenie času III.* Preložil Gorazd Zvonický. Rím: Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda 1976.
- M. Tulli Ciceronis *Rhetorica*, Tomus II. A. S. Wilkins (ed.). Oxonii. e Typographeo Clarendoniano 1911. Scriptorum Classicorum Bibliotheca Oxoniensis.
- MIGNE, Jacques Paul: *Patrologiae Cursus Completus. Series Latina. Tomus XXII.* Paris 1845.
- Novum Testamentum Graece* (LXX), Hgg. B. and K. Aland, J. Karavidopoulos, C. M. Martini, B. M. Metzger. Münster/Westphalia. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft ²⁸2012.
- Písmo sväté. Nová zmluva a žalmy.* Slovenský ekumenický preklad. Banská Bystrica: Slovenská biblická spoločnosť 1995.
- PLINIUS Mladší: *Dopisy*. Prel. Ladislav Vidman. Praha: Svoboda 1988.
- Praefatio sancti Hieronymi presbyteri in Evangelio.* In: *Biblia Sacra iuxta Vulgatam versionem*. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft ³1983, s. 1515 – 1516.
- Prologus sancti Hieronymi in libro Iob.* In: *Biblia Sacra iuxta Vulgatam versionem*: Stuttgart, Deutsche Bibelgesellschaft ³1983, s. 731 – 732.
- Prologus sancti Hieronymi presbyteri in Pentateucho.* In: *Biblia Sacra iuxta Vulgatam versionem*, Stuttgart, Deutsche Bibelgesellschaft ³1983, s. 3 – 4.
- Q. Horati Flacci *Opera*. S. Borszák (ed.). Leipzig: BSB B. G. Teubner Verlagsgesellschaft 1984.
- QUINTILIANUS Marcus Fabius: *Institutio oratoria*. L. Radermacher, V. Buchheit (eds.). Leipzig: Teubner 1971.
- SENECA, Lucius Annaeus: *Epistula 90. Seneca pozdravuje svojho Lucilia*. Preložil Miloslav Okál. In: *Slovenské pohľady*, 1943, 59, č. 1, s. 30 – 38.
- SENECA, Lucius Annaeus: *Epistula 95*. Preložil Miloslav Okál. In: *Slovenské pohľady*, 1943, 59, č. 8-9, s. 500 – 505.
- SENECA, Lucius Annaeus: *Listy Luciliovi XI – XX*. Martin: Thetis 2012.

-
- SENECA, Lucius Annaeus: *Listy I*. Martin: Matica Slovenská 1947.
- SENECA, Lucius Annaeus: *Listy II*. Martin: Matica Slovenská 1947.
- Septuaginta*, Hg. A. Rahlfs. Stuttgart: Württembergische Bibelanstalt / Deutsche Bibelgesellschaft (German Bible Society) 1935.
- SILAN, Janko: *Hymny. Súborné dielo Janka Silana*. 6. zväzok. Editorsky pripravil J. Pašteka. Bratislava: Lúč 1997.
- Sväté Písmo Starého i Nového zákona*. Preklad a poznámky podľa vydání Spolku svätého Vojtecha v Trnave: Starý zákon z roku 1955 – Nový zákon z roku 1986. Úvody k jednotlivým spisom prof. Jozef Heriban, SDB. Rím: Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda 1995.
- TYCONIUS: *Liber regularum – Le Livre des Règles*. SC 488. Úvod, prekl. a poznámky J.-M. Vercruysse. Paris: Les Éditions du Cerf 2004.

Sekundárna literatúra³²⁴

- ANDOKOVÁ, Marcela: *Augustín kazateľ na pozadí diela „De doctrina christiana“*. In: *Studia Aloisiana: Ročenka Teologickej fakulty TU* 2005. Bratislava 2006, s. 57 – 68.
- ANDOKOVÁ, Marcela: *Čierna som, a predsa krásna. Tyconiov výklad Piesne piesní 1,5*. Bratislava: Iris 2020.
- ANDOKOVÁ, Marcela: *Demus pro spectaculis spectacula. The role of delectatio in Augustine's preaching activity*. In: *Systasis*, 32 (2018), s. 65 – 80.
- ANDOKOVÁ, Marcela: *Homiletická stratégia sv. Augustína v Prvej homílii jeho Komentára k Prvému Jánovmu listu*. In: *Teologický časopis*, 21 (2021), č. 1, s. 7 – 26.

³²⁴ V rámci sekundárnej literatúry neuvádzame opätovne publikácie, ktoré sú uvedené vyššie v rámci prehľadu prekladov.

-
- ANDOKOVÁ, Marcela: *Je kázeň a kázeň. Možnosti prekladu latinských výrazových prostriedkov do slovenčiny*. In: *Antika v kontexte storočí*. A. I. Koželová, J. Drengubiak (eds.). Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Filozofická fakulta 2022, s. 16 – 35.
- ANDOKOVÁ, Marcela: *Kazateľ hercom – Význam obrazu mímického divadla v Augustínových kázňach a v jeho teológii krstu*. In: *Antické kresťanství: liturgie, retorika, antropologie*. Sborník Patristické konference Olomouc 2008. V. Hušek, P. Kitzler, J. Plátová (eds.). Olomouc: Cyrilometodějská teologická fakulta Univerzity Palackého / Centrum pro práci s patristickými, středověkými a renesančními texty 2009, s. 82 – 94.
- ANDOKOVÁ, Marcela: *Lichner, M.: Augustín – O katechizovaní úplných začiatčníkov. Preklad, analýza textu*. Trnava: Dobrá kniha 2015 (*Starokresťanská knižnica, zväzok 7*). 184 s. In: *Teologický časopis*, 2 (2016), s. 80 – 82.
- ANDOKOVÁ, Marcela: *Miloš Lichner: Lev Veľký a jeho Tomus ad Flavianum: preklad a analýza textu*. In: *Teologický časopis*, 12 (2014), č. 2, s. 76 – 78.
- ANDOKOVÁ, Marcela: *„Miluj a rob, čo chceš.“ Siedma homília Augustínovho Komentára k Prvému Jánovmu listu v kontexte jeho polemiky s donatistami*. In: *Kultúrne dejiny*, 16 (2025), č. 2, s. 250 – 267.
- ANDOKOVÁ, Marcela: *Myseľ ako Boží obraz podľa De Trinitate XIV. Úvodná štúdia*. In: *Antológia – Patristika a Scholastika*. M. Chabada, M. Andoková (eds.). Bratislava: Dobrá kniha / Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave 2009, s. 48 – 61.
- ANDOKOVÁ, Marcela: *Rečnicke umenie sv. Augustína v kázňach k stupňovým žalmom*. Bratislava: Iris 2013.
- ANDOKOVÁ, Marcela: *Seneca filozof očami mladého Okála*. In: *Klasický filológ Miloslav Okál*. D. Škoviera, L. Buzássyová, J. Grusková (eds.). Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave 2014, s. 67 – 80.

ANDOKOVÁ, Marcela: *Slávne svedectvo mučeníkov. Výber z najstaršej mučeníckej literatúry*. Starokresťanská knižnica, zv. 4. H. Panczová (ed.). Bratislava: Teologická fakulta Trnavskej univerzity 2009. 402 s. In: Sambucus VI. Práce z klasickej filológie, latinskej medievalistiky a neolatinistiky. D. Škoviera, E. Juríková, N. Sipekiová (eds.). Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave 2010, s. 157 – 159.

ANDOKOVÁ, Marcela: *The role of captatio benevolentiae in the interaction between the speaker and his audience in Antiquity and today*. In: *Systasis* 29 (2016), s. 1 – 14.

ANDOKOVÁ, Marcela: *Tyconius a jeho chápanie cirkvi podľa spisu Kniha pravidiel. Úvodná štúdia*. In: *Pluralita myslenia v tradícii kresťanského staroveku a stredoveku*. M. Lichner, R. Nemec, M. Andoková, C. Šesták (eds.). Trnava: Dobrá kniha 2014, s. 11 – 26.

ANDOKOVÁ, Marcela: *Úskalia prekladu rétorického aparátu z diel sv. Augustína do slovenského prekladového textu*. In: Sambucus III. Práce z klasickej filológie, latinskej medievalistiky a neolatinistiky. D. Škoviera, E. Juríková (eds.). Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave 2008, s. 74 – 85.

ANDOKOVÁ, Marcela – HORKA, Róbert: *Hovorová reč či literárne dielo? Ako sa vysporiadať s metodologickými úskaliaми pri preklade Augustínových kázní*. In: *Konštantínove listy*, 16 (2023), č. 2. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre. Filozofická fakulta. Ústav pre výskum kultúrneho dedičstva Konštantína a Metoda, s. 186 – 198.

ANDOKOVÁ, Marcela – HORKA, Róbert: *Konečná porážka arianizmu v Miláne: List 76 svätého Ambróza adresovaný sestre Marcelline o vydaní baziliky*. In: *Teologický časopis*, 12 (2014), č. 1, s. 35 – 48.

ANDOKOVÁ, Marcela – HORKA, Róbert: *Persuasive Function of Sound Figures in Augustine's Homilies on the Psalms of Ascents and Their Translation into Modern Languages*. In: *Vox Patrum*, 85 (2023), s. 149 – 166.

-
- ANDOKOVÁ, Marcela – HORKA, Róbert: *The Chronology of Augustine's Tractatus in Iohannis evangelium 1-16 and Enarrationes in psalmos 119-133*. In: *Vox Patrum*, 39 (2019), č. 72, s. 149 – 170.
- ANDOKOVÁ, Marcela – MACHAJDÍKOVÁ, Barbora: *Directive Use of the Optative from Homer to the Greek Psalter*. In: *Journal of the Italian Research Group on "Origen and the Alexandrian Tradition"*, Adamantius 26 (2020), s. 461 – 471.
- ANDOKOVÁ, Marcela – TIŇO, Jozef: *Gottes Gnade und Gerechtigkeit im lateinischen Psalter*. In: *Lingua Vulgata. Eine linguistische Einführung in das Studium der lateinischen Bibelübersetzung*. R. Hoffmann (ed.). Hamburg: Helmut Buske Verlag 2023, s. 331 – 357.
- ANDRIČÍK, Marián: *Preklad pod lupou*. Levoča: Modrý Peter 2013.
- ARTIMOVÁ, Jozefa: *Bezekvivalentná lexika v niektorých prekladoch biblických textov do slovenčiny*. In: *Preklad a tlmočenie a jeho didaktická transformácia*. Prešov: Prešovská univerzita 2005, s. 169 – 181.
- ARTIMOVÁ, Jozefa: *Biblia - autor, text, preklad, prekladateľ, príjemca*. In: *Analytické sondy do textu 2. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie dňa 19. 4. 2005 v Banskej Bystrici*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici 2006, s. 92 – 100.
- ARTIMOVÁ, Jozefa: *Je Herodes liška, lišiak alebo...? O prekladaní mien živočíchov v biblických textoch*. In: *Analytické sondy do textu 3*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela 2008, s. 170 – 177.
- ARTIMOVÁ, Jozefa: *O prekladaní biblického textu do slovenčiny: osudy Roháčkovho prekladu*. In: *Preklad a kultúra 2*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa 2007, s. 369 – 380.
- ARTIMOVÁ, Jozefa: *Peňažné jednotky v novozákonných textoch a ich preklad*. In: *Sambucus VI. Práce z klasickej filológie, latinskej medievalistiky a neolatinistiky*. D. Škoviera, E. Juríková, N. Sipekiová (eds.). Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave 2010, s. 15 – 26.

-
- ARTIMOVÁ, Jozefa: *Translatologické problémy v biblickom texte*. In: Varia XIV: zborník materiálov zo XIV. Kolokvia mladých jazykovedcov. Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV 2006, s. 396 – 401.
- BABIC, Marek: *Inventio Sanctae Cruis : Kyriakova legenda o objavení svätého kríža*. In: Kultúrne dejiny, 5 (2014), č. 1, s. 101 – 118.
- BABIC, Marek: *Jirkal, Emanuel: L. Caelius Firmianus Lactantius: O smrti prenasledovateľov. Rímske impérium na ceste od tradičných kultov ku kresťanstvu*. In: Kultúrne dejiny, 6 (2015), č. 1, s. 107 – 109.
- Van BAVEL, Tarsicius, OSA: *Regula Augustína z Hippo. Úvod – preklad – komentár*. Prel. Ivan Kútňy. Zvolen: Jas v spolupráci s Umbrijskou provinciou augustiniánov Cascia (Taliansko) 2005.
- BEDNÁROVÁ, Katarína: *Dejiny umeleckého prekladu na Slovensku I. Od sakrálného k profánnemu*. Bratislava: Veda 2013.
- BEDNÁROVÁ, Katarína – KUSÁ, Mária – RYBÁROVÁ, Silvia: *Slovník prekladateľiek a prekladateľov: vedy o človeku a kultúre*. Bratislava: Veda 2024.
- La BONNARDIÈRE, A.-M.: *Augustin-a-t-il utilisé la „Vulgate“ de Jérôme?* In: BTT3 – Saint Augustin et la Bible. Paris: Éditions Beauchesne 1986, s. 303 – 312.
- BRODŇANSKÁ, Erika: *Miloš Lichner – Katarína Karabová: Vybrané pohľady na latinských autorov kresťanského staroveku II, III. Trnava: Dobrá kniha, 2015, 2016. 163 s. + 193 s.* In: Sambucus XIII. Práce z klasickej filológie, latinskej medievalistiky a neolatinistiky. E. Juríková, N. Sipekiová (eds.). Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave 2018, s. 159 – 162.
- BRODŇANSKÁ, Erika: *Miloš Lichner SJ: Teologický svet pápeža svätého Leva Veľkého v dobovom kontexte (Trnava: Dobrá kniha, 2022, 429 strán)*. In: Studia Theologica, 25 (2023), č. 1, s. 228 – 231.

-
- BRODŇANSKÁ, Erika: *Venancius Fortunátus: Život svätého Martina. Z latinského originálu preložil a úvodnú štúdiu napísal Róbert Horka. Bratislava: Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského 2019. 155 s. In: Sambucus XIV. Práce z klasickej filológie, latinskej medievalistiky a neolatinistiky. E. Juríková (ed.). Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave 2020, s. 112 – 114.*
- BRODŇANSKÁ, Erika – MALINOVSKÁ, Zuzana – ŽIVČÁK, Ján: *Sv. Gregor z Nazianzu. Verše o sebe. Košice: Equilinia 2024.*
- BURIAN, Jan: *Augustinus Aurelius, O učiteľ'ovi. Z latinskej pôvodiny preložil a poznámkami doplnil Daniel Škoviera. Doslov J. Komorovský: Aurelius Augustín, predchodca modernej semiológie, str. 91-96. Bratislava, Archa 1995, 96 str. In: Auriga-ZJKF, 40 (1998), č. 1–2, s. 127 – 128.*
- BURIAN, Jan: *Bibliotheca Antiqua Christiana – Kresťanská antická biblotéka. In: Auriga– ZJKF, 43 (2001), č. 1–2, s. 130 – 132.*
- BURIAN, Jan: *Sv. Augustín, O kresťanskej náuke. O milosti a slobodnej vôli [Bibliotheca Antiqua Christiana. Edičný rad Patrimonium, zv. 3]. Preložili, úvodnú štúdiu napísali, poznámky a registre spracovali M. Andoková a R. Horka. Prešov, Vydavateľstvo Petra 2004, 244 s. In: Auriga–ZJKF, 47 (2005), č. 1–2, s. 130 – 131.*
- BURIAN, Jan: *Sv. Augustín, Vyznania. Preložil Ján Kováč, úvod napísal Július Pašteka. Bratislava: Lúč 1997, 453 s. In: Auriga–ZJKF, 43 (2001), č. 1–2, s. 134 – 135.*
- BURIAN, Jan: *Sv. Bazil Veliký, Listy II (r. 375-378). Hexaémeron. Preložil, úvodnú štúdiu napísal a vysvetlivky spracoval Daniel Škoviera. Prešov, Náboženské vydavateľstvo Petra [Bibliotheca antiqua Christiana. Edičný rad Patrimonium, zv. 2] 2002, 296 s. In: Auriga– ZJKF, 45 (2003), č. 1–2, s. 122 – 123.*
- BÜCHNER, Karl: *Livius Andronicus und die erste künstlerische Übersetzung der europäischen Kultur. In: Symbolae Osloenses, 1979, zv. 54, s. 37 – 70.*

-
- CONTE, Gian Biagio: *Dějiny římské literatury*. Praha: KLP 2003.
- CŠONTOS, Ladislav: *Lichner, Miloš – Karabová, Katarína: K prameňom rano-kresťanskej latinskej tradície*. Trnava: Dobrá kniha 2017. In: Viera a život: časopis pre kresťanskú orientáciu, 28 (2018), č. 2, s. 95 – 96.
- CŠONTOS, Ladislav: *Miloš Lichner: Enchiridion: Príručka o viere, nádeji a láske*. Vyd. Dobrá kniha Trnava 2016, 216 s. In: Viera a život: časopis pre kresťanskú orientáciu, 26 (2016), č. 6, s. 93 – 94.
- CŠONTOS, Ladislav: *Rozvoj štúdia teológie na teologickej fakulte podmieňuje rozvoj vedeckého bádania*. In : Studia Bobolanum, 2011, č. 1, s. 83 – 100.
- DEBNÁR, Ján: *História prekladu a vydania prvého svätovoješského Svätého písma*. In: O preklade Biblie do slovenčiny a do iných slovanských jazykov. J. Doruľa (ed.). Bratislava: Slavistický kabinet SAV 1997, s. 247 – 283.
- DEKANOVÁ, Alexandra: *Egeria: púť do Svätej zeme/Itinerarium egeriae*. Vydala, preložila, úvod, poznámky a indexy napísala Helena Panczová. Bratislava - Trnava: Teologická fakulta Trnavskej univerzity - Dobrá kniha, 2006. 220 s. In: Slovenská literatúra: revue pre literárnu vedu, 54 (2007), č. 5, s. 396 – 398.
- DOSTÁLOVÁ, Růžena: *Překlad v antice*. In: Hermeneutika jako teorie porozumění. Petr Pokorný (ed.). Praha: Vyšehrad 2005, s. 221 – 228.
- ĐURICA, Ján: *Prehľad vydaní Biblie na Slovensku a ďalší výskum*. In: Biblia v interkonfesionálnom a kultúrnom kontexte na Slovensku. Sväté písmo v dialógu. J. Kyselica (ed.). Trnava: Dobrá kniha 2019, s. 97 – 115.
- FELDEK, Lubomír: *Z reči do reči*. Bratislava: Slovenský spisovateľ 1977.
- GÁBRIŠ, Karol: *List Diognétovi. Úvod a preklad*. In: Teologický zborník. I. Peres (ed.). Banská Bystrica: Slovenská biblická spoločnosť 1995, s. 23 – 34.
- GÁBRIŠ, Karol: *Martýrium Polykarpa – List zboru v Smyrne. Úvod a preklad*. In: Teologický zborník. I. Peres (ed.). Banská Bystrica: Slovenská biblická spoločnosť 1995, s. 35 – 47.

-
- GARCEAU, Ben: *The fidus interpres and the fact of slavery: Rethinking classical and patristic models of translation*. In: *Translation Studies*, 11 (2018), č. 3, s. 349 – 364.
- GENTZLER, Edwin: *Contemporary Translation Theories*. London: Routledge 1993.
- HERIBAN, J., *Príručný lexikon biblických vied*. Bratislava: Don Bosco 1998.
- HORKA, Róbert: *Analýza nedávno objavenej homílie sv. Augustína Dolbeau 7: De sepultura catechumenorum a slovenský preklad textu*. In: *Legislatívne texty Biblie*, III. Pavol Farkaš (ed.). Bratislava: Univerzita Komenského – Nitra: Kňazský seminár sv. Gorazda 2009, s. 48 – 57.
- HORKA, Róbert: *Didaché: história, súčasnosť a slovenský preklad spisu*. In: *Disputationes scienticae Universitatis Catholicae in Ružomberok*, 2 (2002), č. 2, s. 54 – 71.
- HORKA, Róbert: *Dvojité pocta Seduliovi ako ukážka neskoroantickej syntézy poetických žánrov*. In: *Hortus Graeco-Latinus Cassoviensis IV. Zborník príspevkov z klasickej filológie, latinskej medievalistiky a neolatinistiky*. J. Balegová, E. Brodňanská (eds.). Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach 2024, s. 132 – 149.
- HORKA, Róbert: *Homília svätého Augustína č. 277 na sviatok svätého mučeníka Vincenta o možnosti vidieť Boha telesným zrakom*. In: *Acta Facultatis theologiae Universitatis Comenianae Bratislavensis*, 14 (2017), č. 2, s. 4 – 33.
- HORKA, Róbert: *Hymny Aeterne rerum conditor a Deus creator omnium svätého Ambróza*. In: *Acta Facultatis theologiae Universitatis Comenianae Bratislavensis*, 8 (2011), č. 1, s. 70 – 103.
- HORKA, Róbert: *Jambický senár v prekladoch Miloslava Okála a Vojtecha Mihálka*. In: *Klasický filológ Miloslav Okál*. D. Škoviera, L. Buzássyová, J. Grusková (eds.). Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave 2014, s. 121 – 130.

-
- HORKA, Róbert: *Jednota a pluralita biblických prekladov vo vzájomnej korešpondencii sv. Augustína a sv. Hieronyma*. In: Teologický časopis, 13 (2015), č. 1, s. 19 – 28.
- HORKA, Róbert: *Komentár Aurélia Augustína k Jánovmu evanjeliu 112-120*. In: Farkaš, P. Textologické a teologické aspekty paší v Evanjeliu podľa Jána s komentárom Aurélia Augustína. Bratislava: RKCMBF UK 2017, s. 103 – 152.
- HORKA, Róbert: M. Andoková, *Rečnícke umenie sv. Augustína v kázňach k stupňovým Žalmom*. Bratislava: Vydavateľstvo IRIS 2013. In: Studia theologica, 15 (2013), č. 2, s. 253 – 256.
- HORKA, Róbert: *Metodika prekladu starokresťanskej latinskej poézie*. In: Antika v kontexte storočí. A. I. Koželová, J. Drengubiak (eds.). Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Filozofická fakulta 2022, s. 108 – 131.
- HORKA, Róbert: *Možnosti prekladu aliterácie, anafory, epifory, polysyndetonu a asyndetonu v Komentári Aurelia Augustína k Jánovmu evanjeliu*. In: Sambucus III. Práce z klasickej filológie, latinskej medievalistiky a neolatinistiky. D. Škoviera, E. Juríková (eds.). Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave 2008, s. 65 – 73.
- HORKA, Róbert: *Muratoriho zlomok: poznámky k textu a slovenský preklad*. In: Disputationes scientificae Universitatis Catholicae in Ružomberok, 2 (2002), č. 4, s. 50 – 64.
- HORKA, Róbert: *Novoobjavená homília sv. Augustína Dolbeau 2 „De oboedientia“*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave 2015.
- HORKA, Róbert: *Obrazová fabulácia ako explikačný princíp prvých troch výkladov v spise sv. Augustína „Komentár k Jánovmu evanjeliu“*. In: Slovak studies: Rivista dell'Istituto Storico Slovacco di Roma, 35 (2004), suppl. č. 2, s. 1 – 18.
- HORKA, Róbert: *Patrystická exegéza*. Bratislava: Univerzita Komenského, Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta 2016.

-
- HORKA, Róbert: *Rétorická analýza Augustínovej vianočnej homílie Sermo 191*. In: Acta Facultatis theologiae Universitatis Comenianae Bratislavensis, 13 (2016), č. 2, s. 86 – 100.
- HORKA, Róbert: *Starokresťanská latinská poézia. Vysokoškolská učebnica*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta 2020.
- HORKA, Róbert – POMŠÁR, Július – JANČEK, Ján: *Homília sv. Augustína č. 239A auct. (= Moguntanus 7, = Dolbeau 3) O Hlase a Slove na Svätok narodenia sv. Jána Krstiteľa. Úvodná štúdia, komentár, slovenský preklad*. In: Acta Facultatis theologiae Universitatis Comenianae Bratislavensis, 10 (2013), č. 2, s. 19 – 43.
- HRDINOVÁ, Eva Maria: *Překlad liturgického textu v zrcadle teorie skoposu*. Bratislava: Iris 2013.
- HRNČIAROVÁ, Daniela: *Erika Brodňanská – Adriána Koželová: Gregor z Nazianzu. Morálna poézia. Prešovská univerzita v Prešove Filozofická fakulta. Opera Literaria 11/2000. Prešov 2020*. In: Teologický časopis, 19 (2021), č. 1, s. 64 – 66.
- HROBOŇ, Bohdan: *Anotácia k štúdiu o preklade Kralickej Biblie*. In: Biblia v interkonfesionálnom a kultúrnom kontexte na Slovensku. Sväté písmo v dialógu. J. Kyselica (ed.). Trnava: Dobrá kniha 2019, s. 143 – 157.
- CHABADA, Michal: *Ján Duns Scotus – Život a dielo. Úvodná štúdia a poznámky*. In: Antológia – Patristika a Scholastika. M. Chabada, M. Andoková (eds.). Trnava / Bratislava: Dobrá kniha / Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave 2009, s. 338 – 343.
- CHABADA, Michal: *Odsúdenia z roku 1277 a Boethius z Dácie*. In: Pluralita myslenia v tradícii kresťanského staroveku a stredoveku. M. Lichner, R. Nemec, M. Andoková, C. Šesták (eds.). Trnava: Dobrá kniha 2014, 113 – 152.

-
- CHALUPEKOVÁ, Dana: *Augustínove diela v slovenských prekladoch (z pôvodných latinských textov)*. In: MKD Revue o nových médiách a kultúrnom dedičstve, 8 (2021), č. 2, s. 1–7. Dostupné online: <https://fhv.uniza.sk/mkdrevue/?p=194>.
- JURÍKOVÁ, Erika: *Augustín, sv., Lichner, Miloš, SJ. (2020). De cura pro mortuis gerenda – Starostlivosť, ktorú máme preukazovať mŕtvym. (161 p.) Monografia. Trnava: Dobrá kniha*. In: Graeco-Latina Brunensia, 26 (2021), č. 2, s. 289 – 291.
- JURÍKOVÁ, Erika: *Hľadanie pravdy*. In: Ostium, 4 (2008), č. 4. Dostupné online: <https://ostium.sk/language/sk/hladanie-pravdy/>.
- JURÍKOVÁ, Erika: *Miloš Lichner – Katarína Karabová: Vybrané pohľady na latinských autorov kresťanského staroveku II, III. Trnava: Dobrá kniha, 2015, 2016, 163 s., 193 s.* In: Universitas Tyrnaviensis. Časopis Trnavskej univerzity v Trnave, 6 (2017), č. 3, s. 23.
- JURÍKOVÁ, Erika: *Professori Danieli Škoviera quinque et sexagenario oblatum*. In: Decus Sapientiae. Sambucus. Supplementum III. L. Buzássyová, E. Juríková a N. Sipekiová (eds.). Krakow/Trnava: Towarzystwo Słowaków w Polsce/Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave 2011, s. 13 – 15.
- JURÍKOVÁ, Erika: *Venancius Fortunátus: Život svätého Martina. Z latinského originálu preložil a úvodnú štúdiu napísal Róbert Horka*. Bratislava: Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave 2019. 154 s. In: Studia Capuccinorum Boziniensia VII, 8 (2022), č. 7, s. 191 – 192.
- JURÍKOVÁ, Erika – ŠKOVIERA, Daniel – VALACHOVIČ, Pavol (eds.): *Bibliografia gréckych a latinských štúdií v Slovenskej republike za roky 1993 – 2005*. Bratislava / Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave / Slovenská jednota klasických filológov pri SAV 2006.

-
- JURÍKOVÁ, Erika – ŠKOVIERA, Daniel – VALACHOVIČ, Pavol (eds.): *Bibliografia gréckych a latinských štúdií v Slovenskej republike za roky 2006 – 2010*. Kraków: Towarzystwo Słowaków w Polsce 2019.
- KARABOVÁ, Katarína: *Miloš Lichner: Sulpicius Severus: Život svätého Martina z Tours*. Ed. Starokresťanská knižnica, zv. 11. Helena Panczová (ed.). Trnava: Dobrá kniha, Teologická fakulta Trnavskej univerzity 2019. 203 s. In: Sambucus XIV. Práce z klasickej filológie, latinskej medievalistiky a neolatinistiky. E. Juríková (ed.). Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave 2020, s. 110 – 111.
- KARABOVÁ, Katarína: *Sv. Augustín: O zasvätenom panenstve*. Preklad Anabela Katreničová, Ján Krupa. Vyd. Karmelitánske nakladateľstvo, Bratislava 2015, 185 s. In: *Viera a život: časopis pre kresťanskú orientáciu*, 26 (2016), č. 6, s. 92 – 93.
- KOČIŠ, František: *O preklade reálií a alúzií z latinčiny do slovenčiny v sakrálnych textoch*. In: *Kvalita prekladu a prekladateľské kompetencie*. Letná škola prekladu 2. Bratislava: AnaPress 2004, s. 139 – 147.
- KOČIŠ, František: *Spisovná slovenčina a sakrálné texty*. In: *Slovenská reč*, 64 (1999), č. 5, s. 268 – 271.
- KORDOŠ, Jozef: *Problematika prekladania daktylských hexametrov do slovenčiny*. In: Sambucus III. Práce z klasickej filológie, latinskej medievalistiky a neolatinistiky. D. Škoviera, E. Juríková (eds.). Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave 2008, s. 34 – 40.
- KOZÁR, Patrik: *Lapko, R. a kol.: Jánovo evanjelium. Nový preklad a krátky komentár*. Bratislava: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV – VEDA vydavateľstvo SAV, 2019. 179 s. *Lapko, R. a kol.: Lukášovo evanjelium. Nový preklad a krátky komentár*. Bratislava: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV a Centrum pre štúdium biblického a blízkovýchodného sveta – vydavateľstvo POSTOJ MEDIA, s. r. o., 2020. 168 s. In: *Slavica Slovaca*, 56 (2021), č. 2, s. 305 – 306.

-
- KOŽELOVÁ, Adriána: *Preklad kultúrnych referencií z antiky a kultúrna kompetencia prekladateľa*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2017.
- KYTZLER, Bernhard: *Fidus interpres: The Theory and Practice of Translation in Classical Antiquity*. In: *Antichthon*, 23 (1989), s. 42 – 50.
- LAPKO, Róbert (ed.): *K metodike nového prekladu Svätého písma do slovenčiny*. Mathomedi, MN: Vision Slovakia 2016.
- LAPKO, Róbert: *Nový slovenský preklad Jánovho evanjelia*. In: *Clavibus unitis*, 9 (2020), č. 2, s. 111 – 116.
- LAWLESS, George: *The Wedding at Cana: Augustine on the Gospel according to John, Tractates 8 and 9*. In: *Augustinian Studies*, 28/2 (1997), s. 35 – 80.
- LAWLESS, George: *Infirmior sexus... fortior affectus. Augustine's Jo. ev. tr. 121,1-3: Mary Magdalene*. In: *Augustinian Studies*, 34/1 (2003), s. 107 – 118.
- LÁBAJ, Ivan: *Súčasný stav prekladania antickej literatúry na Slovensku*. In: *Hortus Graeco-Latinus Cassoviensis IV. Zborník príspevkov z klasickej filológie, latinskej medievalistiky a neolatinistiky*. J. Balegová, E. Brodňanská (eds.). Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach 2024, s. 233 – 246.
- LICHNER, Miloš: *De fide et operibus – O viere a skutkoch. Augustínovo hľadanie teologickej harmónie v rôznorodosti textov Svätého Písma. Úvodná štúdia*. In: M. Lichner, R. Nemec, M. Andoková, C. Šestáček (eds.) *Pluralita myslenia v tradícii kresťanského staroveku a stredoveku*. Trnava: Dobrá kniha 2014, s. 39 – 80.
- LICHNER, Miloš: *Vybrané pohľady na latinských autorov kresťanského staroveku I. Vysokoškolské učebné texty*. Trnava: Dobrá kniha 2014.
- LICHNER, Miloš – KARABOVÁ, Katarína: *Vybrané pohľady na latinských autorov kresťanského staroveku II. Vysokoškolské učebné texty*. Trnava: Dobrá kniha 2015.

-
- LICHNER, Miloš – KARABOVÁ, Katarína: *Vybrané pohľady na latinských autorov kresťanského staroveku III. Vysokoškolské učebné texty*. Trnava: Dobrá kniha 2016.
- LICHNER, Miloš – KARABOVÁ, Katarína: *K prameňom ranokresťanskej latinskej tradície*. Trnava: Dobrá kniha 2017.
- MAKOVCOVÁ DEMARTINI, Lenka: *Róbert Lapko (ed.). K metodike nového prekladu Svätého písma do slovenčiny*. Mathomedi, MN: Vision Slovakia, 2016. 260 s. In: *Acta Universitatis Carolinae Theologica*, 7 (2017), č. 1, s. 215 – 219.
- MARINČÁK, Šimon: *Miloš Lichner (ed.): Sv. Augustín: O katechizovaní úplných začiatčovníkov. Preklad, analýza textu*. (Trnava: Dobrá kniha, 2015, 184 s.). In: *Studia theologica*, 18 (2016), č. 2, s. 171 – 173.
- MARINČÁK, Šimon: *Miloš Lichner: Lev Veľký a jeho Tomus ad Flavianum. Preklad a analýza textu* (Trnava: Dobrá kniha, 2014. 89 s.). In: *Studia Theologica*, 18 (2016), č. 2, s. 173 – 175.
- MARTI, Heinrich: *Übersetzer der Augustin-Zeit: Interpretation von Selbstzeugnissen*. München: Fink 1974.
- MESCHONNIC, Henri: *Poétique de traduire*. Lagrasse: Verdier 1999.
- MOUNIN, Georges: *Teoretické problémy prekladu*. Praha: Karolinum 1999.
- NECHUTOVÁ, Jana: *Sv. Augustín: O kresťanskej náuke. O milosti a slobodnej vôli*. Bibliotheca Antiqua Christiana, zv. 4. Preložili M. Andoková a R. Horka. Prešov: Vydavateľstvo Petra 2004. In: *SPFFBU* 2005, č. N10. Brno: Masarykova univerzita, s. 123 – 132.
- NEMEC, Rastislav: *Ockham a jeho náuka o spojení cností*. In: *Pluralita myslenia v tradícii kresťanského staroveku a stredoveku*. M. Lichner, R. Nemeč, M. Andoková, C. Šesták (eds.). Trnava: Dobrá kniha 2014, s. 167 – 192.

-
- NEMEŠ, Jaroslav: *Vznik kresťanského modelu aktívneho a kontemplatívneho života na západe*. In: Pohanstvo a kresťanstvo. Bratislava: Chronos 2004, s. 55 – 82.
- NIDA, Eugene Albert: *Toward a Science of Translating*. Leiden: E.J. Brill 1964.
- NORD, Christiane: *Bridging the cultural gap. Bible translation as a case in point*. In: Acta Theologica, 22 (2002), č. 1, s. 98 – 116.
- OKÁL, Miloslav: *Antická metrika a prekladanie gréckej a latinskej poézie do slovenčiny*. Bratislava: Slovenský spisovateľ 1990.
- OKÁL, Miloslav: *Euripidove Trójanke v Nitre*. In: Slovenské divadlo, 31 (1983), č. 3, s. 393 – 406.
- OKÁL, Miloslav: *Latinská štylistika, antická metrika a prekladanie gréckej a latinskej poézie do slovenčiny, grécke a latinské mená v slovenčine*. Martin: Thetis 2016.
- OKÁL, Miloslav: *Q. Horatius Flaccus: O umení básnickom. Sarity a Listy*. Bratislava, Tatran 1986. In: Slovenská literatúra, 35 (1988), č. 2, s. 189 – 197.
- ORTEGA Y GASSET, José: *Misère et splendeur de la traduction*. 2. Paris: Les Belles Lettres 2013.
- PANCZOVÁ, Helena (ed.): *O nepravdej ženskej kráse*. Starokresťanská knižnica, zv. 2. Preklad a poznámky H. Panczová a E. Brodňanská. Úvody H. Panczová, E. Brodňanská a P. Dubovský SJ. Bratislava / Trnava: Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave / Dobrá kniha 2007.
- PANCZOVÁ, Helena (ed.): *Slávne svedectvo mučeníkov. Výber z najstaršej mučeníckej literatúry*. Starokresťanská knižnica, zv. 4. Výber textov a úvodná štúdia C. Šesták SJ. Úvody k dielam, poznámky a indexy H. Panczová. Bratislava / Trnava: Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave / Dobrá kniha 2009.

-
- PANCZOVÁ, Helena: *Erika Brodňanská (ed.): Sv. Gregor z Nazianzu: Môj život (II, I, 11) (Trnava: Dobrá kniha, 2017. 142 s.)*. In: *Studia Theologica*, 20 (2018), č. 3, s. 225 – 227.
- PANCZOVÁ, Helena: *Erika Brodňanská: Gregor z Nazianzu – Listy vo veršoch (Acta Facultatis Philosophiae Universitatis Prešoviensis. Monographia 143. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2012. 280 s.* In: *Studia Theologica*, 15 (2013), č. 3, s. 246 – 248.
- PANCZOVÁ, Helena: *Grécke nadpisy žalmov: problém lingvistickej interpretácie izolovaných prvkov*. In: *Studia Biblica Slovaca*, 10 (2018), č. 1, s. 76 – 88.
- PANCZOVÁ, Helena: *Grécke tranzitívne slovesá používané intrazitívne a lingvistický výklad niektorých pasívnych aoristov v Evanjeliu podľa Marka*. In: *Studia Biblica Slovaca*, 5 (2013), č. 2, s. 178 – 197.
- PANCZOVÁ, Helena: *Interpretácia a preklad starovekých emócií v modernej slovenčine: niekoľko biblických gréckych príkladov*. In: *Clavibus unitis*, 11 (2022), č. 2, s. 137 – 142.
- PANCZOVÁ, Helena: *Latinské preklady Biblie od staroveku po súčasnosť: teória a technika prekladu*. In: *Sambucus III. Práce z klasickej filológie, latinskej medievalistiky a neolatinistiky*. Ed. D. Škoviera, E. Juríková. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave 2008, s. 55 – 64.
- PANCZOVÁ, Helena: *Latinské preklady Biblie od staroveku po súčasnosť: teória a technika prekladu*. In: *Testimonium fidei. Časopis pre teológiu a katechetiku*, 8 (2020), č. 1, s. 39 – 51.
- PANCZOVÁ, Helena: *Mordel, Š.: Diela Apoštolských Otcov. Pojednanie o dielach Apoštolských Otcov a spisy zo života prvej cirkvi. Spišská Kapitula – Spišské Podhradie, 2007. 238 s. ISBN 978-80-89170-24-1*. In: *Teologický časopis*, 6 (2008), č. 2, s. 73 – 75.

-
- PANCZOVÁ, Helena: *Niekoľko kritických poznámok k metodike nového prekladu Biblie do slovenčiny*. In: *Studia Biblica Slovaca*, 15 (2023), č. 2, s. 217 – 241.
- PANCZOVÁ, Helena: *Preklad z biblickej gréčtiny do slovenčiny. Problémy, riešenia a perspektívy*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta 2018.
- PANCZOVÁ, Helena: *Preklady patristickej literatúry do slovenčiny*. In: *Patristická literatúra a európska kultúra. Zborník príspevkov z konferencie s medzinárodnou účasťou 29. marca 2008 v Bratislave*. H. Panczová (ed.). Bratislava: Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave 2008, s. 165 – 178.
- PANCZOVÁ, Helena: *Slovesný vid v biblickej gréčtine : stručný opis gramatickej kategórie a jej ekvivalenty v slovenčine a angličtine*. In: *Studia Biblica Slovaca*, 8 (2016), č. 2, s. 160 – 183.
- PANCZOVÁ, Helena: *Spracovanie gréckeho pasíva v moderných slovenských prekladoch evanjelií*. In: *Clavibus unitis*, 10 (2021), č. 2, s. 139 – 150.
- PANCZOVÁ, Helena: *Sv. Makrína, Melánia a Olympia*. Starokresťanská knižnica, zv. 3. Úvody, preklad a poznámky H. Panczová. Bratislava / Trnava: Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave / Dobrá kniha 2008.
- PANCZOVÁ, Helena: *Technika prekladu z biblickej gréčtiny: problém hebrejizmov*. In: *Studia Biblica Slovaca* 2007. B. Štrba (ed.). Svit: Katolícke biblické dielo 2008, s. 89 – 95.
- PANCZOVÁ, Helena: *Technika prekladu z biblickej gréčtiny (2): Druhy technik prekladu starovekej literatúry a príklad prekladu participií v slovenskom komentárovom preklade*. In: *Studia Biblica Slovaca*, 5 (2013), č. 1, s. 58 – 73.
- PANCZOVÁ, Helena: *Technika prekladu z biblickej gréčtiny (3): Septuaginta ako výsledok a ako východisko - príklad hebrejizmov vo Veľpiesni*. In: *Studia Biblica Slovaca*, 6 (2014), č. 2, s. 197 – 204.

-
- PANCZOVÁ, Helena: *Technika prekladu z biblickej gréčtiny (4): analýza nového slovenského prekladu žalmov 50(51)–74(75) podľa Septuaginty*. In: *Studia Biblica Slovaca*, 9 (2017), č. 2, s. 208 – 249.
- SALEVSKY, Heidemarie: *Translationswissenschaft. Ein Kompendium*. Unter Mitarbeit von Ina Müller und Bernd Salevsky. Frankfurt am Main: Peter Lang 2002.
- SITÁR, Matúš: *Metafyzika a dielo Jána Dunska Scota. Úvodná štúdia a poznámky*. In: *Antológia – Patristika a Scholastika*. M. Chabada, M. Andoková (eds.). Trnava / Bratislava: Dobrá kniha / Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave 2009, s. 344 – 355.
- STROH, Wilfried: *Latina je mrtvá, ať žije latina!* Praha: Oikoymenth 2016.
- ŠESTÁK, Cyril: *Deciove Libelli libellaticorum*. *Teologický časopis*, 9 (2011), č. 1, s. 19 – 30.
- ŠESTÁK, Cyril: *Život a dielo svätého Bazila Veľkého*. In: Sv. Bazil Veľký: *Povzbudenie mladým*. Listy I (r. 357–374). Prešov: Petra 1999, s. 5 – 16.
- ŠESTÁK, Cyril: *39. list sv. Atanáza Alexandrijského*. *Teologický časopis*, 9 (2011), č. 1, s. 5 – 18.
- ŠKOVIERA, Daniel: *Lactantius: O hneve Božom. De ira Dei. Z latinského originálu preložil a predslov napísal Tomáš F. Bajus. [Michalovce]: Excel enterprise 2005. 103 s. ISBN 80-969142-6-X*. In: Sambucus I. *Práce z klasickej filológie, latinskej medievalistiky a neolatinistiky*. D. Škoviera (ed.). Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave 2005, s. 230 – 233.
- ŠKOVIERA, Daniel: *Miloslav Okál ako kritik prekladu*. In: Sambucus III. *Práce z klasickej filológie, latinskej medievalistiky a neolatinistiky*. D. Škoviera, E. Juríková (eds.). Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave 2008, s. 109 – 125.
- ŠKOVIERA, Daniel: *Miloslav Okál. Prvý slovenský profesor klasickej filológie*. Bratislava: Univerzita Komenského 2013.

-
- ŠKOVIERA, Daniel: *O nepravnej ženskej kráse. Preklad a poznámky Helena Panczová a Erika Brodňanská. Úvody Helena Panczová, Erika Brodňanská a Peter Dubovský SJ. Starokresťanská knižnica, zväzok 3. Trnava: Dobrá kniha 2007. 159 s.* In: Sambucus III. *Práce z klasickej filológie, latinskej medievalistiky a neolatinistiky*. D. Škoviera, E. Juríková (eds.). Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave 2008, s. 185 – 186.
- ŠKOVIERA, Daniel: *Sv. Bazil Veľký – osobnosť svetovej literatúry*. In: Sv. Bazil Veľký: *Listy II* (r. 375–378). Prešov: Petra 2002, s. 3 – 12.
- ŠKOVIERA, Daniel: *Sv. Makrína, Melánia a Olympia. Úvod, preklad a poznámky Helena Panczová. Trnava: Dobrá kniha 2008. 307 s.* In: Sambucus IV. *Práce z klasickej filológie, latinskej medievalistiky a neolatinistiky*. D. Škoviera, E. Juríková (eds.). Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave 2009, s. 178 – 180.
- ŠKOVIERA, Daniel – BUZÁSSYOVÁ, Ľudmila – GRUSKOVÁ, Jana (eds.): *Klasickej filológ Miloslav Okál*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave 2014.
- ŠOTKOVSKÁ, Katarína: *Egeria: Púť do Svätej zeme. Itinerarium Egeriae. Starokresťanská knižnica, zv. 1. Úvod, preklad, poznámky a indexy vypracovala Helena Panczová. Bratislava: Dobrá kniha 2006. 220 s.* In: Sambucus II. *Práce z klasickej filológie, latinskej medievalistiky a neolatinistiky*. D. Škoviera, E. Juríková (eds.). Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave 2007, s. 249 – 250.
- ŠUBRT, Jiří: *Římská literatura*. Praha: Oikoymenh 2005.
- TYROL, Anton: *Lapko, Róbert (ed.): Lukášovo evanjelium. Nový preklad a krátky komentár, Postoj Media, s.r.o., Bratislava 2021. s. 159.* In: *Verba Theologica*, 21 (2022), č. 1, s. 103 – 105.

-
- VALACHOVIČ, Pavol: *Emanuel Jirkal: Lactantius: O smrti prenasledovateľov I. Rímske impérium na ceste od tradičných kultov ku kresťanstvu*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta 2013. 144 s. In: Sambucus X. *Práce z klasickej filológie, latinskej medievalistiky a neolatinistiky*. D. Škoviera, N. Sipekiová (eds.). Trnava / Kraków: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave / Towarzystwo Słowaków w Polsce 2014, s. 205 – 207.
- VÁŠEK, Martin: *Aurelius Augustinus o vôle, milosti a predurčení*. Bratislava: Iris 2007.
- VÁŠICA, Josef: *Literární památky epochy velkomoravské 863–885*. Praha: Lidová demokracie 1966. Dostupné na internete: https://www.moraviamagna.cz/texty/t_predml.htm. [cit. 28.2.2025]
- VERTANOVÁ, Silvia – ANDOKOVÁ, Marcela – ŠTUBŇA, Pavol – MOYŠOVÁ, Stanislava: *Tlmočník ako rečník*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave 2015.
- VOPŘADA, David: *Sv. Ambróz. Výklad vyznania viery. O sviatostiach. O tajejstvách*. Miloš Lichner – Róbert Horka (ed.). Starokresťanská knižnica 9. Trnava: Dobrá kniha, 2017. 308 s. In: *Acta Universitatis Carolinae Theologica*, 8 (2018), č. 1, s. 217 – 219.
- De WAARD, Jan – NIDA, Eugene A.: *From One Language to Another: Functional Equivalence in Bible Translating*. Nashville, TN: Thomas Nelson 1986.
- WINTNER, Viktor: *Anabela Katreničová: Virgo, Uxor, Vidua: Panenstvo, manželstvo a vdovstvo v učení Aurélie Augustína*. (Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2021. 292 s.). In: *Studia Theologica*, 26 (2024), č. 1, s. 215 – 217.
- WINTNER, Viktor: *Róbert Horka: Venancius Fortunátus: Život svätého Martina*. (Bratislava: RKCMF UK, 2019. 154 s.). In: *Studia Theologica*, 25 (2023), č. 2, s. 215 – 217.

-
- ZEMÁNEK, Ján: *O niektorých problémoch prekladania Starej zmluvy do slovenčiny*. In: *O preklade Biblie do slovenčiny a do iných slovanských jazykov*. J. Doruľa (ed.). Bratislava: Slavistický kabinet SAV 1997, s. 135 – 151.
- ZOZULAK, Ján: *Erika Brodňanská: Gregor z Nazianzu: Listy vo veršoch. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2012, 280 s.* In: *Filozofia*, 70 (2015), č. 2, s. 156 – 158.

Menný register

(od staroveku do konca 19. storočia)

A

Aischinés, 15
 Akvinský, Tomáš, 75, 76, 146
 Ambróz z Milána, 54, 71-73, 84,
 87-89, 99, 123, 124, 152, 157, 169
 Amos, prorok, 10, 20, 35, 41
 Apponius, 87, 88, 125
 Aristotelés, 6, 76, 147
 Atanáz Alexandrijský, 25, 125, 167
 Augustín, svätý, pozri Augustín
 z Hipponu
 Augustín z Hipponu, 10, 17, 19, 20,
 22, 52-55, 58, 59, 65, 71, 72, 75, 77,
 78, 81-84, 87, 88, 90-96, 98, 118,
 119, 126-129, 142, 148, 150-153,
 155, 157-160, 162, 163, 169

B

Bazil Veľký, pozri Bazil z Cézarey
 Bazil z Cézarey, 56-58, 129, 155,
 167, 168
 Boëthius, 10, 16, 77, 148, 159
 Bonaventúra, 75, 76, 146

C

Cézar z Arles, 87, 88, 129
 Cicero, M. Tullius, 10, 14-16, 18, 19,
 67, 90, 149
 Cyprián z Kartága, 61, 62, 64, 87,
 88, 130, 132
 Cyril, svätý, 18, 47

D

Damas, pápež, 17, 21, 64, 132
 Decius, rímsky cisár, 65, 167
 Démosthenés, 15
 Dionýz Areopagita, 16, 75, 76, 146
 Dolet, É., 23, 24
 Duns Scotus, Ján, 16, 75, 76, 147,
 159, 167

E

Egeria, 52, 60, 61, 133, 156, 168
 Euripidés, 105, 106, 164
 Eusebios, 64, 133, 148

F	J
Flavianus, arcibiskup, 83, 139-141, 151, 163	Ján z Ravenny, 85 Ján Zlatoústý, 62, 138
Fortunatus, Venantius, 54, 74, 99, 100, 145, 155, 160, 169	K Klement VIII., pápež, 17 Konštantín, svätý, pozri Cyril, svätý
G Gennadius z Marseille, 86, 125 Gerontios, 62, 133	L Lactantius, L. Caelius Firmianus, 64, 66, 67, 139, 154, 167, 169 Lev I. Veľký, pápež, 83-85, 87, 88, 139, 140, 151, 154
Gregor Veľký, 54, 85, 87, 88, 134 Gregor z Nazianzu, 61, 70, 71, 100-104, 106-109, 111, 134, 135, 155, 159, 165, 170 Gregor z Nyssy, 40, 62, 68-70, 136	Livius Andronicus, 12, 13, 155 Lullus, Rajmund, 75, 76, 146
H Hadvabný, Romuald, 27 Hérodotos, 7, 13, 14, 148 Hieronym, 16-22, 148, 149, 158 Hilár z Poitiers, 54, 87, 88, 137 Homér, 6, 7, 12, 43, 118, 153 Horatius Flaccus, Q., 11, 15, 16, 18, 105, 106, 148, 149, 164	M Marcus Aurelius, 6 Martin, svätý, pozri Martin z Tours Martin z Tours, 74, 99, 143, 145, 155, 160, 161 Metod, svätý, 18, 47 Mojžiš, 68, 137 Muratori, 80, 141, 158
Ch Chromatius z Akviley, 87, 88, 138	O Ockham, Viliam, 75-77, 147, 163 Órigenés, 17, 84, 153
I Ignác Antiochijský, 63, 79	

P

Palkovič, J., 27, 28
Pammachios, senátor, 17, 19
Pausanias, 13
Pavol VI., pápež, 17
Pavol, svätý, pozri Pavol z Tarzu
Pavol z Tarzu, 7, 49, 50
Peter Chrysologus, 87, 88, 143
Plautus, 13
Plinius Mladší, 11, 16, 149
Porfyrius, 16
Prudentius, 54
Ptolemaios II., 20

Q

Quintilianus, 11, 16, 149

S

Sedulius, 54, 110, 111, 157
Seneca, L. Annaeus, 6, 7, 149-151
Sixtus V., pápež, 17
Sulpicius Severus, 71, 74, 143, 161

T

Terentius, 13
Tertullianus, 61, 62, 64, 84, 144
Tyconius, 77, 78, 144, 150, 152

V

Venantius Fortunatus, pozri Fortunatus, Venantius
Vergilius Naso, P., 7
Vincent Lerinský, 87, 88, 145

Menný register

(od začiatku 20. storočia)

- A**
- Ábel, F., 79
- Andoková, M., 6, 7, 13, 17, 20, 37, 43, 58, 63-65, 71, 73, 75-78, 84, 90-96, 119, 124, 126, 127, 144, 146, 147, 150-153, 155, 158, 159, 162, 163, 167, 169
- Andričík, J., 62
- Andričík, M., 24, 112, 153
- Artimová, J., 24, 26, 30, 32, 33, 44, 45, 59, 127, 153, 154
- B**
- Babic, M., 66, 139, 154
- Bajus, T. F., 66, 67, 139, 167
- Balegová, J., 157, 162
- Bándy, J., 29
- Bavel, T. van, 59, 154
- Bednárová, K., 18, 25-31, 33, 154
- Bilyk, A., 69, 70, 136
- Bonnardièrre, A.-M. la, 17, 154
- Botek, A., 28
- Braunsteiner, G., 75, 76, 126
- Brodňanská, E., 41, 61, 62, 70, 71, 85, 88, 99-104, 106-109, 111, 120, 131, 134, 135, 144, 154, 155, 157, 159, 162, 164, 165, 168, 170
- Büchner, K., 155
- Burian, J., 53, 55, 57-59, 155
- Buzássyová, L., 6, 151, 157, 160, 168
- C**
- Conte, G. B., 13, 156
- Csontos, L., 72, 75, 89, 156
- D**
- Debnár, J., 28, 156
- Dekanová, A., 52, 61, 156
- Dolbeau, F., 10, 93, 128, 129, 157-159
- Dolinský, J., 70
- Doruľa, J., 156, 178
- Dostálová, R., 14, 21, 156
- Drengubiak, J., 151, 158
- Dubovský, P., 35, 37, 38, 121, 122, 131, 134, 144, 164, 168

Dufferová, A., 76, 146

Ď

Ďurica, J., 29, 156

F

Farkaš, P., 93, 128, 157, 158

Feldek, L., 104-107, 148, 156

Fotta, P., 76, 146

G

Gábriš, K., 27, 29, 79, 125, 132, 156

Gajdoš, M., 57, 132

Garceau, B., 13, 15, 16, 19, 20, 157

Gentzler, E., 24, 157

Grešo, J., 29

Grusková, J., 6, 151, 157, 168

H

Heriban, J., 21, 25, 28, 37, 150, 157

Hermans, T., 107

Hevier, D., 105, 107, 148

Hoffmann, R., 153

Horka, R., 6, 20, 58, 65, 72-74, 79,

80, 91-96, 98-100, 103, 107, 110,

111, 119, 120, 124, 126-129, 132,

141, 145, 152, 153, 155, 157-160,

163, 169

Hrdinová, E., 18, 29, 159

Hrnčiarová, D., 102, 159

Hroboň, B., 31, 38, 121, 159

Hušek, V., 151

Ch

Chabada, M., 75-77, 126, 146, 147,

151, 159, 167

Chalupeková, D., 160

J

Janček, J., 93, 129, 159

Jirkal, E., 65, 66, 139, 154, 169

Juríková, E., 54, 59, 82, 83, 87, 99,

113, 152-155, 158, 160, 161, 165,

167, 168

K

Kacián, A., 38, 41, 121

Karabová, K. (pozri aj Šotkovská,

K.), 59, 74, 81, 86-89, 123-134,

137-141, 143-145, 154, 156,

160-163

Katreničová, A., 81, 82, 127, 129,

161, 169

Kitzler, P., 151

Kočiš, F., 34, 161

Komorovský, J., 55, 127, 155

Kordoš, J., 109, 120, 161

Kováč, J., 53, 126, 128, 155

-
- Kozár, P., 47, 161
- Koželová, A., 24, 101, 102, 135, 151, 158, 159, 162
- Krupa, J., 81, 127, 161
- Kula, J., 80
- Kusá, M., 33, 154
- Kútňy, I., 52, 154
- Kyselica, J., 156, 159
- Kytzler, B., 12, 16, 18, 19, 162
- L**
- Lábaj, I., 7, 114, 115, 162
- Lapko, R., 47-50, 122, 161-163, 168
- Lawless, G., 95, 162
- Lichner, M., 71, 72, 74, 75, 78, 81-89, 123-134, 137, 138, 140, 141, 143-145, 147, 151, 152, 154, 156, 159-163, 169
- M**
- Machajdíková, B., 43, 153
- Makovcová Demartini, L., 48, 49, 163
- Malinovská, Z., 102, 104, 106-109, 111, 135, 155
- Marinčák, Š., 71, 84, 163
- Marti, H., 19, 163
- Meschonnic, H., 12, 23, 163
- Mihálik, V., 107, 157
- Moravčík, Š., 105-107, 148
- Mordel, Š., 80, 125, 132, 165
- Mounin, G., 24, 163
- Moyšová, S., 13, 169
- N**
- Nechutová, J., 50, 148
- Nemec, R., 75-78, 126, 144, 147, 152, 159, 162, 163
- Nemeš, J., 53, 164
- Nida, E. A., 24, 25, 29, 30, 32, 164, 169
- Nord, Ch., 44, 164
- O**
- Okál, M., 6, 7, 62, 95, 99, 103-109, 111-113, 116, 119, 120, 149, 151, 157, 164, 167, 168
- Ortega y Gasset, J., 111, 112, 164
- P**
- Panczová, H., 15, 17-19, 21, 23, 27, 31-36, 39-46, 50, 53, 54, 60-62, 64, 68-71, 79, 80, 101, 118, 121, 124, 131-134, 136-139, 142-144, 156, 161, 164-168
- Pašteka, J., 150, 155
- Peres, I., 156
- Pígula, J., 37, 38
- Plátová, J., 151

-
- Pokorný, P., 156
 Pomšár, J., 93, 129, 159
 Pružinský, Š., 54
- R**
 Roháček, J., 27, 153
 Rybárová, S., 33, 154
- S**
 Salevsky, H., 26, 167
 Silan, J., 54, 150
 Sipekiová, N., 152-154, 160, 169
 Sitár, M., 76, 146, 167
 Smrek, J., 108
 Stiebitz, F., 104, 105, 108
 Stock, K., 37
 Stroh, W., 17, 167
 Sukopová, T., 64, 130-132
- Š**
 Šesták, C., 25, 56, 57, 63, 65, 69, 70,
 75, 125, 126, 129, 131-133, 136,
 138, 139, 142-144, 147, 152, 159,
 162-164, 167
 Škoviera, D., 6-8, 33, 54-58, 61-64,
 67, 69, 70, 80, 90, 91, 101, 105,
 107, 113, 115, 116, 120, 127, 129,
 132, 134, 151-153, 155, 157, 158,
 160, 161, 165, 167-169
- Šotkovská, K. (pozri aj Karabová,
 K.), 59, 61, 127, 168
 Špirko, J., 54
 Štilicha, P., 105, 107
 Štrba, B., 166
 Štubňa, P., 13, 169
 Šubrt, J., 12, 16, 17, 168
- T**
 Taber, Ch. R., 24
 Tiňo, J., 38, 39, 121, 122, 153
 Toury, G., 104, 107
 Trapé, P. A., 81
 Tyrol, A., 48, 168
- V**
 Valachovič, P., 54, 66, 160, 161, 169
 Varšo, M., 41
 Vašek, M., 93, 126, 169
 Vašica, J., 18, 169
 Vertanová, S., 13, 169
 Vittek, J., 16, 76, 146
 Volek, P., 76, 146
 Vopřada, D., 73, 169
- W**
 Waard, J. de, 32, 169
 Wintner, V., 82, 100, 169

Z

Záň, J. P., 35

Zemánek, J., 29, 170

Zozulák, J., 101, 170

Zvonický, G., 54, 148, 149

Ž

Živčák, J., 102-104, 106-109, 111,
120, 135, 155

Marcela Andoková — Erika Brodňanská

**Tendencie
prekladu biblickej
a starokresťanskej
literatúry
na Slovensku
po roku 1989**

Vydala Univerzita Komenského v Bratislave, 2025

Jazyková úprava: Mgr. Zuzana Vrabcová

Technická redakcia: Marián Sekela

Návrh obálky: Štefan Podušel

Rozsah 177 strán, 8,01 AH, prvé vydanie

Vyšlo ako elektronická publikácia

ISBN 978-80-223-6181-1 (tlač)

ISBN 978-80-223-6182-8 (online)

Marcela Andoková

Pôsobí ako docentka na Katedre klasickej a semitskej filológie Filozofickej fakulty UK v Bratislave. Na poli vedecko-výskumného bádania sa venuje klasickej a starokresťanskej literatúre, ako aj antickej a súčasnej rétorike. Je autorkou viacerých vedeckých prác, štúdií a prekladov stojacich na pomedzí klasických jazykov, patristiky či biblistiky. Hlavnou oblasťou jej profesionálneho záujmu je priblížiť myšlienkový odkaz a dielo jedného z najväčších cirkevných otcov kresťanského Západu Aurelia Augustina s dôrazom na jeho exegetickú a homiletickú tvorbu. Dlhodobou sa venuje aj dejinám latinského vzdelávania v kontexte európskeho školstva, najmä otázkam súvisiacim s bilingvizmom a vyučovaním latinčiny priamou metódou.

Erika Brodňanská

Pôsobí ako docentka v odbore klasickej filológie na Filozofickej fakulte Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Vo svojej vedecko-výskumnej činnosti sa zameriava na patristickú literatúru, antickú metriku a na život a dielo gréckych cirkevných otcov, najmä na spisbu jedného z troch kappadóčanov, Gregora z Nazianzu. Je autorkou viacerých vedeckých štúdií a monografií, v ktorých približuje autorovu morálnu poéziu, jeho reči a listy. Preložila z gréčtiny do slovenčiny morálnu a autobiografickú poéziu i veršované listy Gregora z Nazianzu, ktoré dosiaľ neboli preložené do žiadneho iného moderného jazyka. Venuje sa tiež antickým mýtom, ktoré vníma ako živý prostriedok rozvoja kritického a tvorivého myslenia.

ISBN 978-80-223-6182-8

9 788022 361828